

บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในอำเภอบางแพะ จังหวัดราชบุรี
DHAMMADUTA'S ROLE FOR BUDDHISM PROPAGATION IN
BANGPHAE DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE

พระธีรনীติ ธีรธมฺโม (เฮงประเสริฐ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

พระธีรนิติ ธีรธมฺโม (เฮงประเสริฐ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**DHAMMADUTA'S ROLE FOR BUDDHISM PROPAGATION IN
BANGPHAE DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE**

PHRATERANIT DHIRADHAMMO

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2012

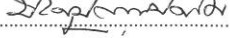
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุธีธรรมานุนต์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(อาจารย์ พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ, ดร.)

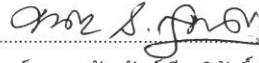
กรรมการ

(อาจารย์ ดร.สุกกิจ โสทัต)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

กรรมการ

(อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ)

กรรมการ

(อาจารย์ วันชัย สุขตาม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

ประธานกรรมการ

อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ

กรรมการ

อาจารย์ วันชัย สุขตาม

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอ
บางแพ จังหวัดราชบุรี
- ผู้วิจัย : พระธีรนิติ ธีรธมโม
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

- : ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, พธ.บ, M.A. Ph.D.
- : อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ประโยค ๑-๒, น.ธ.เอก, พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศศ.ม. (การจัดการพัฒนาสังคม)
- : อาจารย์ วันชัย สุขตาม, ประโยค ๑-๒, น.ธ.เอก, พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศศ.บ., รป.ม. (การจัดการทุนมนุษย์)
- วันสำเร็จการศึกษา : กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ศึกษาวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระสงฆ์ ฆราวาสและพระภิกษุ ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำนวน ๑๗๗ รูป จาก ๒๖ วัด ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการและมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับ และแบบสอบถามปลายเปิด ซึ่งผู้ศึกษาสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .๘๖๘๗ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) แบบสอบถามปลายเปิดวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique)

ผลการศึกษาพบว่า

๑. บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านเนื้อหาสาระ ด้านรูปแบบ ด้านวิธีการและด้านขั้นตอน

๒. เปรียบเทียบบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า บทบาทพระธรรมทูตไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานของการวิจัย

๓ . ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า พระธรรมทูตส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการที่ต้องปฏิบัติภารกิจมาก จึงส่งผลให้ไม่สามารถปฏิบัติงานของพระธรรมทูตได้อย่างเต็มที่ และไม่มีเวลาเพียงพอ ประกอบกับบุคลากรมีน้อย และยังขาดการสนับสนุนงบประมาณที่จะดำเนินงานกิจกรรมด้านการเผยแผ่ ทั้งนี้ประชาชนยังทราบว่าพระธรรมทูตปฏิบัติงานอยู่จริง

แนวทางการแก้ปัญหา ควรให้การศึกษอบรมแก่พระภิกษุที่มีความสามารถ และมีคุณสมบัติที่จะเป็นพระธรรมทูตได้ มาปฏิบัติหน้าที่แทน พระสังฆาธิการควรมีการประชุมร่วมกัน จากการประสานงานระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณ และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน เพื่อให้ประชาชนรับทราบข้อมูลข่าวสารของทางวัดรวมถึงการบริหารจัดการ อันนำมาสู่ความเข้าใจและแก้ปัญหาอย่างพร้อมเพรียงและยั่งยืน

Thesis Title : Dhammaduta' s Role For Buddhism Propagatism in Bangphae District, Ratchaburi Province

Researcher : Phrateranit dhiradhammo

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Surapon Suyaprom B.A., M.A., Ph.D.(Pol.Sc.)

: Phrakhrusangharak Kiettisak Kittipaño B.A. (1st Class),
M.A. (Soc.Dev.)

: Wanchai Sukhatam, B.A. (1st Class),B.A., M.P.A. (Human Resource Management).

Date of Graduation : February 2012

ABSTRACT

The main objectives of this research were i) to study the concepts of the missionary work of the Bath district, unstable propagation of Buddhism. Ratchaburi Province; ii) to study the role of the missionary work of spreading Buddhism by personal factors ; and iii) to study the problems and suggestions and guidelines for the development of Buddhism in the missionary district unstable, Ratchaburi province. The survey research was carried out in this study.

A group of samples for this research consisted of 177 Buddhist monks who lived in 26 temples in Bang Phae District, Ratchaburi, being drawn by simple random sampling technique. The tool for data collection in this research was questionnaire comprising check-list, rating scale and opened end questions with reliability value equal to 0.9697. The programme for social science research was employed for data analysis. The statistics used for it are frequencies, percentage , average means and standard deviation. The content analysis technique was used for analyzing data from open-ended questions.

Results of Research were concluded as follows:

Bath of the missionary, the unstable propagation of Buddhism in the district, Ratchaburi province. Overall performance level in all aspects of the format and content and how to do it.

The role of the missionary aspect of Buddhism is classified according to their personal experience as a missionary was no different. When classified by personal factors. We reject the hypothesis of the study.

The results confirm the suggestion about the role of the missionary aspect of Buddhism that most of the missionary position as the Abbots to the mission. As a result of his missionary work can not be fully And not enough time. In addition, there are less people. The lack of financial support to the activities of missionaries. The people also know that the real missionary work.

Solution. Should be trained to monks who have the ability. And qualified to become a missionary priest. Duties instead. There should be a joint meeting of the Abbots. Of coordination between local authorities for financial support. And should be organized between the creative community. To make people aware of the information to management. This led to the understanding and the readiness and sustainability issues.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ตั้งใจหวัง เพราะได้รับแนวคิด ข้อคิดเห็นและความกรุณาของ คณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณและอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณ ผศ. ดร. สุรพล สุขะพรหม ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ เจริญพรขอบคุณ คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ และอาจารย์ วันชัย สุขตาม ที่กรุณาเสียสละเวลา ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธี และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ที่ผู้วิจัยมีข้อติดขัด ให้กระจ่าง จนสามารถทำงานวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

กราบขอบพระคุณ อาจารย์ พระครูปลัดสุรัสวดีสิริบุญโญ ฌ, ดร.ประธานคณะกรรมการ ตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และ อาจารย์ ดร.สุภกิจ โสทัต กรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าอาวาสทุกวัดในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยในการเรียนระดับปริญญาโท และได้ข้อมูลมาประกอบการศึกษาจนสำเร็จ สุดท้าย ขอขอบพระคุณพระอาจารย์ทุกรูป และคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ทุกท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกคนที่ได้ให้ความรู้ ประสิทธิ์ประสาทวิทยากร และประสบการณ์ รวมถึงให้ความเมตตาเอาใจใส่ ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยมาตลอด คุณความดี การทำประโยชน์ใดๆ อันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่โยมมารดา บิดา และเพื่อนร่วมชั้นเรียนทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ ที่เป็นกำลังใจ และให้การสนับสนุนในทุกๆ เรื่อง รวมทั้งญาติโยม และผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

ขอเจริญพรขอบคุณ ญาติโยมที่เป็นโยมอุปถัมภ์ที่ได้ให้การสนับสนุน ในการ ทำ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อานิสงส์ที่จักพึงบังเกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา คุณมารดา คุณครูอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้ขอเจริญพร

พระธีรนิติ ธีรธมโม

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภาพ	(๙)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๐)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ จากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์	๑๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๒๕
๒. ๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระธรรมทูต	๔๗
๒.๕ บทบาทพระธรรมทูตในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	๖๒
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๓
๒. ๗ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบ การวิจัย	๗๘
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๙

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๕

บทที่ ๔ ผลการศึกษา

๔.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๖
๔.๒ ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	๘๘
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๙๓
๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระธรรมทูตด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	๑๐๑
๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๐๓

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๕
๕.๒ อภิปรายผล การวิจัย	๑๑๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๘

บรรณานุกรม

ภาคผนวก	๑๒๖
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย	๑๒๘
ภาคผนวก ข ค่าแอลฟา(Alpha)	๑๓๔
ภาคผนวก ค ผลการหาความสอดคล้องของแบบสอบถามหรือ IOC	๑๓๗
ภาคผนวก ง แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๔๒

ประวัติผู้วิจัย

๑๔๙

สารบัญญัตราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ จำนวน และคำร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๗
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ๘๘	
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ ๘๙	๘๙
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบ ๙๐	๙๐
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวิธีการ ๙๑	๙๑
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านขั้นตอน ๙๒	
๔.๗ เปรียบเทียบความคิดเห็นบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านอายุ ๙๓	
๔.๘ เปรียบเทียบความคิดเห็นบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านพรรษา ๙๔	๙๔
๔.๙ เปรียบเทียบความคิดเห็นบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวุฒิการศึกษาสามัญ ๙๕	
๔.๑๐ เปรียบเทียบความคิดเห็นบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวุฒิการศึกษานักธรรม ๙๖	
๔.๑๑ เปรียบเทียบความคิดเห็นบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวุฒิการศึกษาปริญญาธรรม ๙๘	
๔.๑๒ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน ๑๐๐	

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๒.๑	กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)	๗๖
๔.๑	สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๐๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาทศปิฎก และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก โดยใช้ระบบย่อคำ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ม.มู. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
อง.จก. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก องคฺตฺตรนิกาย จกนินบาต (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
สํ.ม. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก สํยุตฺตนิกาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย)
ที.อ. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก องคฺตฺตรนิกาย อนาวารวรรค (ภาษาไทย)
ขุ.จ. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก องคฺตฺตรนิกาย จุทฺทปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย อิติวุตฺตก (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
สํ.น. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก สํยุตฺตนิกาย นิกายนินบาต (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก องคฺตฺตรนิกาย ติกนินบาต (ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.อ. (บาลี)	= สุตตฺตฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย อุทานปาถิ (ภาษาบาลี)
สํ.มหา. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก สํยุตฺตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
อง.อฏฺฐก. (ไทย)	= สุตตฺตฺตปิฎก องคฺตฺตรนิกาย อฏฺฐกนินบาต (ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักการ อ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๗๒ หมายความว่า การอ้างอิงนั้นระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบทปาลี ฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๒๑-๓๒๒ หน้าที่ ๗/๒ ส่วน พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม / ข้อ /หน้า/ เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๑๓๓ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๒๑ - ๓๒๒ หน้าที่ ๑๓๓ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บทบาทหรืองานพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล เริ่มต้นขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้แล้วนั้น ก็ทรงเริ่มประกาศพระพุทฺธศาสนา โดยทรงใช้เวลาตลอดฤดูฝนแรก รวบรวมพุทธสาวกได้ ๖๐รูปแล้วทรงอบรมคุณธรรมแก่พระสาวกเหล่านั้นอย่างเพียงพอที่จะแยกย้ายกันออกไปประกาศพระพุทฺธศาสนา ครั้นพอหมดฤดูฝนก็ทรงเรียกพระสาวกเหล่านั้นมาประชุม แล้วรับสั่งให้แยกย้ายไปประกาศพระพุทฺธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ การประชุมในครั้งนั้นนับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทฺธศาสนา โดยที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งกับพระภิกษุทั้งหลาย (๖๐ รูป) นั้นว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากปวงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากปวงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ (เช่นกัน) พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมโดยทางเดียวกันสองรูป, จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด , จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ , สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีอูฐี คือ กิเลส น้อยมืออยู่ แต่เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อม , ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปตำบลอรุเวลาเสนาณิคม เพื่อแสดงธรรม”^๑

ความสามารถในการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์ที่คนศาสนาอื่นมองเห็นคือ มิชชันนารี ชาวโปรตุเกส ชื่อ กาสปาร์ ดาครูซ ได้บันทึกไว้ในปี ค.ศ. ๑๕๕๖ (พ.ศ. ๒๐๐๙) ว่า “มีความภาคภูมิใจและเยอหยิ่งอย่างเหลือเกิน พวกเขาได้รับการบูชาสักการะราวกับเทพเจ้า เป็นๆ ผู้ที่อ่อนอาวุโสกว่าในหมู่ภิกษุด้วยกันก็บูชาผู้อาวุโสกว่าดุจเทพเจ้า ทั้งสวดมนต์ภาวนา และกราบกราน ฉะนั้นสามัญชนทั้งหลาย จึงเชื่อมั่นในพระภิกษุอย่างสูง ให้ความเคารพและกราบไหว้บูชา ไม่มีใครกล้าคัดค้านพระในเรื่องใดๆ บางครั้งขณะที่ข้าพเจ้ากำลังเทศน์อยู่ ผู้คนรอบข้างซึ่งได้ยินข้าพเจ้าพูดอย่างชัดเจนและพอใจในสิ่งที่ข้าพเจ้าสอน ทันทีที่พระเหล่านี้เดินผ่านมา และพูดเปรยว่า “นั่นก็ดีอยู่หรอก แต่ของเราดีกว่า พวกเขาก็จะเดินหนีไปหมดทั้งข้าพเจ้าไว้แต่ลำพัง”^๒

^๑วิ.ม.(ไทย), ๔/๓๒/๔๐.

^๒พรรณงาม เก้าธรรมสาร, สดใส ชันติวรพงศ์, วงเดือน นาราวัจจ์ แปล. ประวัติศาสตร์กัมพูชา โดย เดวิด แชนด์เลอร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๓.

เหล่าพระสาวกทั้ง ๖๐ รูป ที่ทรงส่งไปประกาศพระศาสนานั้นถือว่าเป็นคณะพระธรรมทูตชุดแรกที่ปรากฏในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยที่พระองค์ก็ทรงเสด็จไปเผยแผ่พระศาสนาเหมือนกัน คือเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิที่ผู้คนนับถือมาก เมื่อเจ้าลัทธินับถือและเลื่อมใสแล้ว เหล่าบริวารทั้งหลายก็จะได้เลื่อมใสตามไปด้วยทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปได้อย่างรวดเร็ว และพระพุทธศาสนาก็ได้แพร่หลายนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จสู่พระปรินิพพานได้ ๒๓๖ ปีก็เกิดเหตุการณ์วุ่นวายขึ้นในพระพุทธศาสนา ครั้งเมื่อเดียรถีย์ปลอมบวชและได้แสดงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้คลาดเคลื่อน หลังจากที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงอาราธนาพระภิกษุในชมพูทวีปทั้งสิ้นให้มาประชุมกันและทรงตรัสถามให้ภิกษุเหล่านั้นอธิบายหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ทรงรับสั่งให้สึกเหล่าภิกษุที่ตอบคลาดเคลื่อนจากหลักพระพุทธศาสนา จำนวน ๖๐,๐๐๐ รูป แล้ว ก็ได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยใหม่ ซึ่งนับเป็นครั้งที่ ๓ ในการสังคายนาครั้งนี้มีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานสงฆ์และเป็นผู้ถาม พระมัชฌันติกะและพระมหาเทวะเป็นผู้วิสาขนา และได้รับพระสงฆ์เป็นพระอรหันต์ จำนวน ๑,๐๐๐ รูป พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์ ทำให้การสังคายนาที่โอศการาม เมืองปาฏลีบุตร แคว้นมคธ ทำอยู่ ๙ เดือน จึงสำเร็จ เกี่ยวกับหลักฐานการทำสังคายนาครั้งนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวไว้โดยสังเขป ดังนี้

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ พระนครปาฏลีบุตร หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว ได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ รวม ๙ สาย ในบรรดา ๙ สายนั้น พระโสณะเถระและพระอุตตระเถระ เป็นสายหนึ่ง(คัมภีร์สมันตปาทาสาทิกา อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก นับเป็นสายที่ ๘ แต่คัมภีร์ศาสนวงศ์นับย้อนเป็นสายที่ ๒) ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานกันว่า ได้แก่จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เช่นพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น เป็นประจักษ์พยานอยู่จนบัดนี้ (พม่าว่าสุวรรณภูมิ ได้แก่ เมืองสะเทิมในพม่าตอนใต้)^๓

พระธรรมทูตจึงมีบทบาทในการแสดงธรรมเพื่อวัตถุประสงค์คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ธำรงอยู่และขยายผลในทวีปประเทศต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งในประเทศไทยการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตได้ เริ่มครั้งแรกคือ กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๐๗ ถึงปีพ.ศ.๒๕๐๘ โดยมีความมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนาให้มีศีลธรรมประจำใจมีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้า คณะอำนวยการจัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในที่ต่างๆ มหาเถรสมาคมมีมติให้รับ

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย , (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๓.

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของพระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้น

ดังนั้นบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงเป็นหน้าที่หลักของพระธรรมทูตที่ต้องยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางของพระธรรมทูตต้นแบบตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล หลังพุทธกาลและพระธรรมทูตในประเทศไทย จนมาถึงปัจจุบัน ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยที่บทบาทของพระธรรมทูต ยังไม่เป็นรูปธรรมประกอบกับปัญหาและอุปสรรคของการปฏิบัติงาน กล่าวคือ พระธรรมทูตบางรูปยังไม่ทราบหน้าที่หรือบทบาทที่แท้จริงของตนว่าทำอะไรอย่างไร ที่ไหน กับใคร แต่ส่วนใหญ่ถูกละเลย เพราะไม่ได้รับรู้และเรียนรู้อย่างลึกซึ้งเนื่องจากการบรรพชาในปัจจุบันเป็นเพียงเพื่อทำหน้าที่ที่กระทำต่อบุพการีเท่านั้น มิได้ตั้งใจศึกษาหาความรู้ในทางธรรมประกอบกับหน้าที่การทำงานที่รับผิดชอบในทางโลกมีมากขึ้นเช่นกัน จึงไม่สามารถปฏิบัติธรรมได้ในเวลาอันยาว จึงส่งผลให้การจัดหาพระธรรมทูตเป็นไปได้อย่างยากยิ่งยังขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณเพราะการออกไปปฏิบัติงานของพระธรรมทูตแต่ละรูปนั้น ต้องมีค่าใช้จ่ายหลายอย่าง เช่น ค่าจ้างเหมารถ ค่าน้ำมันรถ ค่าภัตตาหาร อื่นๆ จิปาถะ ซึ่งพระธรรมทูตบางรูปต้องออกไปปฏิบัติงานในอำเภอที่ไกลกันใช้เวลา เดินทางหลายวัน เป็นต้น เมื่อปฏิบัติงานเสร็จสิ้น รวบรวมรายงานส่ง ทางราชการถึงจะส่งเงินอุดหนุนมาให้ ซึ่งก็ไม่สอดคล้องกับการใช้จ่ายที่เสียไป ขาดวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้เป็นสื่อสนับสนุน เช่นคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายวีดีทัศน์ วีซีดี หรือวีดีทัศน์ เพราะโลกปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยการสื่อสารไร้สายและอย่างไร้ขอบเขตด้วยระบบอินเทอร์เน็ต

การสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวและเป็นประโยชน์แก่อุภภูมิต่างๆ และความสุขแก่ชาวโลก เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรทุกรูป ที่จะต้องปฏิบัติตามกำลังความสามารถ โดยฐานานุกรม เพราะภิกษุ สามเณร มีความสำนึกและปฏิบัติกันมาโดยลำดับ พระพุทธศาสนาจึงเป็นมรดกสืบมาถึงทุกวันนี้ โลกวิวัฒนาการมากขึ้น การปฏิบัติหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนา จึงมีวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสม โดยไม่ทิ้งหลักการ คือ พระธรรมวินัย เป็นที่นำขึ้นขมยินดี ที่พระสงฆ์แห่งสังฆมณฑลไทย ที่ออกไปประกาศพระศาสนาในประเทศต่างๆ มีความรู้ความสามารถสูง จึงปฏิบัติหน้าที่ของผู้ประกาศพระศาสนา (พระธรรมทูต) ได้ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วโลก^๕

ดังนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ต้องรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์เช่นกัน อันจะส่งผลให้การปฏิบัติงานของพระธรรมทูตเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งเกื้อกูลให้บทบาทของพระธรรมทูตเด่นชัดเป็นรูปธรรมและเป็นต้นแบบที่ดีของสังคมสืบไป ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงกรอบแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมทูตสู่กรอบแนวคิดการปฏิบัติจริงโดยจะ

^๕ สมเด็จพระพุทธคุณูปการ (เกี่ยว อุปเสโณ) , พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๔ , (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

ศึกษาบทบาทพระธรรมทูตในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีเป็นกรณีศึกษาเพื่อเป็นต้นแบบของ
บทบาทพระธรรมทูตในบริบทที่แตกต่างกันออกไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ
จังหวัดราชบุรี ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งการศึกษาถึงบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ
จังหวัดราชบุรี ใน ๕ ด้านคือ ๑) ด้านเนื้อหา ๒) ด้านรูปแบบ ๓) ด้านวิธีการ ๔) ด้านขั้นตอน
และ ๕) ด้านแนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ อายุ, พรรษา,
วุฒิการศึกษาสามัญ, วุฒิกศศึกษานักธรรม, วุฒิกศศึกษาเปรียญธรรม

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอ
บางแพ จังหวัดราชบุรี คือ ด้าน เนื้อหา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ,ด้าน รูปแบบเผยแผ่
พระพุทธศาสนา ,ด้านวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา , ด้านขั้นตอนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ,
ด้านแนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ พระสังฆาธิการ พระสงฆ์และพระธรรมทูต ในอำเภอบางแพ
จังหวัดราชบุรี ปี พ.ศ.๒๕๕๓ จำนวน ๓๒๐ รูป^๔

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือน ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ ถึงเดือน
ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ รวมระยะเวลา ๑๑ เดือน

^๔ บัญชีสำรวจพระภิกษุ สามเณร ในจังหวัดราชบุรี ภาค๑๕ ประจำปี ๒๕๕๔, เอกสารอัดสำเนา.

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ เปรียบเทียบบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ตามปัจจัยส่วนบุคคล แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางการพัฒนาบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูต ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูต ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

๑.๖.๑ บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ในที่นี้หมายถึง บทบาท ของการเป็นพระธรรมทูต

๑.๖.๒ เนื้อหาสาระ หมายถึง เรื่องที่บรรยาย อบรม เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน สาระของเรื่องสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน มีแนวคิดในการดำรงชีวิต มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่บรรยาย

๑.๖.๓ รูปแบบ หมายถึง จัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ออกหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จัดทำสื่อธรรมะ หนังสือ แผ่นพับ

๑.๖.๔ วิธีการ หมายถึง ใช้สื่อประกอบการบรรยายใช้ภาษาท่าทางประกอบการบรรยาย มีกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเล่นเกม สร้างบรรยายภาคในการเรียน

๑.๖.๕ **ขั้นตอน** หมายถึง การจัดทำแผนงาน / โครงการ ประชุมชี้แจงกับผู้ที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมสถานที่ดำเนินงาน อุปกรณ์ ติดตามประเมินผลการทำงาน

๑.๖.๖ **พระธรรมทูต** หมายถึง พระภิกษุผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา โดยนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปสอนประชาชน ส่วนในปัจจุบัน หมายถึง พระภิกษุที่สอบผ่านการเป็นพระธรรมทูต จากคณะสงฆ์ไทย คือ มหาเถรสมาคม ซึ่งในที่นี้หมายถึง เฉพาะพระธรรมทูต ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๑.๖.๗ **การเผยแผ่** หมายถึง การทำให้ขยายออกไป ในที่นี้หมายถึง การทำให้แพร่หลาย คือ การส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วยการสอนพระธรรม แสดงธรรม สนทนาธรรม ตอบปัญหาธรรม แก่ชาวพุทธทำให้พระพุทธศาสนาเจริญและแพร่หลายไปทั่วสารทิศ

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทราบบทบาท พระธรรมทูตด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๒ ทราบ บทบาทพระธรรมทูตด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทราบแนวทางการพัฒนาบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระธรรมทูต
- ๒.๕ บทบาทพระธรรมทูตในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท โดยรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารทางวิชาการของนักวิชาการต่างๆ ดังนี้เพื่อประกอบการศึกษา

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้กล่าวถึงบทบาทไว้ ๓ ประการ ดังนี้คือ

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือตาม ความคาดหวังของสังคมบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำ แต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

๒. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ ที่ คาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติ บุคลิกภาพและ ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role)เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วยสถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกอดตัวของกลุ่มต่างๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้^๑

ณรงค์ เสียงประชา ได้ให้ความหมายว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ^๒

เดโช สวานานนท์ ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทไว้ ๒ ประการ คือ

๑. บทบาทที่รัดกุม คือ บทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตาม ที่แน่นอนตายตัว ยืดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี เป็นต้น พฤติกรรมที่จะต้องแสดงออกมาตามบทบาทนั้น อำนาจหน้าที่มีระบุไว้ชัดเจนในรูปของกฎหมาย ระเบียบแบบแผน

๒. บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ คือ บทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสมควร ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดา มีกำหนดไว้กว้างๆ แสดงไว้เพื่อให้เห็นถึงฐานะของบิดา เป็นต้น พฤติกรรมของบิดาต่อบุตร อาจแปรผันไปได้มากพอสมควร ระหว่างบิดาแต่ละคน^๓

ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้กล่าวว่า บทบาทโดยทั่วไปพิจารณาได้ ๒ ประการ คือ ประการแรก พิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาทหมายถึงตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ประการที่สอง พิจารณาด้านการแสดงบทบาทหรือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทจึงหมายถึง ผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสภาพแห่งการปฏิสัมพันธ์นั้น จากประการแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกด้วยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขามีต่อปทัสถาน ตามประการที่สอง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กันนั้นว่าปฏิบัติอย่างไร บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตาม

^๑จ่านง ค์ อติวัฒน์สิทธิ์, **บทบาทในสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๕-๔๖.

^๒ณรงค์ เสียงประชา, **บทบาททางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๘๙.

^๓เดโช สวานานนท์, **บทบาทตามกฎหมาย**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

ลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^๔

พัทยา สายหู ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทคือขอบเขตอำนาจหน้าที่และสิทธิในการกระทำตามบทบาทของแต่ละงาน ที่เรามีต่อผู้อื่น โดยสังคมเป็นตัวกำหนดไว้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่ไม่ใช่เฉพาะกฎหมาย หรือข้อบังคับเท่านั้น แต่อาศัยความต้องการและการยอมรับร่วมกันในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นความหมายของบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามกาลเวลาหรือความปรารถนาของผู้ร่วมใช้บทบาท ส่วนสถานภาพก็คือฐานะตำแหน่งที่บุคคลได้จากการปฏิบัติตามบทบาทนั้นๆ เมื่อเทียบกับฐานะตำแหน่งของผู้อื่นตามบทบาทอื่น^๕

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท คือการทำตามบท การทำตามบท โดยปริยายหมายความว่า การกระทำตามหน้าที่ที่ของพ่อแม่ บทบาทของครู^๖

สงวนศรี วิรัชชัย ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทหมายถึงรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่ง ซึ่งประกอบด้วยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งก็ตาม จะต้องแสดงพฤติกรรมที่ระบุว่า เป็นบทบาทของตำแหน่งนั้นๆ และเมื่อใดที่บุคคลเปลี่ยนตำแหน่ง การแสดงพฤติกรรมก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย^๗

สนธยา พลศรี ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทหมายถึงหน้าที่ของบุคคลที่ตามสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะที่ตนดำรงอยู่ บทบาทจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคม ที่ให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย บุคคลจะมีสถานภาพและบทบาทหลายสถานภาพและแตกต่างกันออกไป เช่น เป็นพ่อแม่ ลูก ครูอาจารย์ ทหาร ตำรวจ แพทย์ นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น^๘

^๔ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๑๐๒.

^๕พัทยา สายหู, สถานภาพทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๖.

^๖ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕๙.

^๗สงวนศรี วิรัชชัย, บทบาททางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐.

^๘สนธยา พลศรี, บทบาทและสถานภาพทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีย่อยในทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญชาตญาณ (Symbolic Interaction Theory) โดยกล่าวถึงลักษณะสำคัญของสังคมมนุษย์และลักษณะของปัจเจกบุคคลแล้วชี้ให้เห็นว่า ตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์กับสังคมคือบทบาท สังคมมนุษย์คือโรงละคร มนุษย์แต่ละคนคือ ตัวแสดงที่มีบทบาทชัดเจนสำหรับแสดง มีบทละครเป็นตัวกำกับมนุษย์แต่ละคนมีตำแหน่งต่างๆ ชัดเจนที่ดำรง มีบรรทัดฐานทางสังคมควบคุมพฤติกรรม ตัวละครต้องเชื่อฟังผู้กำกับ มนุษย์ทุกคนต้องปรับตัวให้เข้ากับผู้ชม ต้องสวมบทบาทผู้ชมประเภทต่างๆ (Generalized Others) และประการสุดท้ายต้องอาศัยความรู้ความชำนาญตนช่วยในการแสดง อาศัยศักยภาพของตนและทักษะในการแสดงบทบาทเข้าช่วย ซึ่งเป็นที่ต้องใช้ในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น^๙

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพบุคคล บทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคนซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังว่าเขาจะทำ^{๑๐}

อุทัย หิรัญโต ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทคือหน้าที่หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหมาย ของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือในสังคมหนึ่งๆ บทบาทเป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มหรือสังคมนั้นกำหนดขึ้น ฉะนั้นบทบาทจึงเป็นแบบพฤติกรรมของบุคคลในสถานะหนึ่งๆ ที่พึงมีต่อบุคคลในสถานะหนึ่งในสังคม เดียวกัน^{๑๑}

ดังนั้นบทบาทตามความที่ศึกษาข้างต้นคือการแสดงหน้าที่ที่ได้รับจากบรรทัดฐานของสังคม โดยมีการแสดงบทบาทแตกต่างกันไปตามสถานภาพทางสังคม ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกก็หลากหลายเช่นกัน อันล้วนแล้วแต่อยู่ภายใต้กฎระเบียบ จารีต ประเพณีของสังคม

๒.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

การทำความเข้าใจในบทบาทของพระสงฆ์ จะเริ่มที่การนิยามความหมายของคำว่า สงฆ์หรือสังฆะ เป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะก้าวไปสู่การพิจารณาถึงสถานภาพและการได้มาซึ่งสถานภาพของพระสงฆ์ (ภิกขุภาวะ) บทบาทของพระสงฆ์อย่างกว้างๆ และบทบาทของ

^๙สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *บทบาทหน้าที่ทางสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๗), หน้า ๔๖

^{๑๐}สุพัตรา สุภาพ, *สังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖.

^{๑๑}อุทัย หิรัญโต, *สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๙), หน้า ๑๒๐.

พระสงฆ์ด้านการปฏิบัติงานพระธรรมทูตที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาวิจัย โดยแต่ละประเด็น จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยตลอด

ความหมายของคำว่าพระสงฆ์

คำว่า สงฆ์หรือสังฆะ นี้ เป็นถ้อยคำที่พระอรทธกถาจารย์อธิบายความหมายไว้ใน คัมภีร์สมันตปาสาทิกาว่า หมายถึงรวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยคุณสมบัติร่วมคือ ทิฏฐิ (ทรรศนะ สัทธ ทฤษฎี) ที่เรียกว่า ทิฏฐิสามัญญตา และศีล (บพัญญูดีอันเป็นกฎเกณฑ์ เดียวกันหรือจิตสำนึกร่วมกัน) ที่เรียกว่า สีลสามัญญตา^{๑๒} กล่าวคือการอยู่ร่วมกัน ความคิดเห็น และกฎเกณฑ์ที่เท่าเทียมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่มีความแปลกแยกแตกต่างเป็นสังคมาหรือ ชุมชนอารยะมีอิสระอย่างแท้จริงและเป็นแม่พิมพ์หรือต้นแบบของสังคมาในอุดมคติ^{๑๓} เป็นชุมชน ของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐคือพระสงฆ์สาวก (สาวกสังฆะ)^{๑๔} ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่ง หมายถึงสังคมาหรือชุมชนของพระอริยสงฆ์ ๔ ประการคือ^{๑๕}

๑. พระโสดาบัน : เป็นพระอริยสงฆ์ผู้มีศีลสมบูรณ์ มีสม ภาวิและปัญญาพอประมาณ ละกิเลส (สังโยชน์ ๑๐) อย่างหยาบได้ ๓ ประการคือ

(๑) สักกายทิฏฐิ : ความเห็นว่าเป็นตัวตนเราเขา อหังการมหังการ

(๒) วิจิกิจฉา : ความลังเล สงสัย เคลือบแคลงในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นต้น

(๓) สีสัพพตปรามาส : การยึดถือและการปฏิบัติตามศีลพรต ด้วยเห็นว่าเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกเหนือจากทางแห่งสังฆธรรม

^{๑๒}สมันตปาสาทิกาแปล ภาค ๑ , หน้า ๓๓๗.

^{๑๓}พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) , พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ , พิมพ์ครั้งที่ ๕ . (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒) , หน้า ๔๐๐ , ๖๓๙-๖๔๐ , ๗๓๐, ๗๙๓.

^{๑๔}คำว่า สาวกสังฆะ หรือ สาวกสงฆ์ เป็นถ้อยคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎก (ดูใน อง.ฉก ๒๒/ ๒๕๑/๓๑๘) เช่นเดียวกับคำว่า อริยสังฆะหรืออริยสงฆ์ (ดูใน อง.ฉก ๒๒/๓๒๕/๔๑๘) เพียงแต่คำว่าอริย สงฆ์นี้เป็นถ้อยคำที่นิยมใช้เป็นไวพจน์หรือใช้แทนคำว่าสาวกสงฆ์ในกาลต่อมา ซึ่งพบในข้อความที่เป็นคาถา ในอังกุตรนิกาย จักกนิบาต เพียงแห่งเดียว และก็นิยมใช้กันดาษดื่นยิ่งขึ้นในคัมภีร์รุ่นอรทธกถา เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฎีกาพระวินัย เป็นต้น (พระเทพเวที) (ประยูรย์ ปยุตโต) , พุทธธรรมฉบับปรับปรุง และขยายความ , หน้า ๒๘๗-๒๘๘) ทั้งคำว่า สาวกและอริยะ เป็นคำคุณศัพท์ของคำว่า สังฆะ สาวก หรือสาวกแปลว่าผู้ฟังหรือผู้เลื่อมใสและปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมจนบรรลุถึงความสิ้นกิเลส (สังโยชน์ ๑๐) เป็นอริยบุคคลหรืออริยสงฆ์ประเภทใดประเภทหนึ่งใน ๔ ประเภท เช่นเดียวกับคำว่าอริยะซึ่งแปลว่าผู้ ห่างไกลจากกิเลสหรือหมดสิ้นกิเลสนั่นเอง

^{๑๕}พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) , พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ , หน้า ๒๘๔-๒๘๘.

๒. พระสกทาคามี : เป็นพระอริยสงฆ์ผู้มีศีลบริบูรณ์มีสมาธิและปัญญาพอประมาณ สามารถบรรเทากิเลส ๓ ประการที่พระโสดาบันละได้แล้ว

๓. พระอนาคามี : เป็นพระอริยสงฆ์ผู้มีศีลสมาธิบริบูรณ์ มีปัญญาพอประมาณ ละกิเลส (สังโยชน์ ๑๐) ได้เพิ่มอีก ๒ ประการคือ

(๔) กามราคะ : ความกำหนัดในกาม ตัดใจในกามคุณ

(๕) ปฏิฆะ : ความกระทบกระทั่งในใจ หงุดหงิดขัดเคือง งุ่นง่านใจ

๔. พระอรหันต์ : เป็นพระอริยสงฆ์ผู้มี ศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ ละกิเลส (สังโยชน์ ๑๐) ได้ทั้งหมด คือละกิเลสชั้นละเอียดได้อีก ๕ ข้อต่อมาก็คือ

(๖) รูปราคะ : ความติดใจในรูปขั้นประณีต เช่น ติดใจในรสแห่งความสุข ความสงบของสมาธิขั้นรูปฌาน

(๗) อรูปราคะ : ความติดใจในอรูปธรรมเช่น ติดใจในอารมณ์แห่งอรูปฌาน บรรณานาในรูปภพ

(๘) มานะ : ความถือตัวสำคัญตนว่าดีแล้ว หรือเท่าเทียมผู้อื่น

(๙) อุทธัจจะ : ความฟุ้งซ่าน ว้าวุ่น สับสน จิตใจไม่สงบ

(๑๐) อวิชชา : ความไม่รู้เท่าทันสภาวะแห่งเหตุผล ไม่รู้อริยสัจ นอกจากนี้ยังมีข้อความในบทสังฆคุณที่ว่า “ ยทิท จตตาริ ปริสยุคานิ อฏฐุ ปุริริสบุคคลา , เอสะ ภควโต ฯลฯ ”^{๑๖} ยืนยันว่าพระอริยสงฆ์ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวมาเท่านั้นคือ พระสงฆ์ที่จะนับได้ว่าเป็นผู้มีทิวฐิ และศีลที่เสมอเหมือนเท่าเทียมกันอย่างแท้จริง โดยมีคุณสมบัติ คือ การบรรลุธรรมในขั้นที่สามารถละกิเลสหรือสังโยชน์ได้เป็นเกณฑ์ชัด และกำหนดว่าพระโสดาปัตติผล-พระโสดาบัน ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลคู่ที่ ๑ . เป็นผู้มีทิวฐิและศีลเสมอกัน เช่นเดียวกับพระสกทาคามีผล-พระสกทาคามี พระอริยบุคคลคู่ที่ ๒ . พระอนาคามีผล-พระอนาคามี พระอริยบุคคลคู่ที่ ๓. พระอรหันต์ผล-พระอรหันต์ พระอริยบุคคล คู่ที่ ๔ ก็เป็นผู้มีทิวฐิและศีลเสมอกันเหมือนเท่าเทียมกันจึงสามารถอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอิสระปราศจากการครอบงำของระบบโครงสร้างสังคมโลกีย์ อันเป็นเงื่อนไขภายนอก และอกุศลธรรมภายในจิต ความคิดและวิถีชีวิตอันเป็นเงื่อนไข หรือเหตุปัจจัยภายใน พระสงฆ์ที่ยังไม่สามารถละกิเลสขั้นใดได้เลยนั้นเรียกว่า สมมติสงฆ์ คือ พระสงฆ์ที่ได้สถานภาพจากมติที่เป็นเอกฉันท์ของคณะสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ในขณะที่พิธี

^{๑๖} ม.มู(ไทย) ๑๒/๙๕/๖๗ ; อง.ฉกท(ไทย) ๒๒/๑๐/๓๓๙.

บวชเสร็จสิ้นลงแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้จึงกล่าวได้ว่า พระสงฆ์มีสองประเภทคือ พระอริยสงฆ์และพระสมมติสงฆ์

๒.๒.๑ สถานภาพและการได้มาซึ่งสถานภาพของพระสงฆ์

จากความหมายของพระสงฆ์ข้างต้นนั้น พระสงฆ์จึงหมายถึงผู้ที่บรรลุธรรมตั้งแต่ขั้นที่หนึ่งคือโสดาบันเป็นต้นไป จนถึงขั้นหมดสังกิเลสโดยสิ้นเชิงคือขั้นพระอรหันต์ การบรรลุธรรมแต่ละขั้นหมายถึงการละกิเลสได้ในแต่ละขั้น จากขั้นที่สามารถละกิเลสขั้นที่หยาบที่สุดจนถึงขั้นละเอียดที่สุด พระสงฆ์ที่ยังไม่ได้บรรลุธรรมใดๆ เลยจึงไม่นับว่าเป็นพระอริยสงฆ์ เพราะขาดคุณสมบัติคือ ทิฏฐิ หรือทรรศนะที่สูงส่งประณีตขึ้นและศีลที่เท่าเทียมกันกับพระอริยสงฆ์ผู้บรรลุธรรมอื่นๆ ทิฏฐิซึ่งหมายถึงทรรศนะที่หลุดพ้นจากการครอบงำของกิเลสและศีล ซึ่งหมายถึงกรอบแห่งพฤติกรรมทั้งที่เกิดขึ้น โดยจิตสำนึกและทั้งที่เป็นบัพพัญญุตี้ จึงเป็นปัจจัยก่อให้เกิดและกำหนดสถานภาพของพระสงฆ์ การจะได้มาซึ่งสถานภาพที่แท้จริงจึงขึ้นอยู่กับการยกระดับจิตให้มีทรรศนะที่หลุดพ้นจากกิเลส นั่นคือระดับสภาวะความเป็นพระสงฆ์ทั้งหยาบ (ปุถุชนสงฆ์) ดิงาม (กัลปียาณสงฆ์) และประณีตสูงส่ง (อริยสงฆ์) ย่อมขึ้นอยู่กับระดับพัฒนาการของทิฏฐิและศีลนี้^{๑๗}

เมื่อทิฏฐิและศีลเป็นปัจจัยกำหนดสถานภาพ สถานภาพ จึงไม่อาจเกิดขึ้นจากการอนุญาตมติสงฆ์หรือการแต่งตั้งจากพระพุทธรเจ้าและพระสาวก กล่าวได้ว่าพระพุทธรเจ้าและสังคมาสงฆ์ไม่ได้เป็นผู้บันดาลให้เกิดสถานภาพ มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกยืนยันว่าพระพุทธรเจ้าอนุญาตการเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนาแก่พระอัญญาโกณฑัญญะซึ่งเป็นผู้หนึ่งในจำนวนนักบวชห้าคน (ปัญจวัคคีย์) เนื่องจากเห็นว่าอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุธรรม (ธรรมจักขุดวงตาเห็นธรรม) ชั้นแรกเป็นพระโสดาบันแล้ว ดังพระพุทธรวจนะที่ทรงอุทานขึ้นว่า

“ท่านผู้เจริญ โกณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอ ท่านผู้เจริญ โกณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอ”^{๑๘} และประทานการบวชแก่อัญญาโกณฑัญญะ ด้วยพุทธรวจนะเพียงสั้นๆว่า“เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันแรกกล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” แม้ว่าพระพุทธรเจ้าไม่ประทานพระพุทธรวจนะใดๆเลย อัญญาโกณฑัญญะก็เป็นพระอริยสงฆ์ในพระพุทธศาสนาตั้งแต่แรกที่ว่าตนมีทรรศนะหรือทิฏฐิก้าวล่วงจากกิเลสในชั้นแรกแล้วความ

^{๑๗} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ธรรมสาลุ), ทางสงข : คุณค่าแห่งพระรัตนตรัย , (กรุงเทพมหานคร : โอเอส พริ้นติ้งเฮ้าส์ , ๒๕๓๖) , หน้า. ๑๙๙-๑๕๐, ๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๘} วิ.มหา.(ไทย)๔/๑๖/๒๕.

ศรัทธาในพระพุทธศาสนาและศีลซึ่งเกิดขึ้นโดยจิตสำนึกขณะบรรลुरुธรรมได้เกิดขึ้นในระดับที่ยอมรับได้แล้ว พระพุทธเจ้าจึงทรงเปล่งอุทานเพื่อย้ำถึงความสำเร็จถึงสองครั้งสองครา

บทบาทของพระสงฆ์อย่างกว้างๆด้วยเหตุที่พระอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลुरुธรรมเพียงขั้นโสดาบันจึงต้องมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อไป นั่นคือต้องประพฤติพรหมจรรย์เพื่อเป้าหมายสุดท้ายของบทบาทหน้าที่คือ การบรรลुरुธรรมขั้นสูงสุด อันเป็นการทำลายกิเลสให้หมดสิ้นไปส่งผลให้ความทุกข์หมดสิ้นไปด้วย กล่าวคือจะต้องปฏิบัติตนให้บรรลุเป็นพระอรหันต์ให้ได้นั่นเอง การจะบรรลुरुธรรมได้นั้น พระพุทธเจ้าแสดงภารกิจไว้ว่าพระภิกษุผู้บวชในพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติธุระสำคัญ ๒ ประการคือ ^{๑๙}

๑. คันถธุระ หมายถึง การศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกจนกระทั่งสามารถทรงจำไว้บอกกล่าวถ่ายทอดต่อได้

๒. วิปัสสนาธุระ หมายถึง การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะและอนัตตลักษณะในรูปนาม (อตุตถภาวะ) ด้วยความเพียรพยายามอย่างไม่ขาดสาย (สาธุจกิริยา) จนกว่าจะบรรลุถึงอรรถัตถผลของการปฏิบัติธุระทั้งสองประการจึงนับเป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ที่จะต้องยึดถือและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะบรรลุถึงที่สุดแห่งกิเลสอันเป็นเหตุแห่งการก่อทุกข์ ซึ่งกล่าวโดยสรุปว่าต้องมีบทบาทในการประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อยกระดับทิวฐิและศีลให้สูงส่งประณีตยิ่งขึ้นอย่างเท่าเทียมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์จึงถูกกำหนดด้วยปัจจัยภายในคือจิตสำนึกที่จะยกสถานภาพขึ้นสู่ความเป็นอริยสงฆ์ที่สมบูรณ์ อันเป็นการได้สถานภาพมาโดยตนเองเป็นผู้กำหนด (โยนิโสมนสิการ) ในขณะเดียวกัน พระพุทธเจ้าและสังคมสงฆ์ก็เป็นกัลยาณมิตรผู้บอกหนทางโดยเป็นปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) ที่สนับสนุนบทบาทพระสงฆ์ให้ดำเนินไปโดยถูกต้อง

สังคมชาวบ้านได้เข้ามาเป็นปัจจัยภายนอกส่วนหนึ่งที่เกื้อกูลบทบาทพระสงฆ์ในยุคที่พระพุทธเจ้าทรงประธานอำนวยการบวชลูกหลานชาวบ้านแก่พระสงฆ์สาวก ด้วยวิธีการไตรสรณคมณ์ ^{๒๐} และญัตติจตุตถกรรมวาจา ^{๒๑} ซึ่งทำให้จำนวนปุถุชนสงฆ์เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ทิวฐิและศีลที่ดำเนินไปพร้อมวิถีชีวิตด้วยจิตสำนึกยังไม่เกิดพร้อมกับการได้สถานภาพของพระสงฆ์ เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่ย่อมก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างปุถุชนสงฆ์

^{๑๙} ธรรมปทัฏฐกถา ภาค ๑ , หน้า ๗.

^{๒๐} วิ.มหา.(ไทย) ๔/๓๔/๔๓-๔๔.

^{๒๑} วิ.มหา.(ไทย) ๔/๖๙-๗๒/๑๐๐-๑๐๓.

ด้วยกัน นอกจากนั้นยังมีเหตุให้ต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชาวบ้านจึงก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งกับชาวบ้านตลอดจนมีการประพาดิตนเยี่ยงชาวบ้านมากขึ้น จึงจำเป็นจะต้องสร้างบทบัญญัติขึ้นจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างปุถุชนสงฆ์ด้วยกันและชาวบ้าน อันเป็นจุดก่อเกิดวินัยหรือศีล ๒๒๗ ข้อที่เป็นบทบัญญัติชัดเจน อันเป็นการแสดงถึงการห้ามและการอนุญาตให้ปฏิบัติบทบาทหน้าที่ที่ยอมรับกันได้ทั้งสังคมสงฆ์และสังคมชาวบ้าน สิ่งที่สังคมสงฆ์ยอมรับไม่ได้และหากผู้ใดฝ่าฝืนล่วงละเมิดย่อมได้รับโทษตามบทบัญญัติ (ปณณัตติวัชชะ) สิ่งที่สังคมชาวบ้านไม่อาจจะยอมรับได้ แม้มีโทษทางบทบัญญัติน้อยก็ถือว่ามิโทษมากตามทรศนะของชาวบ้าน (โลกวัชชะ) ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นในยุคแรกเมื่อเริ่มต้นเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัตถุประสงค์ของการบัญญัติวินัยต่อไปนี้เป็นหลักฐานที่ยืนยันถึงข้อเท็จจริงที่ว่าบทบาทพระสงฆ์มีปัจจัยภายนอกคือชาวบ้านเข้ามาเป็นเงื่อนไขเกี่ยวข้องด้วยนั้นคือ^{๒๒}

“พระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับคฤหัสถ์ เริ่มแต่อาหารซึ่งพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยบิณฑบาต คืออาหารที่คฤหัสถ์ถวายตลอดถึงปัจจัย๔ อื่นๆ”^{๒๓}

“และเมื่อกล่าวในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาของตน”^{๒๔}

นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังแสดงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ควรปฏิบัติต่อคฤหัสถ์

๖ ประการคือ ๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม

๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๕. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้งและ

๖. บอทางแห่งความสุขความเจริญ (สววรรค์) ให้^{๒๕}

บทบาทของพระสงฆ์ทั้ง ๖ ประการสอดคล้องกับพุทธวจนะที่ประทานแก่พระสงฆ์สาวก ๖๐ องค์ ก่อนออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทของพระธรรม ทูตด้วยพระพุทธวจนะดังกล่าวมีใจความว่า

^{๒๒}วิ.มหาวิภังค์ ๑/๒๐/๓๗.

^{๒๓}พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต) , สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , ๒๕๒๗) , หน้า ๑๙๔-๑๙๕.

^{๒๔}เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๙๖-๑๙๗.

^{๒๕}ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๐๗.

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี...”^{๒๖}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บทบาทพระสงฆ์นั้นเกิดขึ้นภายหลังการได้สถานภาพหรือความเป็นพระสงฆ์ที่มีขึ้นโดยการบรรลุนิพพานตามลำดับขั้น ตั้งแต่พระโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหันต์ ซึ่งมีปัจจัยภายใน คือ ทิฏฐิหรือญาณทัศนะที่หลุดพ้นจากกิเลสในแต่ละระดับ พร้อมๆกับการเกิดขึ้นของจิตสำนึกในการจะต้องสังวรระวังพฤติกรรมของตน มิให้ประพฤตินิสัยเสียหยาบคือมีศีลโดยจิตสำนึกตามวิถีชีวิต แม้ว่าพระพุทธเจ้ายังมีได้บัญญัติพระวินัยขึ้นห้ามในยุคแรก จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยภายใน คือ ทิฏฐิและศีลเป็นตัวกำหนดสถานภาพ และการได้มาซึ่งสถานภาพของพระสงฆ์ที่แท้จริงและส่งผลต่อการแสดงบทบาทที่เกื้อกูลประโยชน์ ต่อสังคมสงฆ์และสังคมคฤหัสถ์ในภายหลัง

ในยุคต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สาวกสามารถดำเนินการบวชลูกหลานชาวบ้านได้ จำนวนพระสงฆ์ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่สภาวะจิตของพระสงฆ์เหล่านั้นยังไม่ก้าวขึ้นสู่การบรรลุนิพพานขั้นใด ๆ เลย ศีลที่เกิดจากจิตวิญญูญาณตามวิถีชีวิตก็ยังไม่เกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อมาอยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่ย่อมก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างกันได้ง่ายและด้วยเหตุที่ยังและอุปนิสัยคฤหัสถ์ไม่ได้พฤติกรรมจึงเบี่ยงเบนไปสู่การประพฤติตนอย่างคฤหัสถ์ ปัจจัยภายนอกคือสังคมชาวบ้านและบรรณชนของชาวบ้านที่มีต่อพระสงฆ์ ได้กลายเป็นปัจจัยร่วมทำให้พระพุทธเจ้าต้องบัญญัติวินัยขึ้น เพื่อเป็นกรอบกำหนดพฤติกรรมของปุถุชนสงฆ์ สังคมชาวบ้านจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในการควบคุมพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้สามารถยกระดับสภาพจิตให้สูงขึ้นและบรรลุนิพพานได้ตามลำดับ ปัจจัยภายนอกคือชาวบ้านไม่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในเชิงเป็นปฏิปักษ์ที่เบี่ยงเบนบทบาทของพระสงฆ์ออกนอกกรอบ หรือหันเหบทบาทไปเพื่อความชอบธรรมแก่ใครโดยเฉพาะ แต่กลับมีส่วนสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่อยกระดับสถานะของท่านให้สูงยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การปฏิบัติหน้าที่เพื่อ

^{๒๖}วิ.มหา.(ไทย) ๔/๓๒/๔๑.

เกือบกุลชาวบ้านด้วยบทบาททั้ง ๖ ประการดังกล่าวมา

บทบาทของพระสงฆ์ดังกล่าวมานั้นเป็นแนวความคิดอย่างกว้างๆ มีความสำคัญ โดยเป็นพื้นฐานของการศึกษาบทบาทพระธรรมทูต หรือการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่ดำรง อยู่ในฐานะพระธรรม ทูตผู้ประกาศแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่า พรหมจรรย์ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อจากนี้บทบาทของพระสงฆ์ด้านการปฏิบัติงานพระธรรมทูต งานพระธรรมทูตเริ่มต้นภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้และพิจารณาเห็นว่าหลักธรรมคือ ปฏิภาณมุกตปฏิบัติ ที่กล่าวถึงความไม่รู้สภาพตามที่เป็นจริง (อวิชชา)ว่าเป็นต้นเหตุของ วัฏจักรแห่งปัญหา (ทุกข์) จะแก้ไขได้ก็ต่อเมื่อสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง(สัมมาทิฏฐิ) ขึ้นมาแทนอวิชชาได้เสียก่อน เป็นหลักธรรมที่ทวนกระแสอัตตกิลมณานุโยค และกามสุขัลลิกานุโยค (วัตถุนิยม)ดังพุทธวจนะที่ว่า

“บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วโดยยาก เพราะธรรมนี้อันสัตว์ผู้อันราคะและโทสะครอบงำแล้ว ไม่ตรัสรู้ง่าย สัตว์ผู้อันราคะย่อมแล้ว ถูกอวิชชาหุ้มห่อแล้ว จักไม่เห็นธรรมอันละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะเห็น ละเอียดยิ่ง อันจะยังสัตว์ให้ถึงธรรมที่ทวนกระแสคือ นิพพาน”^{๒๗}

ความลึกซึ้งละเอียดอ่อนและทวนกระแสสังคมของหลักธรรมที่ยากต่อการเข้าถึงทำให้พระองค์เกิดความท้อถอยที่จะแสดงธรรมในทันทีทันใดที่ตรัสรู้ พระองค์ได้ทบทวนจนเห็นว่า หากไม่ประกาศธรรมให้ปรากฏต่อสาธารณชน เพื่อสร้างทรรศนะต่อโลกและชีวิตแก่ปวงชนตามความเป็นจริงและปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง มนุษย์ผู้มีอุปนิสัยสามารถฟังธรรมและนำไปปฏิบัติเพื่อทำลายอวิชชาก็จะสูญเสียโอกาส ความเสื่อมจากประโยชน์ที่เขาควรจะได้รับจะบังเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายต่อไปการตรัสรู้ค้นพบหลักธรรมจะไม่เกิดประโยชน์ใดๆแก่ปวงชน^{๒๘}

พระองค์จึงเริ่มปฏิบัติงานพระธรรมทูต โดยเดินทางไปแสดงธรรมแก่ ปัญจวัคคีย์เป็นกลุ่มเป้าหมายแรก เกิดมีผู้บรรลุธรรมและสังคมาใหม่คือสังคมพระสงฆ์เป็นพลังที่เกือบขยายขอบเขตการบรรลุธรรมเพิ่มขึ้นจนกระทั่งมีพระสงฆ์ถึง ๖๐ องค์ ก่อให้เกิดพระวิริยะอุตสาหะที่จะประกาศหลักธรรมอันมีลักษณะทวนกระแสสังคมนี จึงประกาศขึ้นท่ามกลางที่ประชุมพระสงฆ์สาวกว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก

^{๒๗}วิ.มหา.(ไทย) ๔/๗/๑๓.

^{๒๘}วิ.มหา.(ไทย) ๔/๘/๑๓-๑๕.

เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี..^{๒๙}

พระพุทธวจนะดังกล่าวนี้มีถ้อยคำที่บ่งชี้ (Key word) ถึงกรอบแนวคิด (Theoretical Concept) ซึ่งเป็นบรรทัดฐานกำหนดบทบาทพระสาวกที่ออกประกาศพระพุทธศาสนา สนาในยุคเริ่มแรกคือคำว่า “พรหมจรรย์” ในกลุ่มถ้อยคำที่ว่า “จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ” ซึ่งประเด็นที่ต้องพิจารณาดังนี้

๑. พรหมจรรย์ คือ อะไร
๒. เป้าหมายหรือผลของพรหมจรรย์คืออะไร
๓. การประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์บริสุทธานั้นทำได้อย่างไร
 - ๑) พรหมจรรย์ หมายถึง พระพุทธองค์และพระอรธกถาจารย์ตลอดจนปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้คำอธิบายทั้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก (บาลีหรือพุทธวจนะ) คัมภีร์อธิบายขยายความพระไตรปิฎก (อรธกถา) และคัมภีร์อธิบายขยายความอรธกถา(ฎีกา) ตามลำดับดังนี้ พระพุทธองค์ ตรัสอธิบายขยายความหมายของพรหมจรรย์ไว้ว่า อริยมรรคอันประกอบ ด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ
 ๑. ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ)
 ๒. ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ)
 ๓. การเจรจาชอบ (สัมมาวาจา)
 ๔. การทำกาารงานชอบ (สัมมากัมมันตะ)
 ๕. การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)
 ๖. ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ)
 ๗. ความระลึกรชอบ (สัมมาสติ)
 ๘. ความตั้งใจชอบ (สัมมาสมาธิ) นี้เรียกว่า “พรหมจรรย์”^{๓๐}

^{๒๙}วิ.มหา.(ไทย) ๔/๓๒/๔๑.

^{๓๐} ส. ม.(ไทย) ๑๘/๓๘/๓๕.

พระอรรถกถาจารย์ กล่าวไว้ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีว่า พรหมจรรย์มีความหมาย ๑๐ ประการ คือ การแบ่งปัน (ทานะ) ความกระตือรือร้นในกิจอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม (เวยยาวัจจะ) คีล ๕ (ปัญญาสิกขาปทสี่ละ) พรหมวิหาร (อัปปมัญญา) การงดเว้นการมีความสัมพันธ์ทางเพศ (เมถุนวิริติ) ความยินดีพอใจในคู่ครองของตน (สทาร์สันโตสสะ) ความเพียรพยายาม (วิริยะ) คีล ๘ (อุโปสถังคะ) อริยมรรคมีองค์ ๘ (อริยมัคคะ) และศาสนา (สาสนะ)^{๓๑} โดยเป็นความหมายที่รวบรวมมาจากพระไตรปิฎก(บาลี)หลายเล่ม^{๓๒} อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีหลากหลายความหมายแต่ในตอนท้ายคำอธิบายดังกล่าวพระอรรถกถาจารย์ก็สรุปว่า ความหมายของคำว่าพรหมจรรย์ ที่ปรากฏในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีตอนที่อธิบายสามัญญผลสูตรนี้ หมายถึง อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือไตรสิกขา(สกลสาสนะ)เท่านั้น ในคัมภีร์ปัญญาสุทนี พระอรรถกถาจารย์กล่าวถึงความหมายของพรหมจรรย์ไว้ ๑๒ ความหมาย ส่วนใหญ่เป็นความหมายเดียวกับที่กล่าวไว้แล้วในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีถึง ๑๐ ความหมายกล่าวคือเป็นการเพิ่มความหมายขึ้นมาอีก ๒ ความหมายอันได้แก่ การแสดงธรรม (ธัมมเทศนา)และอชยาศัย (อชฌาสยะ)ด้วยเหตุที่พระพุทธทวณะที่ประทานแด่พระสงฆ์สาวกก่อนออกเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นปรากฏในพระวินัยปิฎก จึงต้องค้นหาคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาสมันตปาสาทิกา ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายพระวินัยปิฎก โดยพบว่าคำว่าพรหมจรรย์หมายถึงสาสนพรหมจรรย์และมรรคพรหมจรรย์ ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของพระฎีกาจารย์ ผู้ซึ่งทำหน้าที่ขยายความคำว่าพรหมจรรย์ต่อจากพระอรรถกถาจารย์ที่ว่า พรหมจรรย์ หมายถึงพุทธธรรมทั้งหมด (สกลสาสนะ) กล่าวคือ ไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเอง

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) กล่าวถึงความหมายของคำว่าพรหมจรรย์ว่า พรหมจรรย์ ก็คือ มรรคมีองค์แปด และอริยมรรคมีองค์แปดก็คือไตรสิกขา นั่นคือ ศาสนาหรือพรหมจรรย์ พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า จงประกาศพรหมจรรย์ ไม่เคยใช้คำว่า จงประกาศศาสนาไปประกาศพรหมจรรย์คือแบบแห่งการครองชีวิตที่ประเสริฐที่สุด คือการทำตนให้ประกอบไปด้วยระเบียบวินัยที่ประเสริฐ (คีล) มีจิตที่สมรรถภาพสามารถใช้อะไรได้ตามต้องการ (สมาธิ) มีความรู้สูงสุดที่มนุษย์ควรจะรู้ (ปัญญา) ที่เรียกว่าประกาศพรหมจรรย์ของพระพุทธองค์ ภาษาไทยเรามาแปลกันเสียว่า ศาสนา ต่อมาคำว่าศาสนามันเลื่อนมันเพี้ยน มันเป็นคำที่ไม่

^{๓๑}ที่.อ. (สุมังคลวิลาสินี) ๑/๑๖๐-๑๖๒.

^{๓๒}(๑) ทานะ (ขุ.ชา. ๒๘/๑๐๒๖/๓๕๗ ; วิฐุรชาดก (สยามรัฐ) , (๒) เวยยาวัจจะ (ขุ. เปต. ๒๖/๑๐๖/๑๐๙ ; อังคุตตปิฎก), (๓) ปัญจศีลละ (วิ. จุฬ ๗/๓๑๑/๘๒) ,

ดึงดูดใจ แปลว่าพระธรรมคำสอน กลายเป็นคำสั่งสอนไป น้ำหนักและความหมายมันเบาลงไป เพราะเป็นเพียงคำสั่งสอน ส่วนพรหมจรรย์นั้นมันเป็นการประพฤติหรือว่าการกระทำ คำสั่งสอนเป็นเพียงส่วนประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้นเอง พรหมจรรย์ต้องอยู่ที่เนื้อตัวของผู้ประกาศ เพราะฉะนั้นหุบปากประกาศ มันจึงดังกว่าเปิดปากประกาศ ส่วนมากมีแต่พูดไม่มีศีล เหลาะแหละโลเล

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความชัดเจนในประเด็นเดียวกันนี้ว่า คำว่า พรหมจรรย์มักถูกรู้จักในความหมายแคบๆ เพียงแค่การครองเพศบรรพชิตและการงดเว้นจากเมถุนธรรมอันเป็นความหมายในหนึ่งเท่านั้น ความจริงพระพุทธเจ้าทรงให้หมายถึงระบบการครองชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งหมด หรือหมายถึงตัวพระพุทธศาสนาทั้งหมดทีเดียว คำว่าพรหมจรรย์ แปลจากบาลีว่า พุรหมฺจริย ซึ่งประกอบด้วย พุรหมฺ+จริยะ พรหมแปลว่าระ เสริฐฺ เลิศล้ำ สูงสุด บริสุทธ์ ส่วน จริย มาจากรากศัพท์คือ จร ซึ่งในความหมายเชิงรูปธรรม แปลว่าเที่ยวไป ดำเนินไป จาริกไป ในเชิงนามธรรม พรหมจรรย์จึงแปลว่า จริยอันประเสริฐ ความประพฤติอันประเสริฐ หรือประพฤติบริสุทธ์อย่างพรหม การดำเนินชีวิตอันประเสริฐ การครองชีวิตอย่างประเสริฐ หรือความเป็นอยู่อย่างประเสริฐ คือเป็นอยู่อย่างมีศีล สมာธิปัญญา หรือไตรสิกขา ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา

๒) เป้าหมายและผลของพรหมจรรย์ คืออะไร พระพุทธองค์ทรงตรัสอธิบายว่า “ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เรียกว่าที่จบ (เป้าหมาย) ของพรหมจรรย์” “โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล เหล่านี้เรียกว่าผลของพรหมจรรย์” “พรหมจรรย์นี้มีไช้ลาภสักการะและคำสรรเสริญเป็นอันสงส์ มิใช่มีความเพียบพร้อมด้วยศีล เป็นอันสงส์ มิใช่มีความเพียบพร้อมด้วยสมาธิเป็นอันสงส์ มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอันสงส์.. หากแต่มีอกุปปาเจโตวิมุตติ (อิสรภาพทางจิตวิญญาณ) เป็นที่หมายเป็นแก่น เป็นที่จบสิ้นบริบูรณ์” พระพุทธทศจะตั้งกล่าวนั้นระบุว่า การดำเนินชีวิตตามวิถีทางหรือมรรควิธีอันประเสริฐ (พรหมจรรย์) นั้น มีเป้าหมายสูงสุดคือความหมดสิ้นกิเลส (ปรมาตตะ) ในเป้าหมายของชีวิตทั้ง ๓ ชั้นคือขั้นต้น (ทิฏฐุขัมมิกัตตะ) ชั้นกลาง (สัมปรายิกัตตะ) และขั้นสูงสุด (ปรมาตตะ) การที่ความหมดสิ้นกิเลสเป็นเป้าหมายที่ประเสริฐสูงสุดก็เพราะเป็นการสูญสิ้นสาเหตุแห่งการทุกข์

๒.๒.๒ บทบาทของพระสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์เกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า คือมาตรา ๑๕ ตี ในส่วนที่กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ในข้อที่ ๓ ว่ามี

หน้าที่ควบคุมและส่งเสริม การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ทำให้กล่าวได้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ ๖ ประการคือ

๑. การปกครอง
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์^{๓๓}

พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาส อินทปัญโญ) ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์เกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า “เดิมนั้นการศึกษาของไทยมีพระสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษาและอาศัยเป็นสถานศึกษา ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นแนวคิดการศึกษาแบบตะวันตก แบ่งออกเป็นจริยศึกษา พุทธศึกษา พลศึกษาและหัตถศึกษา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในส่วนของจริยศึกษาที่ว่านั้น หลักสูตรก็เป็นไปเพื่อการท่องจำ ไม่ได้ฝึกให้ผู้เรียนได้รู้ และศึกษาเพื่อนำไปปฏิบัติ เพื่อขัดเกลาความประพฤติและจิตใจของตน ”^{๓๔}

พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า การที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรนั้น คงอยู่ที่หลักการ อันมีอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว คือในฝ่ายตนเอง ก็มีหน้าที่ในการศึกษาปฏิบัติ คือศึกษาเพื่อให้ตนปฏิบัติได้ถูกต้อง และพร้อมทั้งสามารถแนะนำผู้อื่นได้ด้วย ในฝ่ายความสัมพันธ์กับสังคมของคฤหัสถ์ ก็มีหน้าที่ให้การศึกษารักษาการเผยแผ่ และการสงเคราะห์ พร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่ทางสมณเพศของตน รักษาเกียรติและความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ด้วย^{๓๕}

ทินพันธ์ นาคะตะ ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า สำหรับหน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ก็คือ การศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่หลายประการ กล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังคง

^{๓๓}พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, บทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๗.

^{๓๔}พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาส อินทปัญโญ), บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๑๗), หน้า ๕๖.

^{๓๕}พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต), บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๔-๒๗๕.

มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชน เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ยิ่งไปกว่านั้น พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้าน เป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นลูกศิษย์อยู่วัด หรือสามเณร เพื่อเรียนการอ่าน การเขียน และเรียนวิชาเลขคณิตอย่างง่าย ๆ รวมทั้งการอบรมทางศีลธรรม และหลักธรรมทางศาสนา ทำให้เด็กผู้ชายส่วนมากอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคม^{๓๖}

คณิงนิตย จันทบุตร ได้จำแนกบทบาทของพระสงฆ์ไว้ ๓ ประการ คือ

๑. การพัฒนาคุณภาพพลเมืองด้านคุณธรรมจริยธรรม
๒. การสงเคราะห์ประชาชน เช่น การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต งานประเพณีส่วนร่วม และงานเทศกาลต่างๆ
๓. การให้ความช่วยเหลือทางราชการ โดยเฉพาะการรักษาความปลอดภัยของชาติและกิจกรรมทางสังคมวิทยา เป็นต้น^{๓๗}

สนิท ศรีสำแดง ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาว่าพระเป็นผู้นำทางด้านวัตถุและจิตใจ บทบาทของพระในอดีตนั้นนอกจากเตรียมตัวให้พร้อม เพื่อสอนคนอื่นแล้ว อาชีพของพระคือ การศึกษานั้นเอง ที่เรียกกันว่า ลิกขาชีพ^{๓๘}

ภัทรพร สิริกาญจน ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ ไม่ได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยว ห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรม และการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วย รวมถึงการเป็นผู้นำของชุมชน พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไป ว่ามีคุณูปการกลม่อมเกล้าผู้คนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคม เช่น ท่านพุทธทาส (พุทธทาส

^{๓๖} ทินพันธ์ นาคะตะ , บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในสังคม , (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙), หน้า ๕-๗.

^{๓๗} คณิงนิตย จันทบุตร, บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน , (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๖.

^{๓๘} สนิท ศรีสำแดง , บทบาทพระสงฆ์ในอดีต, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๑๘๑.

อินทปญโญ) พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต) เป็นต้น ^{๓๙}

บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชน

หน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามที่บัญญัติ คือเป็นผู้ให้ธรรมเป็นทาน คือการให้ธรรมะ โดยชี้แจง และนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่ช่วยให้สังคมมนุษย์ประสบแต่สิ่งที่ดี งามดังนั้น โดยหลักการแล้วมีหน้าที่ที่ต้องทำเพื่อประโยชน์สุขของมวลชน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ ทรงประกาศหลักการนี้แก่พระสงฆ์รุ่นแรกนับตั้งแต่ประกาศพระพุทธศาสนาไว้ว่าให้พระสงฆ์ ทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์ เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ^{๔๐}

บทบาทพระสงฆ์กับงานด้านการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

สังคมไทยในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญและสนใจเกี่ยวกับเรื่องวัตถุเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งส่งผลให้คนจำนวนมากเกิดความหวั่นเหินในเรื่องของศีลธรรมและวิถาวาอาราม ไม่สนใจที่จะอบรมขัดเกลาจิตใจของตนเองให้งดงามและสูงขึ้น ดังนั้นเพื่อจะทำให้ประชาชนหัน มาให้ความสนใจศีลธรรม สนใจวิถาวาอาราม พระสงฆ์จึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตน ในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพยายามฟื้นฟูบทบาท สถานภาพของตนในสังคมทั้งในด้าน ศีลธรรมจรรยาและบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในท้องถิ่น ชนบทห่างไกลที่พระสงฆ์ยังมีบทบาทเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในรูปของบทบาทการเป็นผู้ให้การ พัฒนาท้องถิ่นนอกจากการช่วยเหลือทางด้านจิตใจและศาสนพิธีแล้ว ยังมีความพยายามชักนำ ประชาชน ให้ร่วมกันพัฒนากิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนทางวัตถุ ด้านเกษตรกรรมการ ยกระดับรายได้ และสุขภาพอนามัย อันนำไปสู่การตั้งองค์กรรวม เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารโค กระบือ กองทุนเวชภัณฑ์ สหกรณ์ร้านค้า เป็นต้น ^{๔๑}

บทบาทพระสงฆ์กับงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภาระหรือหน้าที่หนึ่งที่พระสงฆ์จะต้องทำ แม้โดย ความจริงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องช่วยกันของพุทธบริษัททั้งสิ้น แต่ภาระหนักก็ยังตก

^{๓๙} ภัทรพร สิริกาญจน, บทบาทพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕), หน้า ๒.

^{๔๐} พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตฺโต), บทบาทใหม่ของสถาบันสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐.

^{๔๑} นฤมิตร สอดสุข, อ่านสังคมไทย ๕ นาที, (กรุงเทพ มหานคร : โอเอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ ทั้งนี้ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า พระสงฆ์มีเวลาศึกษาธรรมวินัยมากกว่าชาวบ้าน ประกอบกับการเผยแผ่ธรรม ได้ถูกมอบหมายจากพระพุทธองค์ ตั้งแต่เริ่มแรกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประชาชนทั่วไปจึงมองว่า พระสงฆ์เป็นธรรมทายาทของพระพุทธเจ้า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระไตรปิฎกได้แก่การเป็นผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้บรรลุพันธุกรรมและส่งสอนคนทั่วไปให้พันธุกรรมตาม หน้าที่การเทศนาสั่งสอนธรรมอันเป็นการเผยแผ่และสืบทอดต่อพระศาสนา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์^{๔๒}

บทบาทพระสงฆ์กับงานด้านการจัดการศึกษา

ในยุคแรกของการปฏิรูปการศึกษาไทย สมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส สกลมหาสังฆปริณายก (สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) เป็นผู้ดูแลเรื่องของการศึกษาเพราะทรงเห็นความพร้อม ศักยภาพของพระสงฆ์ ที่สามารถจะจัดการด้านการศึกษาได้ และแม้มหาวิทยาลัยแห่งแรกของเมืองไทยก็เป็นวัด นั่นก็คือวัดโพธิ์ หรือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ ดังนั้นถ้าจะกล่าวว่า วัดมีส่วนสำคัญในเรื่องของการจัดการศึกษามาแต่อดีตก็ไม่น่าจะผิด ปัญหา ดาบพลหาร กล่าวว่า เรื่องสำคัญที่สุด สำหรับประเทศไทยของเรานั้น พระสงฆ์ซึ่งถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทต่อระบบการศึกษามาตั้งแต่โบราณวัดเป็นสถานที่อบรมกุลบุตรกุลธิดา เรียกว่าเป็นทั้งวัดทั้งโรงเรียน พระสงฆ์เป็นครู เป็นปราชญ์บุคคลที่ทุกคนให้การเคารพกราบไหว้ วิถีชีวิตคนไทยเราจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมานาน สมกับคำว่า ไทย คือความเป็นอิสระอย่างแท้จริง^{๔๓}

กล่าวโดยสรุป บทบาทของพระสงฆ์นั้นเป็นบทบาทที่แสดงให้เห็นถึงการช่วยเหลือสังคมอย่างแท้จริง ภายใต้กรอบระเบียบ วินัยที่เคร่งครัด การแสดงบทบาทของพระสงฆ์ย่อมแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ของสังคมนั้นๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพระสงฆ์จะเลือกปฏิบัติตนให้อยู่ในดำเนินใด ซึ่งมีด้านชุมชน ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในแต่ละด้านก็มุ่งเน้นถึงการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้กับประชาชน เพื่อก่อให้เกิดการทะนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป อันเป็นหน้าที่และบทบาทสำคัญของพระสงฆ์

^{๔๒} ภัทรพร สิริกาญจน์ , “ ความสำคัญของพระสงฆ์ต่อชาวไทย ” , พ.ศ.ล. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๙๖ (ก.ค.-ส.ค. ๒๕๓๘), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๔๓} ปัญญา ดาบพลหาร, “ พระพุทธศาสนากับการศึกษา ” พุทธจักร , ปีที่ ๕๔ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ย. ๒๕๔๓), หน้า ๒๙.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หลักในการเผยแผ่ธรรม ท่านทั้งหลายในขณะนี้ มีหน้าที่เป็นพระธรรมทูตก็คือเป็นผู้แทนของพระพุทธเจ้า เมื่อเป็นผู้แทนของพระพุทธเจ้า ในฐานะพระธรรมทูตมีหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม พระธรรมทูตมีหน้าที่เดียว หน้าที่หลักก็คือการเผยแผ่ธรรม การเผยแผ่ธรรมทำอย่างไร มีหลายวิธี วิธีแรกที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติก็คือการเทศน์ และถือว่าเป็นวิธีหลักที่พระพุทธเจ้าทรงถือปฏิบัติด้วยพระองค์เองมาโดยตลอด ๔๕ ปี พระพุทธเจ้าเทศน์ไม่หยุดเลย ส่วนวิธีอื่น เช่น พุทธคยา ปาฐกถา บรรยาย มีผู้รวบรวมทำวจนเอาไว้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า หรือวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่ ๗ ประการด้วยกันเท่าที่ท่านค้นคว้าไว้นานแล้ว คือ

๑. อุปนิสินนกถา
๒. ธรรมมีกถา
๓. โอวาทกถา
๔. อนุสาสนีกถา
๕. ธรรมฉากัจฉากถา
๖. ปุจฉาวิสัชนากถา
๗. ธรรมเทศนากถา

ในเรื่องนี้จะไม่กล่าวถึงรายละเอียด ก็ให้รู้ว่าวิธีเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าก็คือการเทศน์ การเทศน์คืออะไร การเทศน์ก็คือการแสดงธรรม การชี้แจง การบอกกล่าว นี้เรียกกันว่าเทศน์ สมัยปัจจุบันนี้ เราก็นำวิธีการเทศน์นั้นมาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคเข้ากับสมัย การเทศน์นั้นก็ยังคงอยู่ แต่ว่าหนัก (ค่อนข้าง) ไปทางพิธีการ และเป็นพิธีการที่ศักดิ์สิทธิ์ นั่นคือการเทศน์แบบเดิมปรับเปลี่ยนมาเป็นปาฐกถา เรียกว่า “ปาฐกถาธรรม” พุทธธรรมะ เปลี่ยนเป็นบรรยายธรรม ก็คือพุทธธรรมะ เปลี่ยนเป็นอภิปรายธรรม ก็คือการบรรยายธรรมเหมือนกัน แต่บรรยายหลายคนปรับเปลี่ยนเป็นการเทศน์ปุจฉา-วิสัชนา สองธรรมาสน์ สามธรรมาสน์ปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย นี่ก็เป็นการทำหน้าที่เหมือนกัน ที่นี้ทำอะไรถึงจะได้ผล นี่คือตัวหลัก และนี่ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่นิมนต์ท่านทั้งหลายมาประชุมกันนี้ เพื่อที่จะได้รู้แนวทางในการเผยแผ่ธรรมในฐานะที่เป็นพระธรรมทูต ให้รู้จักแนวทางให้รู้จักวิธีการ ส่วนรายละเอียด เนื้อหาสาระนั้นก็คงจะพูดอะไรกันไม่ได้ ธรรมะนั้นเป็นเรื่องใหญ่ ท่านทั้งหลายต้องมีทุนเดิมกันอยู่แล้ว นั่นก็คือต้องมีความรู้ด้านธรรมะ ได้ศึกษานักธรรมบ้าง บาลีบ้าง อ่านหนังสือด้วยตนเองบ้าง สิ่งเหล่านี้

เรียกว่าเป็นต้นทุนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๔๔}

เทคนิคการสอนธรรม เทคนิคการสอนศีลธรรมแก่ประชาชนหน้าที่ของพระธรรมทูต เป็นสิ่งที่ลึกซึ้งกว่าการสอนนักเรียน เพราะประชาชนเป็นผู้มีประสบการณ์มาก และความรู้ของประชาชนก็ไม่เสมอภาคกัน ฉะนั้น วิธีการที่เผยแผ่ให้ได้ผล ในเบื้องต้น ต้องศึกษาพื้นฐานแห่งจิตใจศึกษาอุปนิสัยใจคอของคนในถิ่นนั้นๆ พร้อมทั้งต้องทำตัวให้เป็นที่เคารพนับถือของเขาด้วย วิธีการสอนศีลธรรมนั้น หลักใหญ่ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้คือโอวาทปาฏิโมกข์ซึ่งได้แสดงแนวทางการเผยแผ่ไว้ดังนี้

คาถาที่ ๑ เป็นหลักอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา คือ ต้องอดทน อดกลั้น ไม่เบียดเบียนคนอื่นมีหลักสูงสุด คือ นิพาน

คาถาที่ ๒ เป็นหลักการ คือ ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องใส

คาถาที่ ๓ เป็นวิธีการ คือ ไม่ว่าร้ายคนอื่น ไม่ทำร้ายคนอื่น สรรวมในพระปาฏิโมกข์ รู้จักประมาณในการบริโภค มีที่นอนที่นั่งอันเรียบง่าย ประกอบความเพียรทางจิต

นอกจากนี้ ยังมีวิธีการสอนศีลธรรมแก่ประชาชนตามหลัก ๗ ประการเป็นวิธีการภาคปฏิบัติ ซึ่งศึกษาค้นคว้าโดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสามพระยา มีดังนี้คือ

๑. อุปนิสินนทถา คือ การสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้มาหาผู้ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน การพูดคุยกันโดยการสอดแทรกธรรมะ เข้าไปในการสนทนานั้นนั้นตามสมควรแก่ เหตุการณ์ กาลเทศะ และบุคคลผู้ฟัง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อนนิยมพูดกันว่า “การเทศน์ธรรมาสน์เตี้ย ”

๒. ธรรมมีกถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนอย่างเป็นทางการจะเป็นกิจจะลักษณะเป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราว มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า ได้แก่ การแสดงปาฐกถา การบรรยายธรรม เป็นต้น

๓. โอวาทกถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แบบคำแนะนำ คำตักเตือน คำสอน โดยเฉพาะเจาะจงลงไปเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง ไม่ทำความชั่ว ให้ละความชั่ว ให้ทำความดีและรักษาความดีได้

๔. อนุสาสนีกถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบสอนบ่อยๆ นิยมพูดกันว่า “พรั้าสอน” เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู จนเกิดความ “คล่องปากขึ้นใจ” เรื่องที่สอน

^{๔๔}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ , ราชบัณฑิต), การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, ข้อมูลออนไลน์, เข้าเมื่อ ๑๐ ส.ค. ๒๕๕๓.

นั้น ก็อยู่ในประเภทคำแนะนำ คำแนะนำ คำตักเตือน และคำกล่าวสอนนั่นเอง ถ้ากล่าวสอน เป็นครั้งคราว จัดเป็น “โอวาทกถา” ถ้ากล่าวสอนเป็นประจำ และทำบ่อยๆ จัดเป็น “อนุสาสนี กถา”

๕. ธรรมสากัจฉากถา คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน การสนทนากัน เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือเพื่อปรับความเข้าใจกันและกัน นิยมเรียกว่า “การสนทนาธรรม” โดยผลัดกันพูด ผลัดกันฟัง

๖. ปุจฉาวิสัชนากถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แบบการถามและการตอบ ในเรื่องที่จะสอนนั้น เพื่อทดสอบถึงความรู้เดิมของผู้รับสอนว่า มีอยู่แค่ไหนเพียงไร เพื่อเป็นการกระตุ้นเร้าใจให้ผู้ฟังเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ และเพื่อทดสอบความจำและความเข้าใจในเรื่องที่สอนนั้นว่า ผู้ฟังมีแค่ไหนเพียงไร โดยมีวิธีการ ๓ วิธี คือ ๑.ถามเพื่อให้อตอบ ๒.ถามเองตอบเองและ ๓. ให้ถามเพื่อตอบ

๗. ธรรมเทศนากถา คือ การแสดงธรรม ซึ่งแจ่มแสดงหลักธรรม หลักสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น เป็นการชี้แนะให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาปสาทะในธรรมปฏิบัติ ยอมรับเป็น “หลักจำ” และเป็น “หลักใจ” ยึดถือเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากความอยู่ร้อนนอนทุกข์

ความจริง “ธรรมเทศนากถา” กับ “ธรรมมีกถา” มีส่วนคล้ายคลึงกัน บางแห่งท่านกล่าวว่าเป็นอย่างเดียวกัน แต่ธรรมเทศนากถานี้ นิยมทำเป็นกิจจะลักษณะและมีกระบวนการ มีระเบียบแบบแผนมากกว่าธรรมมีกถา โดยเน้นถึงลีลาหรือท่วงทำนองวาจาที่เปล่งให้ถูกต้องเหมาะสม เป็นวรรคเป็นตอน เน้นถึงอิริยาบถทางกาย เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยมีหลักใหญ่ ๒ ประการ คือ ๑. หลักเทศน์ คือ ลีลาการขึ้นธรรมาสน์ เป็นต้น

๒. หลักธรรม คือ หัวข้อธรรมะ เหมาะแก่งาน แก่กาละ เทศะ และบุคคล ประกอบด้วย อุเทศ นิเทศ และปฏินิเทศ อย่างสมบูรณ์ทุกประการ

โดยแบ่งวิธีเทศน์เป็น ๒ แบบ คือ

๑. อ่านคัมภีร์

๒. เทศน์ปฏิภาณ

วิธีการบรรยายธรรม อบรมแบบปลุกฝัง

๑. ควรใช้วิธีธรรมสากัจฉา คือ การพูดไป ถามไป ในระหว่างการบรรยายธรรมนั้น
๒. จังหวะที่พูด พอเหมาะแก่วัยของผู้ฟัง ไม่เร็วเกินไป และไม่ช้าเกินไป

๓. เสียงที่พูด นุ่มนวลชวนฟัง ไม่ดังเกินไป และไม่ค่อยเกินไป
๔. ควรพูดแบบให้คิด ไม่ใช่พูดแบบให้ฟังอย่างเดียว
๕. ควรใช้คำพูดว่า “ ควรทำ ควรพูด ควรคิด ” เป็นต้น ไม่ใช่คำพูดว่า “ จงทำ จงพูด จงคิด ” เป็นต้น

เพราะธรรมชาติทุกข้อ เป็นเรื่องของจิตใจ เป็นเรื่องของความสมัครใจประพฤติด้วยตนเอง เป็นเรื่องของผู้มีจิตศรัทธาปราศหะไม่ใช่เรื่องของระเบียบวินัย อันเป็นเรื่องข้อบังคับให้ปฏิบัติตาม **หลักการอธิบายธรรมะ ๖ ประการ**

๑. อรรถะ คือ อธิบายความของธรรมะข้อนั้น ๆ ว่ามีความหมายอย่างไร แยกอธิบายออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ
 - ๑.๑ โดยอรรถ คือ ความหมายที่เป็นจุดประสงค์ หรือความหมายที่แท้จริง
 - ๑.๒ โดยพยัญชนะ คือ ความหมายตามพยัญชนะ ตามหลักบาลีไวยากรณ์ อีกนัยหนึ่ง อรรถะ คือ อธิบายความหมายของธรรมะข้อนั้น ๆ ว่ามีความหมายอย่างไร แยกอธิบายออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ ทางคติโลก คือ ความหมายทางคติโลก หรือความหมายของชาวโลก ทางคติธรรม คือ ความหมายทางคติธรรมหรือความหมายทางศาสนา
๒. ประเภท คือ ธรรมะข้อนั้น ๆ แยกประเภทออกไปได้อย่างไรหรือไม่ และแยกประเภทออกไปได้เท่าไรคืออะไรบ้าง
๓. เหตุ คือ ธรรมะข้อนั้น ๆ มีอะไรเป็นมูลเหตุทำให้เกิดขึ้น หรือเป็นธรรม มีอะไรเป็น “ ปทัฏฐาน ” คือเป็นเหตุทำให้เกิดขึ้น
๔. ผล คือ ธรรมะข้อนั้น ๆ มีผลเป็นอย่างไร แก่บุคคลผู้ปฏิบัติตาม และแก่บุคคลผู้ปราศจากธรรมะข้อนั้น ๆ กล่าวคือมีอานิสงส์หรือมีโทษแก่บุคคลผู้ปฏิบัติอย่างไร
๕. อุปมา คือ ธรรมะข้อนั้น ๆ มีข้ออุปมา (เปรียบเทียบ) เหมือนอะไร เพื่อช่วยให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจธรรมะข้อนั้น ๆ ชัดเจนยิ่งขึ้น
๖. สาธก คือ ธรรมะข้อนั้น ๆ ควรยกเรื่องอะไรนำมาเล่าประกอบเป็นบุคลาธิษฐาน เพื่อช่วยให้ผู้ฟังทรงจำธรรมะได้ดียิ่งขึ้น

ธรรมะ ๓ ประการ ธรรมะในทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งวินัยด้วยที่มี ๘๔ , ๐๐๐ พระธรรมขันธ์ มีมาติการใหญ่เพียง ๓ เรื่อง คือ

๑. กุสลา ธมฺมา คือ ธรรมที่เป็นกุศลหรือกุศลธรรม เป็นธรรมฝ่ายดี เป็นฝ่ายคุณธรรม เป็นธรรมประเภท “ ภาเวตัพพธรรม ” คือ ธรรมะที่ควรบำเพ็ญให้มีขึ้นในตน เป็นธรรมะที่มีผล

เป็นความสุข ความเจริญรุ่งเรือง เป็นบารมีธรรมอันเป็นพลังภายในอันเป็นเหตุทำให้เกิด “สมบัติ” ทั้งปวง

๒. อกุศล ฐมมา คือ ธรรมที่เป็นอกุศล หรืออกุศลธรรม เป็นธรรมฝ่ายชั่ว เป็นธรรมประเภท “ปหัตตัพพธรรม” คือธรรมที่ควรละเว้นเสีย เป็นธรรมะที่มีผลเป็นความทุกข์ เป็นความเสื่อมเสีย เป็นอาสวะอันเป็นพลังความชั่วภายในทำให้เกิด “วิบัติ” ทั้งปวง

๓. อพฺยากตา ฐมมา คือ ธรรมที่เป็นอภัยากฤต หรืออภัยากตธรรม เป็นธรรมฝ่ายกลาง ๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว เป็นธรรมประเภท “ปริญฺเญยธรรม” คือ ธรรมะที่ควรกำหนดรู้ ควรยอมรับความจริงว่า โลกนี้มีปกติเป็นอย่างไร ตัวอย่างเช่น โลกธรรม ๘ สามัญญลักษณะ ๓ เป็นต้น

ก่อนที่จะสอน จึงต้องคำนึงว่าธรรมะที่จะใช้สอนเป็นธรรมประเภทไหน ถ้าเป็นอกุศล ก็เน้นให้เขาปฏิบัติจริง ๆ บอกอานิสงส์หรือผลก่อนแล้ว แสดงเหตุ เวลาพูดก็ได้เน้นภาคปฏิบัติ ถ้าเป็นอกุศลธรรม ก็บอกโทษแห่งความชั่วเสียก่อน แล้วบอกให้ละ ส่วนอภัยากตธรรม ก็บอกหรือสอน เพื่อให้โยมละความยึดมั่นถือมั่น ให้อยอมรับความจริง^{๔๔}

จากการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตในการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาศักดิ์ของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั่นเอง ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิครั้งแรก ด้วยการเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสาวกที่เป็นสายพระธรรมทูตสายที่๘คือคณะของพระโสณเถระและพระอุตรเถระทำให้พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ ภายใต้พระราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ไทย โดยมีการบวช การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน^{๔๕}

๒.๓.๑ การเผยแผ่ในประเทศไทยปัจจุบัน

ประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน คือ นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากการเข้ามาเผยแผ่ของพระโสณะและพระอุตตระ และนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานโดยได้รับอิทธิพลจากการที่ถูกขอมปกครอง จนมาถึงปัจจุบันเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท มีการศึกษาพระพุทธพจน์และการปฏิบัติธรรมอย่างแพร่หลาย พุทธศาสนิกชนมีจิตใจใฝ่ในการทำบุญ จนกล่าวได้ว่าเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองที่สุด

^{๔๔} พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน ป.ธ.๙), เทคนิคการสอนธรรมะ, ข้อมูลออนไลน์, เข้าเมื่อ ๒๓ ก.ค. ๒๕๕๐.

^{๔๕} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๔ .

ในปัจจุบัน การเผยแพร่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบเชิงรับคือยึดถือกันมาเป็นประเพณี เช่น เทศน์สอนโยมที่วัด เป็นต้น และแบบเชิงรุกคือปรับให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ตรงกับความ ต้องการของผู้ฟัง เช่น จัดค่ายอบรมเยาวชน เป็นต้น ลักษณะของผู้เผยแผ่มีทั้งแบบ บัณฑิต บุคคล คณะและหน่วยงานองค์กร การเผยแผ่ที่ทำเป็นหน่วยงานหรือองค์กร เช่น พระธรรมทูต, หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงาน องค์กรเผยแผ่ต่าง ๆ ที่ฆราวาสเป็นผู้ดำเนินงาน เช่น องค์กรพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก , พุทธสมาคม แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะงานของพระธรรมทูต

๒.๓.๒ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป ^{๔๗} การทำให้ขยายวงกว้างออกไปทำให้ แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่ง สอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ใน พระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

หลักประโยชน์ ๓

การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาท ให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่อ อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์อย่าได้ไปทางเดียวกัน สองรูปจงแสดงธรรมงามในเมืองต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อม ทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนสัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อม เพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ทั่วถึงธรรม^{๔๘}

พระพุทธพจน์นี้ เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธ สาวกจนตราเป็นปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิด ประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ^{๔๙}

^{๔๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๗๘.

^{๔๘} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๔๙} ชุ.จ.(ไทย)๓๐/๖๗๓/๓๓๓:๗๕๕/๓๘๘.

- ๑) ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง

ประโยชน์ คือ ผลตอบสนอง ได้รับสืบมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ ความไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขที่สงบเย็น เป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์ สิ้นทุกข์ทั้งปวง

การที่พระพุทธองค์ประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือเกิดเป็นความสุขนั้น ทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับ อาจจำแนกออกเป็น ๓ ประการคือ^{๕๐}

- ๑) ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณทัสสนะอันสูงสุด
- ๒) ดับกิเลส หมายถึง กำจัดความชั่วร้ายและของเสียด่างๆ ภายในจิตใจ หหมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ แก่ชีวิตและสังคม
- ๓) ดับทุกข์ หมายถึง หหมดความทุกข์ บรรลุประโยชน์สูงสุด เกิดเป็นสุขที่นิรันดร์ความสุขถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวให้ชัดเจนก็คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สุข เริ่มแต่ขั้นต้น คือ บุญ มีพุทธพจน์รับรองว่า “บุญเป็นชื่อของความสุข”^{๕๑} คนจะถึงความสุขได้ต้องมีศีลเป็นพื้นฐานในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ศีลถือเป็นตัวทำให้เกิดจิตนิ่ง เกิดเป็นฌาน ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฌานฌานยิ่งสูงขึ้นความสุขก็ยิ่งประณีตขึ้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือนิพพาน ก็เป็นสุข และเป็นบรมสุขด้วย ดังพุทธพจน์ว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๕๒}

ประโยชน์สุขถือเป็นความชัดเจนในคำสอน พุทธศาสนามุ่งหมายความสุขด้วยข้อปฏิบัติให้ถึงสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์ แต่มีข้อที่ต้องระวังก็คือผู้ปฏิบัติต้องไม่ติดใจหลงใหลในความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ต้องเป็นอิสระสมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงถือเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางทางพระพุทธศาสนา

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ปอ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๒.

^{๕๑} ชู.อิตติ.(ไทย) ๒๕/๒๐๐/๒๔๐ ; อง.สตตท.(ไทย) ๒๓/๕๗/๗๐ . การเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ ปฐมญาณ มีองค์ ๕ คือ วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกกตคา จะเห็นได้ว่า ลำดับที่ ๔ คือ สุข เป็นผลที่ได้รับจากการอบรมจิต.

^{๕๒} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๘๗/๒๘๑.

ประโยชน์สุข ๓ ประการที่ยกไว้เบื้องต้น จะเกิดขึ้นด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะที่เดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วยการแผ่ยังประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล ดังพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของตน สมควรแท้ เพื่อที่จะทำกิจของตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือว่าบุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่น สมควรแท้ เพื่อที่จะทำกิจของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้พิจารณาเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย สมควรแท้ที่จะทำกิจของทั้ง ๒ ฝ่ายให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท^{๕๓}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่มองประโยชน์ทั้งที่จะเกิดกับตนเองและผู้อื่น มีสติเป็นตัวบริหารจัดการความไม่ประมาท โดยตระหนักถึงผลของกุศลกรรมเป็นตัวกำหนดทิศทางในการทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๓ ประการดังกล่าว

นอกจากเป้าหมายที่เป็นอุดมการณ์ของการเผยแผ่พุทธธรรมของพุทธบริษัทดังกล่าวมาแล้วนั้น พระพุทธศาสนายังมีหลักการที่ถือเป็น หัวใจของพระพุทธศาสนาปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระอริยสาวก ๑, ๒๕๐ รูป ณ ในวันเพ็ญเดือน ๓ ที่บัดนี้เรียกว่า วันมาฆบูชา โดยสาระคือ

- ๑ . การไม่ทำบาปทั้งปวง
- ๒ . การทำกุศลให้ถึงพร้อม
- ๓ . การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว^{๕๔}

จากพุทธพจน์ที่ยกมาเป็นการประกาศความเป็นพระพุทธศาสนา ที่ผู้เป็นสาวกต้องยึดถือเป็นหลักการปฏิบัติตนและทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆ ที่ได้จากหลักการ โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ท่ามกลางกลุ่มศาสนาและเจ้าลัทธิต่างๆ ในอินเดียขณะนั้น

๒.๓.๓ หลักไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่สำคัญในการพัฒนาชีวิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เรียกว่า เป็นธรรมที่มีความงาม ๓ อย่าง^{๕๕} งามในเบื้องต้นได้แก่ศีล งามในท่ามกลาง คือ สมาธิ และงามในที่สุดคือ ปัญญา ปรากฏในพระดำรัสที่ส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนารุ่นแรก ซึ่งถือเป็น

^{๕๓} ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๒๒/๔๐.

^{๕๔} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๔๓-๔๔ ; ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๙๓-๑๙๓/๔๙-๕๐.

^{๕๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ ; อัง.ติก.(ไทย) ๒๐/๕๒๑/๒๙๔.

หลักการสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังได้นั้น หลักนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา ดังปรากฏในเมตตาสูตฺร ขุททกนิกาย ว่า

ผู้ฉลาดในประโยชน์มุ่งหวังบรรลุ
 ควรบำเพ็ญกรณียกิจควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง
 เครื่องครัด ว่าง่าย อ่อนโยน และไม่เย่อหยิ่ง
 ความเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย
 มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาดน
 ไม่คะนอง ไม่ยึดติดในตระกูลทั้งหลาย
 หนึ่ง ไม่ควรประพฤติความเสียหายใดๆ
 ที่จะเป็นเหตุให้วิญญูชนเหล่าอื่นตำหนิเอาได้ ^{๕๖}

การดำเนินไปในหลักของไตรสิกขานั้น สามารถจัดการฝึกอบรมศีล สมาธิ ปัญญาไปพร้อมกันได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในการปฏิบัติกรรมฐานคือกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ความสำรวมกาย วาจาในขณะที่เป็นอริศีลสิกขา สมาธิในขณะที่นั้นเป็นอริจิตตสิกขาและปัญญาในขณะที่นั้นเป็นอริปัญญาสิกขา ^{๕๗}

ในทำนองเดียวกัน เราสามารถนำหลักการนี้ไปบูรณาการให้สามารถครอบคลุมเนื้อหาสาระเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นหัวข้อธรรมทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งดูหลากหลาย ให้มีระบบเดียว คือ ไตรสิกขา เพราะหัวข้อธรรมทั้งหมดสรุปลงในเรื่องของไตรสิกขาได้ทั้งสิ้น ภายในกรอบของหลักไตรสิกขา เราสามารถจัดความสัมพันธ์ของหลักธรรมทุกหมวดให้เกิดเป็นการปฏิบัติธรรม คือการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์นั่นเอง

ในบรรดาธรรมหรือระบบการปฏิบัติที่จัดรูปแบบเป็นหมวดหมู่ ไตรสิกขาถือเป็นพื้นฐาน เป็นระบบกลาง กว้างขวางครอบคลุม และใช้เป็นมาตรฐานในการปฏิบัติมากที่สุด แม้ว่าไตรสิกขา จะเป็นเพียงหลักหรือระบบการฝึกอบรม ให้เกิดเป็นการดำเนินชีวิตที่ดีงามแต่เมื่อมนุษย์ได้รับการฝึกหัดตามหลักไตรสิกขา ถือว่าได้ดำเนินไปสู่ มรรคาแห่งการหลุดพ้น

๑ . อริศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตที่แสดงออกมาทางกายวาจา เป็นลักษณะการประกอบกุศล ในส่วนของ วาจาชอบ การงานชอบ และการเลี้ยงชีพชอบ การดำรง

^{๕๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑-๓/๒๐-๒๑

^{๕๗} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๒/๑๖๓/๑๐๕.

ตนอยู่ในกรอบของระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบของตนต่อบุคคลรอบข้าง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลเป็นประโยชน์

๒ . อริจิตตศึกษา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพทางอารมณ์ เพื่อควบคุมจิตเป็นลักษณะการประกอบกุศล ในส่วนของ ความพยายามชอบ ความระลึกรู้ชอบ และความตั้งมั่นชอบ การดำรงมั่นของจิต ควบคุมจิตของตนให้เข้มแข็ง มีกำลัง สงบ สงบ ผ่องใส เป็นสุขบริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งเศร้าหมองต่างๆ อยู่ในสภาพควรแก่การงาน ที่เป็นพื้นฐานของ การใช้ปัญญาในการตัดสินสภาพที่กำลังเกิดขึ้นตามความเป็นจริง

๓ . อริปัญญาศึกษา คือ การพัฒนาปัญญา ให้เกิดเป็น ความหยั่งรู้ สภาพความเป็นจริง ที่นำไปสู่ความหลุดพ้น เป็นลักษณะการประกอบกุศลในส่วนของ ความเห็นชอบ และความดำริชอบ การพัฒนาให้เกิดเป็นปัญญาที่บริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ไม่เกิดเป็นความรู้ ความคิดความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนจากสภาวะธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงสามารถคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำกิจทั้งหลายในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง^{๕๕}

ไตรสิกขา จึงเป็นตัวจักรสำคัญในการนำไปสู่พัฒนาการทางพฤติกรรม มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่อความดีงามและงอกงามของสังคม มีพัฒนาการทางอารมณ์ มีความงอกงามทางอารมณ์ เข้มแข็ง ตั้งมั่น มีสมรรถภาพในการป้องกัน เหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) และมีพัฒนาการทางปัญญา มีเหตุผลตรงตามความถูกต้องเป็นจริง จนพ้นจากการครอบงำของอวิชชา โดยอาศัยศักยภาพของแต่ละบุคคลในการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา

ตระหนักถึงศักยภาพของมนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงมีความคิดที่จะเผยแผ่ธรรมด้วยหลักที่ทรงเห็นว่า มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ มนุษย์สามารถที่จะรู้ความได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตามหลักการที่แสดง การมองเช่นนี้เป็นการมองที่ศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์มากกว่ามองในแง่ความแตกต่างทางด้านร่างกาย ซึ่งถือเป็นหลักใหญ่หลักหนึ่งในการนำไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้

พระพุทธศาสนาเปิดกว้างสำหรับมนุษย์ทุกคนในการเข้ามาเป็นสมาชิก โดยการมุ่งเน้นที่ความสามารถในการแสวงหาทรัพย์ภายในที่เรียกว่า อริยทรัพย์ เป็นการแสวงหาที่มุ่งเน้นให้ผู้นั้นสำรวจตนเอง และความสามารถในการพัฒนาจิตใจของตนให้มีปัญญาเห็นอริยสัง

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๑), หน้า ๙๑๔-๙๑๕.

เป็นอิสระจากกิเลสเป็นสำคัญ จนเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับตนเองและผู้อื่นโดยพระพุทธรองค์ทรงคัดค้านการแบ่งมนุษย์ด้วยชนชั้นวรรณะชาติกำเนิด สูงต่ำ ดำขาว พฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกาย วาจาของมนุษย์ต่างหาก ที่เป็นตัวกำหนดความเป็นมนุษย์ พร้อมศักยภาพทางปัญญา ดังที่โสณทัณฑะพราหมณ์ได้กล่าวกับเพื่อนพราหมณ์ โดยได้ทูลตอบพระพุทธรองค์ในโสณทัณฑะสูตร ความตอนหนึ่งว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เห็นอังกคมานพหลานของเรานี้หรือไม่” “เห็น ขอรับ”

“อังกคมานพเป็นผู้มีรูปร่างงาม นาดู นาลี่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรหมมีกายดุจพรหม โอกาสที่จะได้เห็นยากนัก ในที่ประชุมนี้นอกจากพระสมณโคดมแล้ว ไม่มีใครมีผิวพรรณเสมอกับอังกคมานพเลย อังกคมานพเป็นผู้คงแก่เรียนทรงจำมนต์ รู้จบไตรเพท ... เป็นผู้มีความดีทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ถือปฏิสนธิ์บริสุทธิ์ดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ... แต่อังกคมานพ ยังฆ่าสัตว์ ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของยังไม่ให้ ล่วงละเมิดภรรยาผู้อื่น กล่าวเท็จ ดื่มน้ำเมา ในกรณีอย่างนี้ ผิวพรรณ มนต์ และชาติกำเนิดจักทำอะไรได้เล่า”^{๔๙}

พระพุทธรองค์ทรงสนับสนุนความสามารถในการพัฒนาจิตใจของตนให้เกิดปัญญา เห็นความเป็นจริง เป็นอิสระจากกิเลสเป็นสำคัญ จนเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับตนเองและผู้อื่น การนำชาติกำเนิดมากกล่าวอ้างสำหรับผู้ที่พัฒนาตนนั้นเป็นสิ่งที่เลือนลอยการแสดงธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ดังนั้น พระพุทธรองค์ทรงใช้การสอนที่หลากหลายขึ้นอยู่กับประเภทและศักยภาพของแต่ละบุคคลโดยคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก ในการสอนแต่ละครั้งนอกจากพระองค์จะทรงตรวจดูลักษณะนิสัยและระดับภูมิปัญญาแล้ว สาระสำคัญหรือเรื่องที่จะทรงสอนเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงด้วย ทรงเลือกสอนบุคคล จำแนกได้ ๖ ประการ คือ

๑) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจกันอยู่แล้ว หรือสิ่งที่เคยปฏิบัติที่ความคุ้นเคยของบุคคลกลุ่มนั้น ไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยากหรือยังไม่รู้เห็นไม่เข้าใจเพื่อให้เขาเข้าใจพระธรรมเทศนาตามลำดับ จนสามารถจับใจความสำคัญที่ทรงแสดงดังเช่น การสอนชฎิล ๓ พี่น้องที่เคยบูชาไฟมาก่อน ความตอนหนึ่งว่า

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อนให้พึงระลึกว่า จักษุเป็นของร้อน รูปทั้งหลายเป็นของร้อน วิญญาณอาศัยจักษุเป็นของร้อน สัมผัสอาศัยจักษุเป็นของร้อน ความสวையารมณฺ์ เป็นสุขเป็นทุกข์หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัสเป็นปัจจัย แม่นั้นก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร เรากล่าวว่า ร้อนเพราะไฟหรือราคะ

^{๔๙}ที่.สี. (ไทย) ๙/๓๑๖/๑๒๑.

เพราะไฟคือโทสะ เพราะไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่ และความตาย ร้อนเพราะความโศก เพราะความรำพัน เพราะทุกข์กาย เพราะทุกข์ใจ เพราะความคับแค้น^{๖๐}

๒) สอนเนื้อเรื่องทีละย่อ ลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้น สอนไปตามลำดับชั้นตอนและความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไปเปรียบเหมือนความลึกของทะเล เช่น เรื่องอนุப்புพิกถาและอริยสัจ ๔ เป็นต้น ดังเช่น การที่พระองค์ทรงสอน ภัททวัตถีย์ ความตอนหนึ่งว่า

“ทรงแสดง ทานกถา ศีลกถา สัตตกถาโทษ ความต่ำทรามความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และอาณิสงส์ในความออกบรรพชา เมื่อพระองค์ทรงทราบว่า พวกเขามีจิตสงบ มีจิตอ่อน มีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประการพระธรรมเทศนา ที่พระพุทเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดแก่พวกเขา ณ ที่นั้น นั้นเองว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา ดูกผ้าที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น”^{๖๑}

๓) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ฟังสอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟัง และปฏิบัติการจริง อย่างที่เรียกว่า ประสบการณ์ตรง เช่น การที่พระพุทธองค์ทรงสอนนางกิสาโคตรมี ที่ระทมทุกข์เพราะลูกชายตายจนเกือบจะเป็นบ้า ความตอนหนึ่งว่า

ไปสิ เข้าพระนคร เรือนหลังใดไม่เคยมีคนตาย จงนำเมล็ดผักกาดจากเรือนหลังนั้นมา นางรับพุทธานุญาตแล้วเข้าไปในพระนคร ได้พบเรือนหลังแรกพูดว่า “พระศาสดาโปรดให้ข้าพเจ้านำเมล็ดผักกาดไป เพื่อทำยาสำหรับลูกชายของข้า ถ้าในเรือนหลังนี้ไม่เคยมีใครๆ ตาย” ... นางได้รับคำตอบว่า “ใครเล่าจะสามารถนับคนที่ตายไปแล้วในเรือนหลังนี้ได้”^{๖๒}

๔) ทรงสอนอย่างมีเหตุผล ยกตัวอย่างประกอบ ผู้ฟังพิจารณาตามจนเห็นจริงได้ เช่น เมื่อพระองค์ตรัสกับภิกษุเรื่องการเกิดขึ้นแห่งโยนิโสมนสิการสัมปทานสูตร ความตอนหนึ่งว่าภิกษุทั้งหลาย ฟังระลึกไว้ว่า เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อนคือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฉะนั้นก็เหมือนกัน^{๖๓}

๕) สอนตามศักยภาพของผู้ฟัง สอนเท่าที่จำเป็นและพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ

^{๖๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๖/๔๕.

^{๖๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๖/๔๕.

^{๖๒}ขุ.เถรี.อ. (ไทย) ๕๔/๔๖๔/๓๐๓.

^{๖๓}สิ.มหา. (ไทย) ๑๙/๑/๑๐๑.

แก่ผู้ฟัง ให้การเรียนรู้ได้ผล ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายข้อนี้ หมายความว่า ความรู้ของพระพุทธองค์มีอยู่มากมาย ไม่ทรงสอนความจริงอื่นที่ไม่นำไปสู่ความดับทุกข์ ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเท่าที่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ดังที่พุทธองค์ทรงสอนภิกษุ ณ สีสเปวัน เมืองโกสัมพดี ดังความตอนหนึ่งว่า

พระผู้มีพระภาคทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒ -๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย มาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒ -๓ ใบที่เรายหยิบขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒ -๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายสิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอกว่านี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินี - ปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอกว่านี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินี - ปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงบอก^{๖๔}

๖) สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่ผู้ฟังจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ฟังเอง โดยทรงแสดงธรรมที่มีคุณอนเนกอนันต์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับสามัญผลสมโอวาทแก่แก้วมณีคหบดี ว่า

เปรียบเหมือนสระน้ำบนยอดเขาใสสะอาดไม่ขุ่นมัว บุรุษผู้มีจักขุอันอยู่บนขอบสระนั้น พึงเห็นหอยโข่งและหอยกาบต่าง ๆ ก้อนกรวดและก้อนหินบ้าง ผุ่งปลาบ้างกำลังว่ายอยู่บ้าง หยุดอยู่บ้าง ในสระน้ำนั้น ... ดังนี้ ฉันทใดภิกษุก็ฉันทนั้นแล เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อ

^{๖๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

อาสาชกษญญณยอมรู้ซัดตามความเป็นจริง ว่า น้ทุทข น้ทุทขสมุทัย น้ทุทขนิโรธ น้ทุทขนิโรธคา มินิปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้จิตยอมหลุดพ้น แม้จากกามาสะวะ แม้จากภาสะวะ แม้จาก อวิชชาสะวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็มีญญาว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ซัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรยอยู่จบ แล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี^{๖๕}

จะเห็นได้ว่าในสมัยพุทธกาลนั้น การเผยแผ่ธรรมะหรือการประกาศหลักธรรมของทั้ง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและการประกาศหลักธรรมของพระสาวกนั้น ได้ใช้หลักในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วย หลักประโยชน์ ๓ , หลักไตรสิกขา และการตระหนักถึง ศักยภาพของมนุษย์

๒.๓.๔ กระบวนการเผยแผ่ (Propagating Process)

การเผยแผ่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การเผยแผ่อาจกระทำได้ในหลาย ช่องทาง ได้แก่ การพูดคุย การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การจัดอบรม การแจกเอกสาร การ ชักชวนเข้าร่วมกิจกรรม การเทศนาทางวิทยุกระจายเสียง การบรรยายธรรมทางโทรทัศน์ เป็นต้น เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ทรรศนะในมิติ แห่งเศรษฐศาสตร์ว่า

การประกันคุณภาพมี ๔ อย่าง เรียกว่า ปัจจัย ๔ ในการที่พวกเราจะเทศน์จะสอนแต่ ละครั้ง จะต้อง มี ๓ ขั้นตอนด้วยกัน ถ้าท่านรับประกันกระบวนการใน ๔ ขั้นตอนนี้ ดูแลอย่าง ครบถ้วน การเทศน์การสอนธรรมะของท่านจะมีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือ ต้องมีปัจจัย ๔ อย่าง คือ

๑.	Input	ปัจจัยนำเข้า
๒.	Process	ปัจจัยกระบวนการ
๓.	Output	ปัจจัยผลิต
๔.	Impact	ปัจจัยผลกระทบ

ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ตัวป้อน เวลาท่านไปสอนธรรม ท่านต้องมีธรรมเป็น ตัวป้อน ขอเปรียบเทียบกับการผลิตสับปะรดกระป๋องที่เราส่งไปขายต่างประเทศ ต้นป้อนของ โรงงานสับปะรดก็คือเงินที่ลงทุนไป คนงาน และก็สับปะรดที่ลงทุนไปซื้อมา ป้อนเข้าไปใน

^{๖๕}ที.สี. (ไทย) ๘/๔๙๗/๒๑๙.

โรงงาน มันก็จะเข้าไปในกระบวนการผลิต ใน **ปัจจัยกระบวนการ (Process)** พอผลสับปะรดมาถึงโรงงาน ฝ่ายปอกก็ปอก ฝ่ายล้างก็ล้าง ฝ่ายสับก็สับ ฝ่ายบรรจุกระป๋องก็ใส่ลงกระป๋องแล้วก็ปิดกระป๋อง ผลผลิตออกมา เช่น จะให้หวานเท่าไร แล้วก็ไม่เสีย ไม่เน่า แล้วก็สับปะรดสวยทุกชิ้น เรียกว่า **ปัจจัยผลผลิต (Output)**

มีแบรนด์เนมดี มีตรา มียี่ห้อ คนเห็นแล้วอยากซื้อ หีบห่อสวยลูกค้าชื่นชอบ แพงเท่าไรก็ซื้อ ยี่ห้อเมดอินไทยแลนด์ พูดจาปากต่อปาก ราคาสินค้าก็ขึ้น นี่เรียกว่า **Impact** คือผลกระทบ

ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปัจจัยนำเข้าก็คือความรู้ที่เราเตรียมไปเทศน์ไปสอน เราอ่านหนังสือมาก็เล่ม เราอ่านมากฟังมาก ดีความธรรมะ เราเตรียมข้อมูลและวางลำดับการนำเสนอ

ปัจจัยกระบวนการ ก็คือ วิธีการนำเสนอ วิธีการเทศน์ วิธีการเผยแพร่ มีสื่ออุปกรณ์ ผลผลิตที่ออกมา **Output** ก็คือ คนฟัง อยู่ฟังจนจบรายการและได้อะไรติดใจกลับไป

ผลกระทบ **Impact** ที่ตามมาคือ จากปากต่อปากพูดถึงเราว่าเทศน์ดีเหลือเกิน กัณฑ์เทศน์เพิ่ม มีชื่อเสียง ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสและปฏิบัติตามคำสอนได้ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี เหล่านี้ก็จัดเป็นผลกระทบ^{๖๖}

พระจิตรธรรมพาที (ชัชวพันธ์ ธมฺมวฑฺฒโน) กล่าวว่า เทคนิคเป็นภาษาต่างประเทศ ตรงกับภาษาไทยว่า ศิลปะๆ คือวิธีการเผยแพร่ที่จะประสบผลสำเร็จ ต้องประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้ คือ

- (๑) คำคมนิด
- (๒) สุภาษิตหน่อย
- (๓) อร่อยต้องมีคำกลอน
- (๔) ไม่่วงนอนต้องมีข้าขัน
- (๕) ตรึงใจไปนานต้องมีแหล่

รวมความต้องมีทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ศาสตร์ คือความรู้ ศิลป์คือวิธีการหรือเทคนิค^{๖๗}

^{๖๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแพร่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒-๕๔

^{๖๗} พระจิตรธรรมพาที (ชัชวพันธ์ ธมฺมวฑฺฒโน), พระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ รุ่นที่ ๔ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๗.

๑) องค์ประกอบในการเผยแพร่

- (๑) นโยบาย
- (๒) บุคลากร (ผู้ทำงาน)
- (๓) ทรัพยากร (คน สถานที่ อุปกรณ์ บรรยากาศ เป็นต้น)
- (๔) ช่องทาง (โอกาส)
- (๕) การสนับสนุน ซึ่งประกอบด้วย
 - ความสะดวก
 - ค่าตอบแทน
 - กำลังใจ
 - การตัดสินใจ

๒) ประเภทของการเผยแพร่

- (๑) สังคมกรรม/สังคมประเพณี
 - การชี้ชวน
 - การเสนอให้
 - การบังคับ
- (๒) องค์กร/การจัดองค์กร
 - บุคคล
 - คณะบุคคล
 - ทีมงาน
 - กระบวนการ
- (๓) การใช้ยุทธวิธี
 - การแทรกแซง
 - การเลียนแบบ
 - การแข่งขัน
 - การสมรส
 - การจัดตั้งโรงเรียน

๓) วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่

- (๑) เพื่อแจ้งเรื่องราวต่างๆ ที่ตนต้องการให้คนอื่นทราบและเห็นคล้อยตาม

- (๒) เพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการเผยแพร่
- (๓) เพื่อสื่อให้เกิดความเข้าใจและรวมเป็นพวกเดียวกัน
- (๔) เพื่อแสดงบทบาทที่ตนมีอยู่
- (๕) เพื่อสนองความต้องการของสังคม

๔) ประโยชน์ของการเผยแพร่

- (๑) ทำให้ทราบข่าวสารที่มีคุณค่าและประโยชน์สำหรับชีวิต
- (๒) ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติ
- (๓) ทำให้ได้รับการกระตุ้นให้เกิดการประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้อง
- (๔) ทำให้ผู้รับการเผยแพร่เกิดศรัทธาเลื่อมใส
- (๕) สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

๕) หลักการเผยแพร่ตามแนวพระพุทธศาสนา

ธรรมะอย่างเดียวกันหรือหัวข้อเดียวกัน แต่ถ้าหากผู้สื่อมีทักษะต่างกัน ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแพร่งก็แตกต่างกันด้วย ดังนั้น ในการเผยแผ่ธรรมะหรือการสื่อธรรมะจึง จำเป็นที่จะต้องรู้หลักการ ซึ่งอาจกล่าวได้ดังนี้

- (๑) นำเสนอ
- (๒) โน้มน้าวจิตใจ
- (๓) นำปฏิบัติ
- (๔) ตอบคำถาม
- (๕) แสดงความเป็นมิตร

๕.๑ วิธีการเผยแพร่

- (๑) พูดคุย
- (๒) ปาฐกถา
- (๓) บรรยาย
- (๔) อภิปราย
- (๕) สอน
- (๖) ใช้เอกสาร
- (๗) แจกอมิส

๕.๒ กระบวนการเผยแพร่

- (๑) วางแผน
- (๒) สร้างบุคลากร
- (๓) พัฒนาบุคลากร
- (๔) จัดส่งบุคลากร
- (๕) ให้การสนับสนุนบุคลากร
- (๖) ประเมินผล

๕.๓ เนื้อหาของเรื่องที่น่าสนใจ

เนื้อหาของเรื่องที่น่าสนใจเผยแพร่ตามแนวทางแห่งพุทธะ มี ๕ ประการ คือ

- (๑) สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือเอกสารตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน
- (๒) ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริงไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สีตีไข่
- (๓) กาละ เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา
- (๔) ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ
- (๕) อัถตะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในบางครั้งบางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่พอใจของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสารอาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ^{๖๘}

๖) คุณสมบัติของผู้เผยแพร่ตามแนวพระพุทธศาสนา

การสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะในทางพระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลบ้าง การสื่อสารระหว่างกลุ่มบ้าง ในปัจจุบันการสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จะเป็นการสื่อสารรูปแบบใดก็ตาม สิ่งที่ควรให้ความสำคัญมากก็คือตัวของผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสารนั่นเอง สมาน งามสนธิ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา โดยอธิบายตามหลักแห่งสัปปริสธรรม ๗ ดังนี้

- (๑) มีรัชมัญญุตตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะ

^{๖๘} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, คู่มืออบรมนักเทศน์, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗-๔๘.

สื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

(๒) มีอัตตัญญา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอน ชัดเจน (Goal Oriented)

(๓) มีอัตตัญญา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดี ยิ่ง ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดี จะเป็นผู้ที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณญาณที่สุรอบรอบคอบมีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๔) มีมัตตัญญา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequence) คือไม่ส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป

(๕) มีกาลัญญา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควรเวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารหรือการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้ว บางครั้งอาจจะมีข้อพิพาทหรือข้อบาดหมางใจตามมา หากเราย้อนดูประวัติศาสตร์ แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของโลก ยังได้รับโทษจากการประกาศสังกรรมหรือทฤษฎีความรู้ของตนในเวลาที่ไม่เหมาะสม

(๖) มีปริสัญญญา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสาร เป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบผลสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าพระองค์ทรงรอบรู้รับสารอย่างรู้แจ้งแทงตลอด ทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่าตั้งแต่ชาติก่อนของผู้รับสาร ผู้ส่งสารที่เป็นปุถุชนธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายว่าเขาเหล่านั้นเป็นใคร ต้องรู้จักเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ ยิ่งรู้จักกลุ่มเป้าหมายมาก การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมาก

(๗) การมีบุคคลปโรปรัชญา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่ม มีลักษณะจำเพาะเป็นของตน มีจริต มีอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้

พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจชัดในทุกข์ว่าเกิดแต่สมุทัยและนิโรธว่าเกิดแต่มรรค สืบสาวไปหาเหตุได้อย่างนี้จัดเป็นธัมมัญญาตา ทรงเข้าใจชัดว่าสมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์และมรรคว่าเป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ สืบสาวไปหาผลได้อย่างนี้จัดเป็นอัตถัญญาตา ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า คือในส่วนสังคัมภีร์พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยปกครองคณะสงฆ์ ในสังคัมภีร์ทรงเผยแผ่ธรรมประกาศพระศาสนาของพระองค์ นี้จัดเป็นอัตถัญญาตา ทรงสั่งสอนในหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทา แม้พระเทวทัตจะทูลขอให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติตนอย่างเคร่งครัด เช่น ไม่ฉันเนื้อฉันปลาตลอดชีวิต พระองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต เพราะทรงเล็งเห็นว่า แม้จะฉันปลาหรือเนื้อก็สามารถบรรลุธรรมได้เหมือนกัน แต่ปลาหรือเนื้อนั้นภิกษุต้องไม่ได้สั่งให้ฆ่าทำอาหารหรือมีความรังเกียจสงสัยในอาหารนั้น การบริโภคปัจจัย ๔ ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายหรือจิตใจของผู้บริโภคเป็นสำคัญ หากยังบริโภคด้วยตัณหาหรือความยึดมั่น เช่น มีมานะว่าตนประพฤติพรตได้เคร่งครัดกว่าผู้อื่นเพราะเหตุที่ไม่ฉันปลาและเนื้อนั้นปฏิบัติดังกล่าวย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมแน่นอน ไม่สามารถที่จะทำให้พ้นจากทุกข์ได้ หรือทรงวางหลักมหายานาปเทศ ๔ ไว้แก่ภิกษุ เพื่อความยืดหยุ่นทางพระวินัย โดยเฉพาะยุคหลังพุทธกาลที่เกิดมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระวินัยมากขึ้น ถือว่ามีความจำเป็นมากในการใช้วินิจฉัยพระวินัย นี้จัดเป็นมัตถัญญาตา การที่พระองค์ไม่ทรงบัญญัติพระวินัยกับภิกษุไม่ให้ประพฤติเสียหายก่อนนั้นก็เพราะทรงเล็งเห็นว่า หากพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยกันไว้ก่อนก็จะทำให้ถูกติเตียนได้ เพราะเหตุยังไม่เกิด เหมือนกับทรงไม่ไว้วางใจในความประพฤติของเหล่ากุกุบุตรที่บวชด้วยศรัทธาดังนั้น เมื่อมีการประพฤติเสียหายเกิดขึ้น พระองค์จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัย โดยทรงตำหนิความประพฤติเสียหายนั้นพร้อมทั้งทรงชี้ให้เห็นโทษในการประพฤติกว้างเกินและอาหิสงส์แห่งการรักษาพระวินัยได้ เหล่าภิกษุสาวกก็ปฏิบัติตามด้วยความเคารพ นี้จัดเป็นกาลัญญาตา ชาวกาลามะกำลังสับสนเรื่องคำสอนต่างๆ กันของเหล่าสมณพราหมณ์ พระองค์ทรงทราบสถานการณ์ที่กำลังเกิดอะไรขึ้นกับเขาเหล่านั้น และจะแก้ไขได้อย่างไร จึงได้ทรงแสดงกาลามสูตร ซึ่งใจความกล่าวถึงหลักแห่งการเชื่อที่ถูกต้อง ทรงปฏิเสธหลักเหตุผลตามแนวตรรกะว่าไม่สามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำได้ การจะเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องนั้นจะต้องลงมือปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์แก่ตนเอง นี้จัดเป็นปริสัญญญาตา การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมได้ตรงกับอุปนิสัยหรือความต้องการของผู้ฟังนั้น เช่น ตรัสทรงแสดงความไม่เที่ยงแห่งรูปแก่พระนางรูปนันทา ซึ่งยึดมั่นถือมั่นในรูป หรือทรงแสดงธรรมอุปมาด้วยอุปกรณ์การทำนาแก่พราหมณ์ผู้เป็นชวานาเป็นต้น นี้จัดเป็นปุคคลปโรปริญญาตาของพระพุทธเจ้า

๘) กลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่

ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พระพุทธเจ้าจะทรงแผ่ขยายพระญาณตรวดดูอุปนิสัยของผู้รับการแสดงธรรมเสียก่อน จากนั้นจึงค่อยเสด็จไปโปรด แม้คนเดียวพระองค์ก็ทรงโปรด ดังนั้น การแสดงธรรมของพระองค์จึงมีผลคือผู้ฟังได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่อุปนิสัยหรือบารมีธรรมของเขา แต่ในปัจจุบัน กลุ่มเป้าหมายในการแสดงธรรมของพระสงฆ์นั้นมีมากมายหลายกลุ่ม แล้วแต่จะเลือกเอง โดยภาพรวม หากจัดตามวัย ก็แบ่งได้เป็น ๕ คือ

- ๑ . วัยเด็ก
- ๒ . วัยรุ่น
- ๓ . วัยหนุ่มสาว
- ๔ . วัยผู้ใหญ่
- ๕ . วัยชรา

หากจัดตามความต้องการหรือความรู้สึของผู้ฟัง ก็แบ่งได้เป็น ๓ ทัศนคติของสัมพันธก้องสมุทรนั้น ดังนี้

- ๑ . พวกที่อยากจะฟังอยู่แล้ว
- ๒ . พวกที่รู้สึกเป็นกลาง
- ๓ . พวกที่ไม่อยากฟัง แต่ถูกเกณฑ์หรือบังคับมาฟัง

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนานั้น จัดเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกัน ดังพระพุทธพจน์ในโพธิราชกุมารสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสกับโพธิราชกุมารถึงตอนที่พระองค์รับคำทูลอาราธนาให้แสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ดังนี้

ราชกุมาร ครั้งนั้น อาตมภาพรับคำทูลอาราธนาของพรหม และเพราะอาศัยความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงตรวดดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อตรวดดูโลกด้วยด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีชูลีในดวงตาน้อย มีชูลีในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว

จากพระพุทธพจน์นี้ สามารถจัดประเภทแห่งกลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่พุทธธรรมได้ดังนี้

- ก . จัดตามปัญญาในการรู้ธรรมหรือบารมีธรรม ได้แก่
 - (๑) ผู้มีชูลีในดวงตาน้อย ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะน้อย

(๒) ผู้มีฐลีในดวงตามาก ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะมาก

ข . จัดตามอินทรีย์ ได้แก่

(๑) ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น แก่กล้า

(๒) ผู้มีอินทรีย์อ่อน ได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น ไม่แก่กล้า

ค . จัดตามอาการ ได้แก่

(๑) ผู้มีอาการดี ได้แก่ เป็นผู้ที่มีศรัทธา เป็นต้น

(๒) ผู้มีอาการทราม ได้แก่ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นต้น

ง . จัดตามสติปัญญาในการรับรู้คำสอน ได้แก่

(๑) สอนให้รู้ได้ง่าย ได้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ง่าย

(๒) สอนให้รู้ได้ยาก ได้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ยาก

จ . จัดตามความเห็น หรือทิวิ ได้แก่

(๑) พวกที่เห็นปรโลกและโทษว่า

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่นั้นเป็นกลวิธีที่แสดงให้ประชาชนได้รับทราบเรื่องราวต่างๆ จากการดำเนินงานของพระธรรมทูต เช่น การสอนธรรม การเทศน์ บรรยาย เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่ การวางแผน การสร้างบุคลากรผู้เผยแผ่ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุน ภายใต้วิธีการเผยแผ่ ที่ผสมผสานกันระหว่างเนื้อหาสาระที่บรรยายกับคุณสมบัติของผู้บรรยาย เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระธรรมทูต

พระธรรมทูตก็คือ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เกิดมีครั้งแรกเมื่อครั้งก่อนพุทธกาล ๔๕ ปี อันเป็นระยะหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ไม่นานนัก และทำหน้าที่เป็นทูตของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระธรรมราชา คือ การประกาศและเผยแผ่หลักพระพุทธธรรม พร้อมด้วยประพฤตินั้นเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนในถิ่นฐานต่างๆ พระธรรมทูตจึงได้แก่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่ประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการแสดงธรรม และประพฤตินั้นเป็นแบบอย่างที่ดี เช่นเดียวกับพระองค์ให้ชาวโลกได้รู้จักและให้เกิดประโยชน์แก่ โลกอย่างแท้จริง

เกณฑ์ในการคัดเลือกพระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านพระธรรมทูต พระองค์ทรงพิจารณาจากคุณธรรม ๘ ประการ คือ

๑. รู้จักฟัง
๒. สามารถให้ผู้อื่นฟัง (คำของคน)
๓. ศึกษาด้วยตนเอง
๔. ทรงจำดี
๕. เข้าใจเรื่องแจ่มแจ้ง
๖. อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจแจ่มแจ้ง
๗. ฉลาดเลือกถ้อยคำที่เข้าประเด็นและไม่เข้าประเด็น
๘. ไม่ชวนทะเลาะ ^{๖๙}

ภิกษุผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ๘ ประการนี้ สามารถเป็นทูตได้ โดยเฉพาะหลังจากที่ พระอรหันตสาวกเกิดขึ้นในโลกครั้งแรก ๖๐ องค์แล้ว พระพุทธองค์ทรงมั่นพระทัยว่าการแสดงธรรมมีผลอย่างแท้จริง ด้วยเหตุดังกล่าวนี้พระองค์จึงตกลงพระทัยที่จะประดิษฐาน พระพุทธศาสนาให้มั่นคงในโลกด้วยการประกาศและเผยแผ่พระศาสนาด้วยการแสดงธรรม โดยพระองค์เองและพระสาวกที่เป็นทูตที่มีในครั้งนั้น เมื่อพระองค์ทรงมั่นพระทัยอย่างนี้แล้ว จึงได้รับสั่งพระอรหันตสาวกทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตเทพและมนุษย์อย่าไปทางเดียวกัน สองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริบูรณ์ ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตา น้อยมืออยู่ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปตำบลอุรุเวลา เสนานิคม เพื่อแสดงธรรม....” ^{๗๐}

โดยพระพุทธเจ้าทรงกำหนดหน้าที่ เพื่อปฏิบัติตนอย่างละเอียดในการแสดงธรรม และการถือพรหมจรรย์อัน พระธรรมทูตต้องปฏิบัติตามลำดับคือ

๑. ให้พระธรรมทูตซึ่งพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงแล้ว ช่วยทวยเทพและมนุษย์ ทั้งหลายที่ยังไม่พ้นจากความทุกข์ ได้แก่ชาติทุกข์ และมรณทุกข์ เป็นต้น ให้พ้นจากความทุกข์ ดังกล่าวนั้นเป็นสำคัญ ด้วยการแสดงธรรมให้เขาฟังได้รู้ได้เข้าใจและสามารถปฏิบัติตาม โดยถูกต้องตรงตามความจริงเพื่อได้รับประโยชน์อันเกิดด้วยการได้ฟังธรรมและประโยชน์สุข ตาม

^{๖๙} อก.อภฺฐก.๒๓/๑๖/๑๖๑-๑๖๒.

^{๗๐} วิ.ม.(ไทย)๔/๓๒/๒๗.

พระพุทธประสงค์นั้นหมายถึง นิรา-มินสุข อย่างแน่นอน หาใช่สามิสสุข ไม่ ซึ่งเรื่องนี้ต้องเข้าใจให้ถูกต้องอย่าเข้าใจไขว้เขวผิดจากพระพุทธประสงค์ พระพุทธเจ้าก็ตาม พระอรหันตสาวกทั้งหลาย (๖๐รูป) รุ่นแรกนั้นก็ตาม ใต้อกบวชด้วยความเบือหน่ายต่อสามิสสุข หาได้บวชเพื่อแสวงหาให้ได้สามิสสุขไม่ ฉะนั้นพระธรรมทูต ผู้ทำหน้าที่อันมีเกียรติยิ่งใหญ่ โดยเป็นทูตของพระธรรมราชาและเป็นทูตของพระพุทธศาสนา จึงไม่ควรลงไปทำหน้าที่เป็นทูตของผู้อื่น และทำหน้าที่ให้ผู้อื่น เช่นทำหน้าที่เป็นอำมาตย์หรือข้าราชการตำแหน่งใด ๆ ซึ่งพระราชาทรงตั้งให้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยบำบัดความทุกข์ร้อนแก่ประชาชน โดยได้รับพระราชทานค่าตอบแทน เป็นเบี้ยหวัด เงินเดือน เพื่อเลี้ยงชีพ และพระราชทานยศตำแหน่ง เพราะพอพระราชหฤทัยในผลงานของผู้นั้น ทั้งนี้ เพราะไม่ใช่หน้าที่ของพระธรรมทูตเป็นสรณะจะปฏิบัติหน้าที่เช่นนั้น ถึงแม้จะสงเคราะห์ต่อชาวโลก ก็ควรเป็นไปแต่เพียงเท่าที่จะพึงปฏิบัติได้ หรือปฏิบัติได้โดยงามอย่าถึงกับลืมตัว ลืมความเป็นสรณะ และลืมน้ำที่ของตน เพราะหน้าที่ของสรณะแตกต่างจากหน้าที่ของคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือนจึงควรระมัดระวัง จงเห็นแก่พระพุทธศาสนา ยิ่งกว่าเห็นแก่บุคคลหรือคณะ ทั้งสิ้นถือว่าสำคัญแก่พระศาสนาจึงสมควรเพื่อมิให้เสียหน้าที่ของพระธรรมทูตและความเป็นสมณะของพระพุทธศาสนา

๒. ในการแสดงธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกนั้นได้ทรงกำหนดไว้ว่าให้แสดงธรรมงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และแสดงธรรมงามในที่สุดทุกครั้งไปธรรมอันดีงามในเบื้องต้น ได้แก่ ศิล การแสดงธรรมที่งามในเบื้องต้น คือ แสดงเรื่องศีลธรรมอันงามในท่ามกลางได้แก่ สมာธิ การแสดงธรรม ที่งามในท่ามกลาง คือ แสดงเรื่องสมาธิ และธรรมอันงามในที่สุดได้แก่ ปัญญา การแสดงธรรมที่งามในที่สุด คือ แสดงเรื่องปัญญา เพื่อให้ผู้รับฟังรู้แจ้งเห็นจริง และบรรลุประโยชน์สุขโดยแท้จริงที่ทรงกำหนดแนวการแสดงผลธรรมไว้เช่นนั้น ก็เพื่อมิให้ผู้ฟังซึ่งมีกิเลสและอุปนิสัยแตกต่างกัน พลาดจากประโยชน์อันจะพึงได้ ผู้ที่ยังไม่สามารถรู้แจ้งเห็นจริงทันทีจากการฟังธรรม จะพึงได้รับประโยชน์ด้วยการเจริญสมาธิต่อไป และผู้ที่ไม่สามารถเจริญสมาธิได้ ก็จะได้ประโยชน์ด้วยการรักษาศีล การแสดงธรรม จึงต้องเป็นไปตามแนวทั้ง ๓ ประการ จึงจะถือได้ว่า ผู้แสดงได้แสดงธรรมเทศนาและผู้ฟังได้ฟังธรรมเทศนา คือ การแสดงธรรม และการฟังธรรม และชื่อว่าเป็น “ธรรมมานุวัตร” การคล้อยไปตามธรรม มิควรแสดงเป็น “โลกเทศนา” การแสดงเรื่องโลก อันเป็น “โลกานุวัตร” การคล้อยไปตามโลก ซึ่งเป็นเรื่องผิดจากพระพุทธประสงค์

๓. ในการประกาศและเผยแผ่พระศาสนานั้น ทรงเน้นสอนพระธรรมทูต ให้แจ้ง เรื่อง พรหมจรรย์ คือ การบวชเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งประโยชน์และ ปฏิบัติ ตลอดจนวัตรปฏิบัติของผู้บวช ซึ่งแตกต่างจากนักบวชอื่น ด้วยการเว้นจากเมถุนธรรม เป็นต้น แก่ผู้ที่เห็นแล้วสงสัยและซักถาม เพื่อให้เขาได้รู้ตามจริง ทั้งประพัตินให้เขามีความ เลื่อมใส เป็นตัวอย่างที่ดีอันเขาเห็นคุณค่าแล้วจักพระพัตินตามเพื่อความสิ้นทุกข์ต่อไป ซึ่งเป็น เหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้มีผู้เคารพนับถือพระพุทศาสนาอย่างแพร่หลายได้^{๗๑}

๒.๔.๑ งานพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ก็ทรงเริ่มประกาศพระพุทศาสนา โดยทรงใช้เวลา ตลอดหน้าฝนแรก รวบรวมพระสาวกได้ ๖๐ รูป แล้วทรงอบรมคุณธรรมแก่ท่านเหล่านั้นอย่าง เพียงพอที่จะแยกย้ายกันออกไปประกาศพระศาสนา พอหมดหน้าฝน ดินฟ้าอากาศแห้ง ก็ได้ ทรงเรียกพระสาวกเหล่านั้นมาประชุม แล้วรับสั่งให้แยกย้ายไปประกาศพระพุทศาสนาใน ภูมิภาคต่างๆ การประชุมครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกใน พระพุทศาสนา การประชุมครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่น แรกในพระพุทศาสนา โดยที่พระพุทธองค์ทรงนัดหมายในเรื่องสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. หลักการสอนประชาชน

๒. เส้นทางจาริก โดยทรงแบ่งเป็น ๖๑ สายๆ ละรูป รวมทั้งพระพุทธองค์ โดยที่พระ พุทธองค์เสด็จไปตำบลอุรุเวลาเสนาคม

๓. เรื่องอื่นๆ (เช่น ถ้ามีผู้จะขอบวชก็ให้นำมาเฝ้าพระพุทธองค์)

การจัดพระธรรมทูตแบบนี้ ใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลัก แล้วจัดวาง กำลังพระธรรมทูตให้พอเหมาะ นอกจากเรื่องจำนวนแล้วยังทรงพิจารณาถึงสมรรถภาพของพระ ธรรมทูตด้วยว่า ท่านผู้ใดควรจะไปยังตำบลใด เพราะแต่ละที่มีปัญหาที่ไม่เหมือนกัน

๒.๔.๒ งานพระธรรมทูตหลังพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว บุคคลผู้เผยแผ่พระพุทศาสนาประเภทพระธรรมทูต ก็ยังมีความจำเป็น และดูเหมือนจะจำเป็นมากขึ้น เพราะเหตุ ๓ ประการ คือ

๑) เพื่อเผยแผ่พุทศาสนาไปยังประเทศที่ยังไม่มีพระพุทศาสนา

๒) ได้มีคนแอบแฝงปลอมบวชในพระพุทศาสนาแล้วประพัตินเสียหาย

^{๗๑} ทีวี วรคุณ, เอกสารการฝึกอบรม พระธรรมทูต ปี ๒๕๔๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๖๓

๓) เกิดมีศาสนาต่าง ๆ ขึ้นอีกหลายศาสนา

ด้วยเหตุ ๓ ประการนี้ งานพระธรรมทูตจึงเป็นสิ่งจำเป็นการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการนับถือจากพระเจ้าอโศก กมหาราชประชาชนกัษेत्रนบุรีรุ่ง พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พวกนักบวชในศาสนาอื่น ๆ เห็นว่าพระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้ ลากสักการะต่างๆมาก ก็พากันปลอมบวชเข้าเป็นภิกษุเพื่ออาศัยกาสาวพัสดร์เป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แต่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้สงฆ์ไม่ทำสังฆกรรม ร่วมกันนานถึง ๗ ปี เมื่อเรื่องนี้ทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราชกัษेत्रนบุรีรับสั่งให้โตสวน แล้วส่งทูตไปนิมนต์พระโมคคัลลีบุตร ดิสสเถระมาเป็นประธานชำระความยุ่งเหยิงในพระศาสนาผลของการชำระ พระพุทธศาสนา ปรากฏว่า มีพระปลอมถูกบังคับให้สึกถึง ๖๐,๐๐๐ รูป แล้วพระโมคคัลลีบุตร เถระให้ประชุมพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น ๑,๐๐๐ รูป ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็น ครั้งที่ ๓ ณ อโศการาม เมืองปาฏลีบุตร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธในสมัยนั้น เมื่อปี พ.ศ. ๓๐๓ การสังคายนาได้ทำกันอยู่ถึง ๙ เดือน จึงสำเร็จ การส่งสมณทูตไปประกาศศาสนา เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกได้ทรงคัดเลือกพระเถระผู้มีความสามารถส่งไป เป็นสมณทูต ให้นำพระพุทธศาสนาไปสั่งสอนในต่างประเทศ หลายทิศ ราชนามสมณทูตที่ ปรากฏในปกรณ์บาลี มี ๙ สาย คือ

สายที่ ๑ คณะพระมัชฌันติกะ ไปแคชเมียร์และคันธาระ คือ ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือสุดของอินเดีย ปัจจุบันบางส่วนอยู่ในปากีสถาน บางส่วนอยู่ในอัฟกานิสถาน

สายที่ ๒ คณะพระมหาเทวะ ไปมหิสมณฑล ปัจจุบันได้แก่ รัฐไซเมอร์ อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย แถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี

สายที่ ๓ คณะพระรักขิต ไปนวนาสิ ได้แก่ บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย

สายที่ ๔ คณะพระธรรมรักขิต ท่านผู้นี้เป็นฝรั่งชาติกรีก และดูเหมือนจะเป็นฝรั่งคนแรก ที่บวชในพระพุทธศาสนา ไปปรินตชนบท แถวชายทะเลเหนือ เมืองบอมเบย์

สายที่ ๕ คณะพระมหาธรรมรักขิต ไปแคว้นมหาราษฏร์อยู่ทางตะวันออกของเมืองบอมเบย์

สายที่ ๖ คณะพระมหารักขิต ไปประเทศโยนก คือ ประเทศกรีกในเอเชียกลาง

สายที่ ๗ คณะพระมัชฌิมะ ไปทางเหนือแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ ๘ คณะพระโสณะและพระอุตตระ ไปสุวรรณภูมิ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า อาจเป็นดินแดนซึ่งอยู่ในเขตประเทศไทย หรือประเทศพม่าในปัจจุบัน

สายที่ ๙ คณะพระมหินทะ พระโอรสของพระเจ้าอโศกเอง ไปเกาะลังกา คือ ประเทศศรีลังกาพระมหินทเถระ เมื่อไปถึงเกาะลังกา ได้ประกาศพระศาสนา สามารถทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์ลังกาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง

๒.๔.๓ งานพระธรรมทูตในประเทศไทย

งานพระธรรมทูตยุคเริ่มแรกในประเทศไทย กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๐๗ ถึง ปี พ.ศ.๒๕๐๘ โดยมีความมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ให้มีศีลธรรมประจำใจมีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่างๆ มหาเถรสมาคม มีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของ พระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้น ดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นลำดับมา โดยมีมอบหมายให้

สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๒

ครั้นต่อมา เมื่อสมเด็จพระวันรัต ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ มรณภาพ มหาเถรสมาคมจึงมีมติมอบให้ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต และมอบให้ พระพุทธพจนวราภรณ์ (ทองเจือ) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑ มอบให้ พระพรหมคุณาภรณ์ (เกี้ยว) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๒ ต่อมา พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระธีรญาณมุนี และได้มรณภาพ มหาเถรสมาคมจึงมีมติมอบให้พระพุทธพจนวราภรณ์ (ต่อมาได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระพุทธปาพจนบดี) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต และมอบให้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ปัจจุบันได้รับสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑ และมอบให้ พระธรรมธีรราชฆาตุมณี (ต่อมาได้รับสถาปนาขึ้นเป็นรองสมเด็จพระธีรญาณมุนี และปัจจุบัน ได้รับสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระมหาธีรราชฆาตุมณี) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๒ การบริหารงานพระธรรมทูต ได้แผ่ขยายขอบข่ายงานเป็นหลายฝ่าย แต่ยังมีขาดระเบียบที่จะให้พระธรรมทูตได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ในการประชุมปัจฉิม

นิเทศงานพระธรรมทูต ในที่ประชุมจึงมีมติให้วางระเบียบขึ้น เพื่อความสะดวกต่อการปฏิบัติงาน เพราะแต่เดิมนั้น ยังไม่มีระเบียบเพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติได้ จึงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยคำสั่งแม่กองงานพระธรรมทูต ได้แบ่งคณะทำงานเพื่อดำเนินการในเรื่องนี้ ออกเป็น ๒ คณะ ซึ่งคณะทำงานชุดแรกเรียกว่า คณะทำงานปรับปรุงงานพระธรรมทูต คณะทำงานชุดนี้ ได้ประชุมพิจารณากร่างระเบียบแล้วนำเสนอที่ประชุมปัจฉิมนิเทศเพื่อพิจารณา ส่วนคณะทำงานชุดที่ ๒ เรียกว่า คณะทำงานพิจารณาร่างระเบียบกองงานพระธรรมทูต ซึ่งคณะทำงานชุดที่ ๒ นี้ ได้พิจารณากลับกรองระเบียบดังกล่าวเพื่อนำไปใช้ปรับปรุงงานพระธรรมทูตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

การบริหารงานพระธรรมทูตในประเทศไทยจึงได้ถือ “ระเบียบกองงานพระธรรมทูต” เป็นหลักปฏิบัติสืบมา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑เมื่อสมเด็จพระพุทธปาพจนบดี ได้มรณภาพ มหาเถรสมาคมจึงมีมติมอบให้สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต และมอบให้สมเด็จพระมหาธีรราชสังฆคณาจารย์(ช่วง) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ ๑ และมอบให้สมเด็จพระมหามุนีวงศ์(อัมพร)เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูตรูปที่๒^{๗๒}

จุดเริ่มต้นของพระธรรมทูต

พระธรรมทูตไทยเกิดจาก “โครงการพระธรรมจาริก” ซึ่งเป็นโครงการเผยแผ่ศาสนาธรรม ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยภูเขา โดยเกิดมาจากอดีตหัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขากรมประชาสงเคราะห์ คือ นายประสิทธิ์ ติศวัฒน์ ได้ลาราชการเข้ารับการอุปสมบทที่วัดเบญจมบพิตร ในปี พ .ศ.๒๕๐๗ เป็นเวลา ๑ พรรษา ศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนชาวเขาทางด้านจิตใจ เป็นประโยชน์ต่อการปกครองและการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ สมกับประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ อันเป็นศูนย์รวมหัวใจของชนเผ่าไทยไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในท้องถิ่นของประเทศไทย อีกประการหนึ่ง รัฐได้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา ได้แก่

- ๑) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาดอยมูเซอ อำเภอเมือง จังหวัดตาก
- ๒) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาดอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

^{๗๒} ทวี วรคุณ, กองงานพระธรรมทูต , ข้อมูลออนไลน์, www.google.com, เข้าเมื่อ ๒๐ ก.ค.

๓) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาม่อนแสนใจ ม่อนแสนเจริญ อำเภอแม่จัน
จังหวัดเชียงราย

๔) นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาภูมโล เขตต่อจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัด
พิษณุโลก และจังหวัดเลย ตั้งอยู่ที่บ้านแม่หัวทับเบิก (ภูแปงม้า) อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
เมื่อพระประสิทธิ์ลาสิกขา จึงได้นำความคิดกราบเรียนปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติ
โสภณ (สุวรรณ สุวณฺโณโชโต) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ซึ่งขณะนั้นได้รับหน้าที่จากศูนย์
ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเป็นประธานอนุกรรมการส่ววัฒนธรรมทางจิตใจ ทั้งสองฝ่ายต่าง
เล็งเห็นประโยชน์ร่วมกันจึงได้ร่างโครงการเสนอรรมประชาสงเคราะห์ ได้รับการอนุมัติให้
ดำเนินการว่า “พระธรรมจาริก” ในปี พ .ศ.๒๕๐๘ ท่านได้เป็นประธานคณะพระธรรมจาริก ทั้ง
ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิเอเชีย มีพระธรรมจาริกรุ่นแรกออกปฏิบัติศาสนิก จำนวน ๕๐ รูป
แบ่งเป็น ๑๐ สายๆละ ๕ รูป เป็นการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่กองสงเคราะห์ชาวเขา ในพื้นที่
๕ จังหวัด คือ ตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่
พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา ๑๐ หมู่บ้าน จำนวน ๖ เผ่า คือ แม่ัว เย้า มูเซอ ลีซอ อีก้อ และ
กะเหรี่ยง ผลการดำเนินงานครั้งแรก ประสบผลสำเร็จชาวเขา ๑๐ หมู่บ้าน ที่มีประชากร
ประมาณ ๕,๐๐๐ คน ได้รู้จักการกราบไหว้พระ การทำบุญตักบาตร การปฏิบัติตนเป็นพุทธ
มามกะ จำนวน ๘๐๐ คน สมักรเข้าบรรพชาเป็นสามเณร จำนวน ๑๒ คน นับได้ว่า การเผยแผ่
พระพุทธศาสนาโดยโครงการธรรมจาริกประสบผลสำเร็จ ในปี พ .ศ.๒๕๓๑ ได้ก่อตั้งศูนย์อบรม
พระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ที่วัดศรีโสดา ในปี พ .ศ.๒๕๓๐ พระพุทธิวงศมุนี
(สุวณฺโณโชตมหาเถร) ได้นิมนต์พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิชาติดา เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีโสดา และ
อำนวยการสำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

ปัจจุบันคณะพระธรรมจาริก มีสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำภาษีเจริญ
เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกส่วนกลาง มีอาศรมของพระธรรมจาริก
ทั่วประเทศ ๑๘๐ อาศรม (๒๕๔๖) ในพื้นที่ ๒๒ จังหวัด ๘๖ อำเภอ มีพระธรรมจาริกทั่วประเทศ
ที่ปฏิบัติงานอยู่ประจำอาศรม ถึง ๒๖๕ รูป เพื่อความมั่นคงของโครงการพระธรรมจาริก จึงได้
ก่อตั้งมูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนในถิ่นกันดาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ในพระราชาชูปถัมภ์

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อสนับสนุนโครงการตลอดมา^{๗๓} เมื่อโครงการพระธรรมจาริกประสบผลสำเร็จ มหาเถรสมาคม จึงได้จัดตั้งหน่วยงานมาตรา ๑๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ดำเนินงานโดยใช้ระเบียบของเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้วัดทำหน้าที่อบรม แนะนำ สั่งสอน ศีลธรรมและวัฒนธรรมสุขภาพอนามัย ประกอบสัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม และสามัคคีธรรม อันจะเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีพของประชาชน โดยได้รับงบประมาณดำเนินงานจากกรมการศาสนาและวัดที่ตั้งเป็นศูนย์ อ.บ.ต.^{๗๔}

หน่วยสายงานและผู้รับผิดชอบ

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ประเทศไทยได้จัดแบ่งพระธรรมทูตที่ปฏิบัติงานอยู่ในประเทศออกเป็น ๙ สาย ได้แก่

สายที่ ๑ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือสมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาคร นครปฐม กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี โดยมี สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๒ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี โดยมี พระธรรมปิฎก วัดพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๓ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๘ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์ โดยมี พระพรหมโมลี วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๔ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๘ จังหวัด คือ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และเชียงราย โดยมี พระวิสุทธิวงศาจารย์ วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

^{๗๓} พิสิฐวัฑฒ์ โคตรสุโพธิ์, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมกรณีศึกษา : วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” , รายงานการวิจัย , (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓), หน้า ๗๗-๗๘.

^{๗๔} พระวิสุทธิภักทธาดา, (ประสิทธิ์ พรหมรังสี) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถรสมาคม , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๘.

สายที่ ๕ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๘ จังหวัด คือ เลย อุตรธานี หนองคาย สกลนคร กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และขอนแก่น โดยมี พระพรหมเวที วัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๖ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๙ จังหวัดนครพนม มุกดาหาร ยโสธร อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และชัยภูมิ โดยมี พระพรหมสิทธิ วัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๗ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด โดยมี พระพรหมมุนี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๘ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือ สมุทรสงคราม เพชรบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช โดยมี พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๙ ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๑๑ จังหวัด คือ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง พัทลุง สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยมี พระธรรมวิมลโมลี วัดชลประทานรังสฤษฎ์เป็นหัวหน้าสาย^{๗๕}

โดยมีศูนย์งานพระธรรมทูตประจำจังหวัด ๗๒ จังหวัด คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค มีหน่วยงานกำกับดูแลงานของพระธรรมทูตอำเภอ ประมาณ ๗๔๐ หน่วย คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตในพื้นที่ซึ่งมีประมาณ ๓ ,๕๐๐ รูป ให้เป็นไปตามนโยบายและแผนการที่ดำเนินงาน ที่คณะกรรมการกลางกองอำนวยการงานพระธรรมทูตร่วมกับกรมศาสนา กำหนดขึ้น

บทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูต

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าการทำงานของพระธรรมทูตก็เช่นเดียวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการให้การศึกษาก่อนเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนถ้าเราไปในถิ่นไหน ก็ต้องรู้ถิ่นนั้น รู้สถานการณ์ความเป็นไป สภาพความต้องการทางจิตใจ อะไรต่ออะไรต่างๆ ของเขา แล้วเราก็สรุปประเมินว่า ในถิ่นนี้ เทศะนี้ ในกาลยุคสมัยนี้ เราควรจะเน้น เช่นว่ามีเป้าหมายอะไร เป็นการเผยแผ่อะไร จะย้ำในหลักธรรมข้อไหน เป็นต้น คิดว่าถ้าอย่างนี้ จะเป็น

^{๗๕} วัดปากน้ำ, รายงานการศาสนา ประจำปี ๒๕๓๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, พ.ศ. ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

การทำงานที่เรียกว่า มีเป้าหมายที่เด่นชัด^{๗๖}

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) รองอธิการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฝ่ายกิจการต่างประเทศ ได้กล่าวถึงพระธรรมทูตว่า

งานพระธรรมทูตต้องทำด้วยจิตรักและอดทน เสียสละปัญหาต่างๆ จะพยายามให้ทุกฝ่ายเข้าใจและช่วยแก้ปัญหา สุดท้ายต้องมีวิธีการส่งเสริมและกำลังใจพระธรรมทูตให้ต่อเนื่อง แต่ขอให้ทุกท่านอย่าลืมนิยามพระธรรมวินัยอาจารย์อังคณา และศรัทธาประชาชนที่อุปถัมภ์ จงพยายามสร้างรักษาและเจริญศรัทธาประชาชนให้คงอยู่ตลอดไป^{๗๗}

คณินิตย์ จันทบุตร ได้ศึกษาบทบาทของพระธรรมทูต ศึกษาความสำเร็จของการปฏิบัติภารกิจ ๖ ด้าน สรุปได้ดังนี้

๑. การกิจด้านการปกครอง หมายถึง การกิจโดยพระธรรมทูต^{๗๘} ซึ่งเป็นภิกษุต้องสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรืออยู่ในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศมหาเถรสมาคม หรือบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช การกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่ภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุ ทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการบรรพชาและอุปสมบทกุลบุตร

๒ . การกิจด้านการเผยแผ่ หมายถึง การกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนรับทราบทุก ๆ วิธีที่ไม่ผิดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันได้แก่การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของ

^{๗๖} พระธรรมปิฎก (ป .อ. ปยุตโต), พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๖ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖-๑๗.

^{๗๗} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), “วันวิสาขบูชา วันสันติภาพแห่งโลก”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๔๗), หน้า ๑๗-๑๙.

^{๗๘} คณินิตย์ จันทบุตร , ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจวัด ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติบ้านมุงหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด ๒๕๔๕), หน้า ๔๕-๔๘.

พระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด เชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น

๓. ภารกิจด้านการศาสนศึกษา หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม -บาลี แผนกสามัญศึกษา การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่ง การจัดการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระ การฝึกฝนธรรมบ่มเพาะด้านจิตใจ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึง การที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอนเป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรม -บาลี สนามหลวง เป็นเลขานุการ สอบธรรมบาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือประธาน จัดสอบธรรมบาลีสนามหลวงเป็นเจ้าของนักเรียน ในฐานะเป็นเจ้าของอาวาส นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ผิดต่อพระธรรมวินัย เช่น การมอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

๔. ภารกิจการศึกษาสงเคราะห์ ภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ ความเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กเยาวชน ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กในวัด โรงเรียนเอกชน การกุศลของวัด ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่ภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส ได้เป็นประธานบริหารทุนสงเคราะห์ จัดตั้งทุนสงเคราะห์ มอบทุนสงเคราะห์ มอบทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนในทุกๆ ระดับชั้นการศึกษา บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กนักเรียนในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน สร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา กล่าวคือ การดำเนินการใดๆ ของภิกษุ สมณทูต หรือธรรมทูต ที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไปเพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัดวัยเรียน จัดเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น

๕. ภารกิจด้านการสาธารณูปการ เป็นภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตวัดทั้งพุทธาวาสและสังฆาวาสเพื่อให้สถานที่อันเหมาะสมเป็นสัปปายะ คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมรุ เป็นต้น

๖. ภารกิจด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การให้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับเรื่อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน โดย

มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีการดำเนินชีวิต ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนเป็นสำคัญ การสงเคราะห์พระภิกษุ สามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การจัดให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรม ประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง หรือผู้ป่วยยากไร้ การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์สินส่วนตัวหรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์สิน จัดสร้างโรงพยาบาล การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น

๒.๔.๕ พระธรรมทูตในต่างประเทศ

สำหรับงานพระธรรมทูตในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย ผู้ที่บุกเบิกร่วมงานมาหรือได้วางรากฐานงานไว้เป็นองค์แรก ซึ่งควรนำมากล่าวไว้ในที่นี้ ได้แก่ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ท่านเริ่มงานเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็น พระพิมลธรรม และดำรงตำแหน่งเป็นสังฆมนตรีด้วย ในสมัยของ ฯพณฯ จอมพล ป .พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี งานของท่านถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของงานพระธรรมทูตในต่างประเทศนั่นคือการนำพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไปฝากศึกษาที่อินเดียและศรีลังกา หลังเสร็จภารกิจ การเข้าร่วมฉันทภูมิจึงคายนาคีพม่าแล้ว (คณะทูตศาสนสัมพันธ์ไทยเข้าร่วมประชุมงานฉันทภูมิจึงคายนาคี เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ .ศ. ๒๔๙๖) ดังมีข้อความกล่าวถึงในชีวประวัติและผลงานของท่านดังนี้

เมื่อเสร็จภารกิจอันสำคัญในประเทศพม่าแล้วพระพิมลธรรมหัวหน้าผู้แทนฝ่ายไทยในนามสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เดินทางต่อไปยังประเทศอินเดีย โดยมีพระมหาหนู ปุณฺณวณฺโฑ พระมหามนัส พวงลำเจียก พระมหาชูศักดิ์ ทิพยเกสร และอาจารย์กรุณา กุศลาลัย ติดตามไปด้วย ทั้งนี้เพื่อนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้ง ๔ แห่งในประเทศอินเดีย และนำพระมหามนัส ปุณฺณวณฺโฑ และพระมหาชูศักดิ์ ทิพยเกสร ไปฝากกับสถาบันการศึกษาในมหาวิทยาลัยนาถนาประเทศอินเดีย และธรรมทูตวิทยาลัยประเทศลังกา (ต่อมาเปลี่ยนชื่อประเทศเป็นศรีลังกา) ตามลำดับ

หลังจากฝากพระมหามนัส พวงลำเจียก ให้อยู่ที่มหาวิทยาลัยนาถนากับพระเจกัสป มหาเถรแล้ว ท่านสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะผู้ติดตามที่เหลือได้เดินทางไปนมัสการสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นเวลา ๑๘ วัน และในช่วงเวลา ๑๘ วันนั้น ท่านได้พบและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพระภิกษุชาวลังกาและชาวพม่าที่มีชื่อเสียงและอยู่ในอินเดียจำนวนมาก รวมถึงบุคคลสำคัญๆ ชาวอินเดียด้วย ทำให้ได้ทราบถึงบทบาทในด้านการศึกษา

อนุรักษ์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุชาติต่างๆ ซึ่งอยู่ในอินเดียสมัยนั้นเป็นการเริ่มแรกในการประกาศเกียรติคุณของพระสงฆ์ไทยในอินเดียให้ชาวอินเดียและพระสงฆ์ชาวต่างชาติได้รู้จัก จัดเป็นงานชิ้นสำคัญที่คนไทยจะลืมเสียไม่ได้

ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๙๖ พระพิมลธรรม สภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคณะผู้ติดตามได้เดินทางเข้าสู่ประเทศศรีลังกา ไปพักที่ธรรมทูตวิทยาลัย และได้ฝากฝังให้พระมหาชูศักดิ์ ทิพยเกษตร อยู่ศึกษาภายใต้การอำนวยการของพระดร. พี วชิรญาณมหาเถระและในโอกาสนั้นได้มีนายแพทย์ชาวลังกาผู้หนึ่งชื่อ รัตนपालะ รับเป็นโยมอุปฐากตลอดเวลา ๕ ปี ที่พระมหาชูศักดิ์อยู่ในลังกา^{๗๙}

นอกจากนี้ท่านยังได้เข้าร่วมขบวนการ เอ็ม .อาร์ .เอ .หรือขบวนการเสริมสร้างศีลธรรมด้วย ซึ่งนับเป็นการบุกเบิกงานการเผยแผ่ในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศในแถบยุโรป ดังมีข้อความกล่าวถึงในชีวิตประวัติและผลงานของท่าน ดังนี้

เนื่องจากขบวนการเสริมสร้างศีลธรรมเห็นพร้อมกันว่า พระเดชพระคุณพระพิมลธรรมเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระเถระที่สำคัญ มีความรู้ความสามารถ ได้บำเพ็ญสารประโยชน์ให้แก่ชาติและพระศาสนาเป็นเอกประการ จึงได้ส่งผู้แทนมานิมนต์พระเดชพระคุณท่านฯ ไปร่วมกับขบวนการเสริมสร้างศีลธรรมที่กล่าวนี้หลายครั้ง พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรมรับนิมนต์และไปร่วมประชุม ๓ ครั้งคือ

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๑ ไปประชุม ณ สำนักงานใหญ่ ณ เกาะแมคกินฮอ สหรัฐอเมริกา
ครั้งที่ ๒ พ .ศ. ๒๕๐๒ ไปประชุม ณ นครโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น
ครั้งที่ ๓ เดือนกรกฎาคม ๒๕๒๑ ไปประชุม ณ สำนักงานใหญ่เมืองโคซซ์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

เมื่อเสร็จสิ้นการประชุมแต่ละครั้งแล้ว พระเดชพระคุณเจ้าคุณพระพิมลธรรมได้เดินทางไปเผยแผ่ธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แก่ชาวต่างประเทศของประเทศต่างๆ ที่ผ่านไป ให้เข้าถึงซึ่งธรรมนั้นๆ ตามธรรมเนียมทุกประการ^{๘๐}

ในสมัยนั้นเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ถือว่าเป็นพระมหา

^{๗๙} ดู ศูนย์บัณฑิตศึกษา นิสิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น , ชีวิตประวัติและผลงาน ของ สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) , (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒-๕๓.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

เถระที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลกว่าใครๆ งานเผยแผ่ของท่านเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมทั้งในประเทศ และต่างประเทศ แม้งานเผยแผ่ของพระธรรมทูตในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยในเวลาต่อมา ก็กล่าวได้ว่าได้ดำเนินงานตามแนวทางของท่านนี่เอง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาโดยสังเขปดังนี้

เมื่อต้นปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ ซึ่งเป็นปีพุทธศักราช ๒๕๐๐ ของประเทศอินเดีย (อินเดียนับปีพุทธศักราชขณะเริ่มต้นปี จึงเร็วกว่าประเทศไทย ๑ ปี) นั้น ก่อนแต่ที่รัฐบาลอินเดีย จะได้จัดฉลอง “พุทธชยันตี” ๒๕ พุทธศตวรรษ หรือปีครบรอบพุทธศักราช ๒๕๐๐ นั้น รัฐบาล อินเดียได้ทำการบูรณะทำนุบำรุงสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง และสถานที่สำคัญทาง พระพุทธศาสนาทุกแห่งเป็นครั้งใหญ่ พร้อมกับสร้างสถานที่พักสำหรับผู้จาริกแสวงบุญไว้ครบ ทุกแห่ง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้จาริกแสวงบุญโดยทั่วถึง และในต้นปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ นี้ รัฐบาลอินเดียได้ขอร้องมายังรัฐบาลไทย ให้ไปสร้างวัดไทยไว้เป็นพุทธบูชาในประเทศอินเดีย เป็นส่วนพิเศษด้วย(ทราบว่รัฐบาลอินเดียได้ขอร้องในทำนองเดียวกันนี้ ไปยังรัฐบาลในเครือ ของพระพุทธศาสนาทุกประเทศโดยทั่วถึง) รัฐบาลได้รับคำเชิญและคำขอร้องของรัฐบาลอินเดีย ไว้พิจารณาด้วยการสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ ผู้ทรงประทานต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา^{๕๑}

เมื่อรัฐบาลไทยได้รับคำเชิญและคำขอร้องของรัฐบาลอินเดียแล้ว ต่อมาก็ได้ ดำเนินการสร้างวัดไทยพุทธคยา ขึ้นที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย น้อมเป็นพุทธบูชาเนื่องใน โอกาสครบรอบ๒๕ พุทธศตวรรษ เนื้อที่ตั้งวัด ๑๑ ไร่เศษ โดย ฯพณฯ บุญญ์ เจริญไชย เอกอัครราชทูตไทยประจำอินเดียในขณะนั้นเป็นผู้วางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ .ศ. ๒๕๐๑ เมื่อสร้างเสร็จแล้ว คณะสงฆ์ไทยพร้อมด้วยรัฐบาลก็ได้ส่งพระสงฆ์ไทย จำนวน ๕ รูป ไป จำพรรษาและปฏิบัติศาสนกิจที่วัดไทยพุทธคยานั้น ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

คณะสงฆ์ไทย ซึ่งมีองค์สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก วัดเบญจมบพิตร ในขณะแรกสร้างไทยพุทธคยานี้พร้อมกับทางราชการบ้านเมืองได้กำหนด “สงฆ์ปีญจวรรค” ให้ ไปปฏิบัติศาสนกิจอยู่ประจำ ณ วัดไทยพุทธคยา -อินเดีย เพื่อให้ได้มีโอกาสบำเพ็ญสมณกิจเพื่อ เป็นที่เชิดชูและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มความสามารถตามพระวินัย นิยมบรมพุทธานุญาต ซึ่งนับเป็นการส่งเสริมให้กำลังใจแก่คณะสงฆ์ไทย ที่ได้ไปอยู่บำเพ็ญกิจพระศาสนาใน ต่างประเทศ โดยเฉพาะผืนแผ่นดินพุทธภูมิ เป็นการสักการบูชาสนองพระคุณแห่งองค์สมเด็จพระ

^{๕๑} พระเทพวิสุทธิโมลี (บุญเลิศ ทตตสุทธิ), อนุสรณ์วัดไทยพุทธคยา -อินเดีย ฉบับ วิสาขบูชา , (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๐๗), หน้า ๕๗.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยความนำภาคภูมิในเกียรติคุณของชาวพุทธไทยและประเทศไทย สมกับที่มีพระพุทธรักษาไว้เป็นสิ่งที่เคารพนับถืออย่างสูงสุดประจำชาติด้วยดียิ่ง ^{๙๒} คณะสงฆ์ปัญจวรรค ซึ่งมีพระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นหัวหน้าคณะ ได้เดินทางไปที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๐๒

กิจกรรมของพระธรรมทูตในต่างประเทศ

สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศของมหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปฺเสนมหาเถร) เป็นประธานกรรมการ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับกรมการศาสนาและสมาชิกรัฐสภาไทยในสหรัฐอเมริกายังได้จัดโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศเป็นประจำทุกปี โดยเริ่มโครงการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๘ กิจกรรมของพระธรรมทูตในต่างประเทศนั้นไม่มีรูปแบบที่ตายตัว พระธรรมทูตในสายประเทศนั้นๆ สามารถกำหนดกิจกรรมได้ตามความเหมาะสม ในที่นี้จะกล่าวถึงกิจกรรมของพระธรรมทูตของวัดไทยกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. โดยสังเขป ดังนี้

ลักษณะการเผยแผ่

ก . ภาคทฤษฎี

- ๑ . การเทศน์ การบรรยายธรรม
- ๒ . การสอน
- ๓ . ผลิตเอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแผ่
- ๔ . บริการเทป วีดีโอธรรมะ
- ๕ . สร้างโฮมเพจเพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัด
- ๖ . บริการห้องสมุดแก่ผู้สนใจทั่วไป

ข. ภาคปฏิบัติ

- ๑ . จัดสอนวิปัสสนากรรมฐาน
- ๒ . จัดบรรพชา-อุปสมบทภาคฤดูร้อน
- ๓ . จัดอบรมธรรมะแก่เยาวชน
- ๔ . จัดให้มีการประพาศธรรม รักษาศีล ๘ ในโอกาสพิเศษต่างๆ
- ๕ . จัดเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานประจำปี

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

งานอนุรักษ์และเผยแผ่วัฒนธรรมประเพณีไทย

- ๑ . งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- ๒ . งานทำบุญประเพณีประจำปี
- ๓ . งานวัฒนธรรมของชาติ (เช่น จัดงานเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมหาราช เป็นต้น)

งานด้านการศึกษา

- ๑ . โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ๒ . โรงเรียนภาคฤดูร้อน (โครงการสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย)
- ๓ . การเรียนนาฏศิลป์และดนตรีไทย
- ๔ . การจัดสอนภาษาไทยชั้นพิเศษแก่ชาวต่างประเทศ
- ๕ . การสอนธรรมศึกษาและศาสนพิธี
- ๖ . การสอนวิปัสสนากรรมฐานแก่ชาวต่างประเทศ^{๔๓}

๒.๕ งานพระธรรมทูตของคณะสงฆ์อำเภอบางแพะ จังหวัดราชบุรี

การศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาพระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานเป็นพระธรรมทูตในอำเภอบางแพะ จังหวัดราชบุรี พระธรรมทูตอำเภอบางแพะ เป็นพระธรรมทูตสายที่ ๘ ซึ่งเป็นสายที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ๗ จังหวัด คือ สมุทรสงคราม เพชรบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช โดยมี พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย

รายชื่อพระธรรมทูตสายที่ ๘ ประจำอำเภอบางแพะ จังหวัดราชบุรี

๑. พระครูโสภณอาจารย์คุณ (เขื่อน) ฉายา อาวุธปญฺโญ เจ้าคณะอำเภอบางแพะเจ้าอาวาสวัดกลางวังเย็น
๒. พระครูปัญญาธิการ (บุญช่วย) ฉายา จิตปญฺโญ เจ้าคณะตำบลวัดแก้วเจ้าอาวาสวัดท่านบ
๓. พระครูสังฆการโกวิท (น้ำวัง) ฉายา โกวิทโ เจ้าคณะตำบลบางแพะ-หัวโพ เจ้าอาวาสวัดหัวโพ

^{๔๓}พระมหาถนิต อุตถจารี , พระปลัดอำพล สุธีโร , พระธรรมทูตในต่างประเทศ **Buddhist missionary**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕-๓๒.

๔. พระครูพิศาลรัตนากร (ไพศาล) ฉายา รตนธมฺโม เจ้าอาวาสวัดแหลม

ทอง

๕. พระถาวรวิหารการ (สนอง) ฉายา ถาวโร เจ้าอาวาสวัดดอน

พรหม

๖. พระอธิการสิงห์ ฉายา ธมฺมสาโร เจ้าอาวาสวัดดอน

เซ่ง

การปฏิบัติของพระธรรมทูตด้านงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จะมีตารางการปฏิบัติงาน คือ เดือนกรกฎาคมของทุกปี มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ๒ เดือน

สถานที่ปฏิบัติงาน ได้แก่ โรงเรียน ศาลากลางหมู่บ้าน อาคารเอนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียน ประชาชน

เนื้อหาการเผยแผ่

เนื้อหาธรรมะที่ใช้ในการเผยแผ่ การอบรมบรรยาย เป็นหลักศีลธรรม จริยธรรมที่ไม่ลึกซึ้งจนเกินไป สามารถเข้าใจได้ง่าย เช่น ความกตัญญู พระรัตนตรัย การอบรมในแต่ละสถานที่จะแตกต่างกันไป ไม่ซ้ำหัวข้อ

รูปแบบการเผยแผ่

รูปแบบการเผยแผ่ก็ยึดตามหลักปฏิบัติของกฎ ระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคม เป็นการเผยแผ่เชิงรุก คือการนำธรรมะเข้าหาคน ลงพื้นที่เข้าสู่ชุมชน

วิธีการเผยแผ่

วิธีการเผยแผ่ใช้สื่อที่ทันสมัยในการบรรยาย อบรม และสื่อที่มีอยู่ในชุมชน มีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจให้มากขึ้น

ขั้นตอนการเผยแผ่

ขั้นตอนการเผยแผ่ มีการกำหนดแผนการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะพระธรรมทูตในอำเภอ เพื่อกำหนดแนวทางการทำงาน กำหนดพื้นที่เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย และการประเมินผลการปฏิบัติงาน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ จากปริญญา
นิพนธ์ของนักศึกษาหลายท่าน เอกสารทางวิชาการ เพื่อใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ให้
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีลำดับต่างต่อไปนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ทำการศึกษา วิจัยเรื่อง “โครงการศึกษา
บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ” ผลการ
ศึกษาวิจัย พบว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้ครอบครัว นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงมาใช้อย่างจริงจัง การพัฒนาศักยภาพของบุคคลในสายการปกครองให้มีคุณธรรม
จริยธรรม โดยประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง การ
เป็นผู้นำด้านจิตใจเผยแผ่คุณธรรมจริยธรรม เทศนาอบรมสั่งสอน พุทธศาสนิกชน มีความ
คาดหวังต่อบทบาทพระสงฆ์ในระดับมากทุกสถาบัน โดยมีความคาดหวังต่อบทบาทพระสงฆ์
ผ่านสถาบันศาสนามากที่สุด พระสงฆ์และพระสังฆาธิการ เห็นว่าปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาท
พระสงฆ์ คือ ความร่วมมือกันทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน การได้รับการสนับสนุนจาก
ภาครัฐในเรื่องงบประมาณและนโยบายที่ชัดเจน การได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษา ความรู้
ความสามารถของพระสงฆ์ เทคนิควิธีการของพระสงฆ์ ในการเทศนา ความศรัทธาที่มีต่อ
พระสงฆ์ และการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พุทธศาสนิกชน เห็นว่าปัจจัยที่
ส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก^{๔๔}

พระมหาบุญเกิด มะพารัมย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์กับการ
พัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา : บทบาทหลวงพ่อแก้ว อีสสุโร วัดป่าเลไลยก์
และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนชนบทของหลวงพ่อแก้ว
อีสสุโร ท่านได้นำหลักพุทธธรรมและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาประยุกต์บูรณาการให้เป็น
องค์ความรู้ เป็นวัฒนธรรม เป็นบรรทัดฐานของชุมชนตามวิถีชีวิตของท้องถิ่น^{๔๕}

พระมหาปัญญา สุขสงค์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ใน
การพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระพิศาลธรรมพาที (พระอาจารย์พยอม กลฺยาโณ)” ผล
การศึกษาวิจัย พบว่า พระพิศาลธรรมพาที เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลอย่างสำคัญต่อการ

^{๔๔} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, “โครงการศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
ตามแนวปรัชญาพอเพียง”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๕๕), หน้า ๓๔.

^{๔๕} พระมหาบุญเกิด มะพารัมย์, “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย
กรณีศึกษา : บทบาทหลวงพ่อแก้ว อีสสุโร วัดป่าเลไลยก์และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์”, **ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗.

พัฒนาสังคม ทั้ง๖ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่
 สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการทำนุบำรุง
 สิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาหมลภาวะ จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนา
 สังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนี้

๑. โดยตรง ได้แก่ ด้านการปกครอง ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส ท่านได้จัดระบบการ
 ปกครองและวางระเบียบการปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรให้อยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค ทั้งนี้โดย
 ให้ความสำคัญกับพระภิกษุสามเณรในสังกัดทุกรูปด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ท่าน
 ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานทางการศึกษาโดยจัดสร้างสถานศึกษา จัดให้มีการศึกษาทั้งในและ
 นอกระบบแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนโดยทั่วไป ทั้งแผนกธรรมและบาลี แผนกสามัญ
 และอาชีพ และจัดให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ขัดสนด้านการเผยแผ่ ท่านได้บรรยายธรรม แสดงธรรม
 ปาฐกถาธรรมแทบไม่มีวันหยุดอีกทั้งยังได้จัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ เทปธรรมะเผยแผ่แก่ผู้สนใจ
 และระหว่างที่อยู่ที่วัดยังได้พุดคุยสนทนาเป็นการส่วนตัวที่ท่านเรียกชื่อว่าแบบธรรมาสน์เดี่ยว
 และวิธีการอื่นๆตลอดเวลาด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้จัดให้มีการก่อสร้าง
 สิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เช่น สถานีอนามัย ห้องประชุม อาคารเอนกประสงค์ โรงฝึก
 อาชีพ ซุปเปอร์มาร์เก็ตถนนและสาธารณประโยชน์อื่นๆ อย่างสืบเนื่องด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์
 ศิลปวัฒนธรรม จัดให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีของสังคมท้องถิ่นโดยสร้าง
 พิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมโบราณวัตถุและด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาหมลภาวะ
 โดยสกัดการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม จัดบริเวณวัดให้มีต้นไม้ร่มรื่น ปลูกสวนสมุนไพร
 จนเป็นศูนย์รวมสมุนไพรนานาพันธุ์ของประเทศ รณรงค์การเลิกสูบบุหรี่ ให้วัดและบ้าน
 ปราศจากขยะและมลพิษต่างๆ

๒. โดยอ้อม ได้แก่ ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ประชาชนในสังคม
 ได้มีโอกาสทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองและ
 สังคมด้านการเผยแผ่ ประชาชนได้รับการอบรมให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา
 นำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นคนดี อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขด้านสาธารณูปการและสา
 ธารณสงเคราะห์ ให้มีสถานที่ราชการ เช่น สถานีอนามัย ที่ทำการศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุด
 ประชาชนและอื่นๆ ทำให้ประชาชนในสังคมได้รับการและใช้ประโยชน์ได้สะดวกรวดเร็วด้าน
 การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรม ตลอดจนการ
 บูรณปฏิสังขรณ์ต่างๆ เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าของประชาชนทั่วไปในด้านศิลปวัฒนธรรม
 และด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาหมลภาวะ จัดบริเวณวัดและที่ใกล้เคียงให้สะอาด

เป็นแบบอย่างที่ดีของวัดและประชาชนทั่วไป วัดและบ้านร่มรื่นปราศจากมลพิษ และเป็นศูนย์รวมสมุนไพรรักษาพันธุ์ของประเทศ^{๘๖}

พระอวยชัย อินทร์เมือง ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ช่วยส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี : วัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดมี ๒ ปัจจัยคือ ปัจจัยภายในวัดและปัจจัยภายนอกวัดปัจจัยภายในวัด ได้แก่ ด้านสภาพทางกายภาพ พบว่าวัดในเขตอำเภอบรบือทั้ง ๕ วัด มีสภาพพื้นที่เหมาะสม คือ อยู่ติดกับชุมชน เป็นพื้นที่ราบ ไม่เป็นอุปสรรคในการก่อสร้าง ขนาด พื้นที่มีความเพียงพอต่อการจัดกิจกรรมภายในวัด มีอาคารเสนาสนะไว้จัดกิจกรรมอย่างเพียงพอสภาพป่าไม้ที่ร่มรื่น มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบทุกวัด การคมนาคมสะดวกมีถนนลาดยางและคอนกรีต ระยะเวลาเดินทางจากชุมชนถึงวัดไม่นานนัก ด้านบุคลิกภาพของผู้นำสงฆ์ วัดในเขตอำเภอบรบือทั้ง ๕ วัด เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพศรัทธา เลื่อมใส มีจริยวัตรที่สำรวม สุขุม เมตตา เหมาะสมต่อการเป็นผู้นำสงฆ์ รู้จักให้อภัยมีความรู้ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรม มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหา ได้ตามความเหมาะสมของสังคมปัจจุบันปัจจัยภายนอกวัด ได้แก่ ด้านกิจกรรมบริการชุมชน มีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสาน กิจกรรมวันสำคัญทางราชการ และวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมบรรพชาและอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อน กิจกรรมรักษาโรค กิจกรรมป้องกันยาเสพติด กิจกรรมการศึกษาและกิจกรรมสงเคราะห์ชุมชนด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนในเขตอำเภอบรบือทั้ง ๕ วัด ให้ความร่วมมือกับวัดในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เป็นอย่างดีเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญทางราชการ มีการดูแลอาคารสถานที่ของวัดซึ่งเป็นสมบัติของส่วนรวมมีการส่งบุตรหลานเข้าร่วมบรรพชาและอุปสมบทอยู่เป็นประจำทุกปี มีการรักษาศิลปะในเทศกาลเข้าพรรษา และชุมชนเข้าร่วมพัฒนาวัดในรูปแบบของคณะกรรมการวัด^{๘๗}

พระโสภณ โสภโณ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาเปรียบเทียบบทบาท การพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานคร กับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า หลักคำสอนในการพัฒนาสังคมครอบคลุมทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยเน้นที่บุคคล ถ้าบุคคลพัฒนาครอบครัวแล้ว สังคมก็จะ

^{๘๖} พระมหาปัญญา สุขสงค์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระพิศาลธรรมพาทิ (พระอาจารย์พยอม กลฺยาโณ)”, *ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๑), หน้า ๓๔.

^{๘๗} พระอวยชัย อินทร์เมือง, “ปัจจัยที่ช่วยส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี : วัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

พัฒนาด้วย ด้วยการไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้ผ่องใส โดยมีกฎแห่งกรรมเป็นตัวกำหนด ส่วนบทบาทการพัฒนาสังคมของพระภิกษุที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสงเคราะห์ประชาชน สำหรับรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่างๆ เอื้อต่อการพัฒนาสังคม ยกเว้นกฎกระทรวงศึกษาธิการบางข้อที่ให้สร้างวัดได้เมื่อมีที่ไม่น้อยกว่า ๖ ไร่ ผลการสัมภาษณ์พบว่า การพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงและเจ้าคณะตำบลมีส่วนที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด คือ เจ้าคณะแขวงมีการพัฒนาด้านการศึกษาที่สูงกว่า มีความรับผิดชอบและส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรมากกว่าเจ้าคณะตำบล ส่วนสิ่งที่คล้ายคลึงกัน คือ การนำหลักคำสอนมาใช้ปฏิบัติในการพัฒนาจิตใจของตนเอง และสอนพุทธศาสนิกชนให้ทำบุญรักษาศีลและเจริญภาวนามีน้อยมาก^{๘๘}

เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทในด้านให้การศึกษแก่ประชาชนทั้งทางโลก (สามัญศึกษา) และทางธรรม (ปริยัติธรรมศึกษา) การเผยแผ่ธรรม การสงเคราะห์ประชาชน และพระสงฆ์ส่วนใหญ่ต้องมีบทบาทด้านการศึกษามากขึ้น เช่น สามารถเข้าไปสอนในโรงเรียนมากกว่าที่เป็นอยู่^{๘๙}

ธวัชชัย เกื้อเกตุ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญานันทาราม” ผลการศึกษาวิจัย พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความคาดหวังว่า จะได้ทำหน้าที่ชาวพุทธที่ดี ได้เป็นคนดี ได้ปฏิบัติธรรม ได้มีระเบียบวินัย ได้ทำความดี ได้เข้าใจศาสนามากขึ้นและได้สัมผัสธรรมชาติ และในส่วนของเนื้อหาทางวิชาการพบว่ามีความเหมาะสมกับการฝึกอบรมให้กับนักเรียน ด้านวิทยากรพบว่าวิทยากรแต่ละท่านมีความรู้ ความสามารถ มีการเตรียมความพร้อมของข้อมูลเป็นอย่างดี สามารถถ่ายทอดและให้ความรู้ตามเนื้อหาสาระของหลักสูตรได้เป็นอย่างดี มีเทคนิคในการอบรมให้ผู้รับการฝึกอบรมไม่เบื่อ^{๙๐}

มณี ไชยธีรานุวัณศิริ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลการ

^{๘๘} พระโสภณ โสภโณ, “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครกับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑.

^{๘๙} เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙), หน้า ๓๓.

^{๙๐} ธวัชชัย เกื้อเกตุ, “ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญานันทาราม อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓.

ศึกษาวิจัย พบว่าบทบาทที่สำคัญที่สุดของพระสงฆ์ยุคโลกาภิวัตน์ คือการอบรมตนเอง การศึกษาพระไตรปิฎก พระธรรมวินัยและการทำวิปัสสนากรรมฐาน การอบรมสั่งสอนให้แก่ พระภิกษุสามเณร การพัฒนาวัด การอบรมสั่งสอนจริยธรรม และแนวทางการดำรงชีวิตที่ดี งามถูกต้องให้แก่ประชาชน การสงเคราะห์ประชาชน การติดตามข่าวสาร สื่อมวลชน เพื่อนำ ข้อมูลมาประยุกต์และสอนธรรมะ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๕๑}

วันชัย ปานจันทร์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและ เยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ในเขตธนบุรี” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า พระสงฆ์ได้นำเด็กและเยาวชนปฏิบัติธรรมเพื่อสงบจิตใจ ได้นำหลักธรรมไปสั่งสอนให้เด็กและ เยาวชนอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สอนให้เด็กและเยาวชนปฏิบัติตนที่ถูกต้อง คือตนเอง ไม่เดือดร้อน ผู้อื่นไม่เดือดร้อนจากการปฏิบัติของตน ได้แนะนำถึงพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึง การชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น ละเว้นอบายมุข เป็นต้น ให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่ง พระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ในระดับสูง^{๕๒}

โสภาค ภู่ดอก ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖ ผลการศึกษา วิจัย พบว่า ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน ด้วยการให้การศึกษและฝึกอบรมใน ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖ อยู่ในระดับปานกลาง พระสงฆ์ที่มี การศึกษาทางแผนกธรรมต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษและ ฝึกอบรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ คือ พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษา นักธรรมเอก มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชน มากกว่านักธรรมตรีและนักธรรมโท ปัญหา อุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน ด้วยการให้การศึกษและฝึกอบรม ได้แก่ ขาด เอกสารในการศึกษาค้นคว้า ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดแคลนสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนการ สอน ขาดงบประมาณในการดำเนินการ มีภารกิจอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการดำเนินการ และ เนื้อหาสาระมากแต่มีเวลาสอนน้อย^{๕๓}

^{๕๑} มณี ไชยธีรวิวัฒน์ศิริ, “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรม ของพระเถระ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต* , คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๕๒} วันชัย ปานจันทร์, “บทบาทพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด : ศึกษา เฉพาะกรณีพระสงฆ์ในเขตธนบุรี” , *วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต* , คณะสังคม สงเคราะห์ศาสตร์ , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^{๕๓} โสภาค ภู่ดอก, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์การศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖ ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต* , สาขาศิลปศาสตร์, (บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

สรุป จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทบาทของพระสงฆ์เป็นบทบาทที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อสังคมในแต่ละด้านเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันจะส่งผลให้ประชาชนเกิดความศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทของการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในรูปแบบต่าง ๆ กัน

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ โดยศึกษาจากปริญญาานิพนธ์ของบัณฑิต มหาบัณฑิต เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังมีลำดับต่อไปนี้

พระธวัช ธนีสสุโร (อินทะไชย) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ (ทองใบ) ” ผลการศึกษา วิจัย พบว่าพระภิกษุสงฆ์ (ทองใบ) มีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใส คือเป็นผู้มีเมตตาธรรม มีกิริยามารยาทเรียบร้อย สง่า งามองอาจ ดำเนินปฏิบัติ คือการถือธุดงค์วัตรอยู่ใน ป่าการถือผ้าไตรจีวร การบิณฑบาต การฉันมื้อเดียว มีอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๔๔}

พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกฝังจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ประชาชนแต่ละคนนั้นมีการติดต่อซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวัน และเป็นสมาชิกของสถาบันสังคมต่าง ๆ คนแต่ละคนมีการใช้สื่อมวลชนไม่เท่ากัน และมีอิทธิพลและมีอิทธิพลในการเป็นผู้นำไม่เท่ากัน ในสังคมแต่ละสังคมหรือชุมชนแต่ละแห่ง จะมีบุคคลซึ่งเป็นผู้นำความคิด (Opinion Leaders) ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารจากสื่อมวลชนไปยังประชาชนคนอื่น และมีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจของประชาชนคนอื่นด้วย^{๔๕}

พระมหาเรีงศักดิ์ พิมพ์สกุล ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นในการบริหารวัดในทศวรรษหน้า” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ๑.วัตถุประสงค์เพื่อการบริหาร ให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่น ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้คุณธรรมจัดระเบียบการบริหารการเงินและกิจการภายในวัดรวมทั้งพัฒนาให้เจ้าอาวาสและพระอุปัชฌาย์มีวิสัยทัศน์

๒. โครงสร้างการบริหาร เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ การตรวจสอบรวมถึงมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ ๓. ภารกิจ ๖ ด้าน คือ

^{๔๔} พระธวัช ธนีสสุโร (อินทะไชย), “การศึกษาชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ (ทองใบ) ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

^{๔๕} พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม, “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกฝังจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆการีระดับเจ้าอาวาสจังหวัด อุตรธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๔.

การปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่กระทำผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม ปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษารวมทั้งจัดการศึกษาโดยภิกษุ สามเณรต้องศึกษาทุกรูป จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนโดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุนพระสงฆ์ควรเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศควรมีองค์การเผยแผ่พร้อมทั้งพัฒนาภิกษุโดยรัฐให้การสนับสนุนการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ควรอนุรักษ์ศิลปะแบบไทย เป็นสัดส่วนมีแบบแปลนโดยมีคณะกรรมการสงฆ์คอยดูแล ส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ให้รูปแบบต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมในการขจัดอบายมุข ^{๗๖}

พระมหาวิชาญ สุวิโน ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ(ชา สุภทฺโท)” ผลการศึกษาวิจัย พบว่าในการฝึกอบรมผู้นำนับว่ามีบทบาทมากที่สุดในบรรดาสมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมการอบรม ผู้นำจะเกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมสองกรณี คือ เป็นผู้นำของผู้รับการฝึกอบรมและผู้นำที่ดำเนินการฝึกอบรม ดังนั้น การศึกษาถึงอิทธิพลและบทบาทผู้นำนับว่าสำคัญยิ่งในการจะให้การอบรม ^{๗๗}

พระมหาสนั่น อุดตมเสฏฺโฐ (ประเสริฐ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมทูต : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมทูตอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานเผยแผ่ของพระธรรมทูต อำเภอเทพสถิต นั้นเป็นการปฏิบัติตามกฎระเบียบ คำสั่ง ของมหาเถรสมาคม จึงถือว่าการเผยแผ่ที่มีรูปแบบกำหนดไว้แล้ว เช่น ระยะเวลาในการจาริกเผยแผ่ เป็นต้น ก็มีกำหนดระยะเวลาในการจาริก ไม่ใช่การเผยแผ่ตลอดทั้งปี ซึ่งเป็นการเวียนอบรมบรรยายไปตามโรงเรียนต่างๆ บางโรงเรียน ๒ ปี จึงมีพระธรรมทูตมาอบรมบรรยายก็มี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นานเหลือเกิน เมื่อเปรียบเทียบกับระยะที่เด็กมีให้กับสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ เป็นต้น ถือว่าน้อยมาก ถ้าได้ดูสื่อที่เสียงหรือเป็นอันตรายต่อศีลธรรม เด็กก็มีโอกาสที่จะประพฤตินิสัยที่ไม่ดีไม่งามได้ง่าย แนวทางการแก้ปัญหา คือพระธรรมทูตควรจะได้มีส่วนในการเผยแผ่อย่างอื่นนอกจากงานของพระธรรมทูต เช่น จัดเข้าค่ายอบรมศีลธรรม มีเว็บไซต์ของพระธรรมทูต เป็นต้น เด็กจะได้มีเวลากับสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์มากขึ้น จิตใจจะได้โอนเอียงหรือเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี ผลสำเร็จหรือจุดเด่นในการเผยแผ่ของพระธรรมทูตอำเภอเทพสถิตคือการอบรมบรรยายได้สาระและความเพลิดเพลิน ทำให้นักเรียนตั้งใจฟังและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม ส่วนปัญหาในการอบรมบรรยาย เช่น ถ้า

^{๗๖} พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์สกุล, “ความคิดเห็นในการบริหารวัดในทศวรรษหน้า”, **ปริญญาภิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^{๗๗} พระมหาวิชาญ สุวิโน , “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ(ชา สุภทฺโท)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗.

พระธรรมทูตบรรยายแบบเน้นเนื้อหาเพียงอย่างเดียว บรรยายเนื้อหากว้างเกินไป อธิบายไม่ละเอียด อธิบายแบบเนือๆและอธิบายโดยใช้เวลานานมาก เด็กจะไม่เข้าใจและเกิดความเบื่อ ไม่สนใจฟัง ปัจจุบันสื่อมีเยอะ รายการธรรมะจากสื่อก็มี เด็กสามารถเลือกดูเลือกชมได้ ถ้าอบรมบรรยายแบบสนุกสนาน เด็กจะสนใจ ไม่เบื่อ ปัญหาด้านอื่นๆ ได้แก่ ความสามารถเฉพาะบุคคลในการพูด บางรูปก็พูดเสียงดังเกินไป พูดเร็วเกินไป เป็นต้น

แนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวของพระธรรมทูตคือต้องอบรมบรรยายในเนื้อหาที่พอเหมาะ อธิบายให้ละเอียด ใช้สื่อประกอบการอบรมบรรยาย และบรรยายตามเวลาที่กำหนดไว้ ไม่เลยเวลาด้วย สำหรับปัญหาในการพูด พระธรรมทูตต้องฝึกฝนการพูดให้อยู่ในระดับที่พอดี ไม่เร็วและไม่เสียงดังจนเกินไป เมื่อพระธรรมทูตแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านี้ได้ การอบรมบรรยายจะตรงกับความต้องการของนักเรียน ทำให้การเผยแผ่ได้ผลดี^{๔๔}

พระมหาสมชาย เจริญกิจ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน ” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์เป็นสถานที่สงบร่มรื่น มีลักษณะเป็นป่าหรือสวนที่จะให้ความรื่นรมย์ใจ มีการจัดสัดส่วนภายในวัดได้เหมาะสมและลงตัว เอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ ส่วนกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์พบว่า กิจกรรมของวัดภายในสังคมสงฆ์ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติและอุดมการณ์ของสงฆ์ พระสงฆ์ภายในวัดต้องทำสังฆกรรมต่างๆ ให้ถูกต้องตามพระวินัย และต้องแสดงออกมาจากจิตใจและความรู้สึกตามพระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ที่จะวางไว้ ส่วนกิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้านหรือชุมชน พระสงฆ์จะต้องดำรงมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านและชุมชน สงเคราะห์หรืออนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอันงาม โดยเฉพาะการสงเคราะห์ด้วยการสอนธรรมะเผยแผ่ธรรมะ การเปรียบเทียบสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน กับลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์พบว่า มีทั้งส่วนที่ใกล้เคียงและห่างไกลลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ ส่วนที่ใกล้เคียงพบว่า วัดที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดที่เป็นชนบทยังมีลักษณะที่สงบร่มรื่นมีสถานที่ที่เหมาะสมแก่การเจริญสมณธรรมและวัดที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและในตัวเมือง มีการคมนาคมสะดวก มีอาคารสถานที่สำหรับ ทำกิจกรรมต่างๆ เพียงพอในด้านกิจกรรมพบว่า วัดได้ทำกิจกรรมภายในสังคมสงฆ์ ตามบทบัญญัติของพระวินัยได้จัดกิจกรรมสงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนในพิธีกรรมต่างๆ และจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาส่วนที่ห่างไกลพบว่า วัดที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดที่เป็น

^{๔๔} พระมหาสมชาย เจริญกิจ (ประเสริฐ), “กระบวนการเผยแผ่พระธรรมทูต”, **ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๘๗.

ชนบทขาดอาคารสถานที่ในการใช้ทำกิจกรรม ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและในตัวเมืองขาดความสงบร่มรื่น สภาพแวดล้อมมีความพลุกพล่านไม่เอื้อต่อการเจริญสมณธรรมในด้านกิจกรรมพบว่า สังฆกรรมต่างๆ เป็นเพียงแค่รูปแบบพิธีกรรม ไม่ได้เป็นไปตามมติหรืออุดมการณ์ของสงฆ์ และกิจกรรมที่สัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชนก็เปลี่ยนจากความสัมพันธ์แบบบุญกุศลมาสู่ผลประโยชน์ ลักษณะและกิจกรรมของวัดในสังคมไทยที่ห่างไกลจากที่พึงประสงค์นี้ ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้ใกล้เคียงกับลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ต่อไป^{๙๙}

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโภ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมโฆ) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า พระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมโฆ) ได้ใช้เทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธธรรม โดยยึดแนวการสอนและการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ เพื่อสื่อสารหลักคำสอนพระไตรปิฎก^{๑๐๐}

บุศรัตน์ แก้วไพบูลย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาจริยธรรมแก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมนุมพุทธศาสตร์” ผลการศึกษาวิจัย พบว่าแต่ละมหาวิทยาลัยได้จัดกิจกรรมที่เป็นประจำเฉพาะ ได้แก่ การสวดมนต์ทำวัตรเช้า – เย็น การสนทนาธรรมและการอบรมสมาธิ เป็นต้น ส่วนกิจกรรมที่จัดเป็นประจำทุกสัปดาห์ ได้แก่ การตักบาตรและการศึกษาธรรมนอกสถานที่ ในส่วนของนักศึกษาพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ของแต่ละมหาวิทยาลัย มีความพึงพอใจและได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมชุมนุมพุทธศาสตร์มากและพอสมควร นักศึกษาได้มีโอกาสทำบุญ ได้ฝึกฝนตนเองในเรื่องคุณธรรม เช่น การเสียสละได้ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่นสามารถนำธรรมะไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้^{๑๐๑}

นคร แท่งคำ ว่าที่ ร.ต. ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ การพัฒนางานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้กิจกรรมส่งเสริมทางพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

^{๙๙}พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน ”, *วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

^{๑๐๐}พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโภ) , “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมโฆ) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” , *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมเทศ*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๑๐๑}บุศรัตน์ แก้วไพบูลย์, “การศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาจริยธรรมแก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมนุมพุทธศาสตร์ ”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๗ .

บ่วงามวิทยา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาผู้ศึกษาวิจัยในฐานะครูสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ่วงามวิทยา ได้ศึกษาปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาในโรงเรียนบ่วงามวิทยา โดยการสัมภาษณ์ครูและนักเรียนในโรงเรียน ซึ่งมีสภาพปัญหาสรุปดังนี้ คือ

๑. นักเรียนขาดวินัย แต่งกายผิดระเบียบของโรงเรียน
๒. นักเรียนขาดความซื่อสัตย์สุจริตตามสภาพของนักเรียน โดยเห็นได้จาก การที่มีสิ่งของสูญหายในห้องเรียนในบางครั้ง และมีนิสัยโกหกในบางครั้ง ตลอดทั้งนิยมลอกการบ้านจากเพื่อน
๓. นักเรียนขาดความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยเห็นได้จากการขอความร่วมมือในการบำเพ็ญประโยชน์ทุกครั้ง นักเรียนจะไม่ชอบใจ คิดว่าการบำเพ็ญประโยชน์ดังกล่าวไม่ใช่หน้าที่ของตน มีจิตใจที่เห็นแก่ตัว ชอบคบเพื่อนนอกโรงเรียนอยู่เป็นประจำทำให้ไม่เหมาะสมกับสภาพของนักเรียน
๔. นักเรียนขาดการประหยัดและอดออม มีนิสัย ฟุ้งเฟ้อและเห่อตามสมัยนิยมมากขึ้นชอบโกหกผู้ปกครองเพื่อขอเงินจำนวนมากนำมาใช้จ่ายในสิ่งที่ฟุ่มเฟือยไม่จำเป็น ผู้ศึกษาวิจัยจึงต้องการแก้ไข ปรับปรุงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เหล่านี้ ของนักเรียนให้ได้ ตามมาตรฐานที่โรงเรียนกำหนดและสังคมทั่วไปยอมรับ โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมทางพระพุทธศาสนาเป็นนวัตกรรมในการแก้ปัญหา นักเรียนผลการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนางานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หลังจากที่ได้จัดกิจกรรมครบทั้ง ๒ วงจรแล้ว ทำให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองผู้อื่น^{๑๐๒}

ทิมมพร สุภาพ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์กิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า คุณลักษณะทางจริยธรรมส่วนใหญ่ได้แก่ความรับผิดชอบ ความเสียสละ และความเมตตา กรุณา ในการวิเคราะห์กิจกรรมนักเรียนที่จัดขึ้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา มีการจัดกิจกรรม ๒ ประเภท ซึ่งแต่ละกิจกรรมก่อให้เกิดคุณลักษณะทางจริยธรรม ดังนี้ กิจกรรมบังคับ ก่อให้เกิด ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และการตรงต่อเวลา สำหรับกิจกรรมเสนอแนะเมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่า คุณลักษณะทางจริยธรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมนักเรียน ได้แก่ ความรับผิดชอบ

^{๑๐๒} นคร แห่งคำ ว่าที่ ร.ต., การพัฒนางานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้กิจกรรมส่งเสริมทางพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนบ่วงามวิทยา , ๒๕๕๐ , ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงเมื่อ ๑/๐๙/๒๕๕๓.

ความมีระเบียบวินัย และใฝ่รู้^{๑๐๓}

ไพศาล โอปารวัฒน์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของ พระสงฆ์กับผู้นำมุสลิม ในการปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีในอำเภอไชยา จังหวัดอ่างทอง” ผลการศึกษาวิจัย พบว่าในการสอนจริยธรรม พระพุทธเจ้าทรงใช้การสอน หลายวิธี วิธีต่างๆเหล่านั้นไม่ได้ใช้สอนจริยธรรมอย่างเดียวกัน แต่ทรงใช้ในที่สอนจริยธรรม เพื่อปลูกฝังให้แก่พุทธศาสนิกชนโยทั่วไปด้วย ในการสอนแต่ละวิธีนั้น พระพุทธเจ้าทรงพิจารณา เรื่อง “จริต” หรือพื้นภูมิปัญญาและอารมณ์ความรู้สึกของแต่ละคนเป็นสำคัญและทรงอธิบายให้ สอดคล้องไปตามบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในภายหลัง^{๑๐๔}

สรุปการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับการเผยแผ่ มุ่งเน้นในเรื่องของการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ด้วยบริบทของสังคมที่แตกต่างกันส่งผลให้การปฏิบัติหน้าที่แตกต่างกันไป ภายใต้อุดมการณ์เดียวกัน ทั้งนี้การปฏิบัติเชิงทฤษฎีจะนำไปสู่การดำเนินงานอย่างมีเป้าหมาย และเกิดเป็นงานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระธรรมทูต

การศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระธรรมทูตที่เป็น วิทยานิพนธ์ต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษา ดังมีลำดับดังนี้

พระครูขันติธรรมธำรี (วิเชียร วงษ์ยาแดง) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทและ วิธีการทำงานของพระราชวรนายก (สำรวจ ปิยธมฺโม) ในฐานะเป็นพระธรรมทูตประจำจังหวัด นครนายก” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระราชวรนายก (สำรวจ ปิยธมฺโม) คุณสมบัติของพระ ธรรมทูตมี ๒ ประการ คือ คุณสมบัติของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล คือ ๑) คุณสมบัติตามแนว โอวาทปาฏิโมกข์ ๒) คุณสมบัติพื้นฐานมีสัปบุริสธรรม ได้แก่ เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล มีหลักกัลยาณมิตรในความเป็นผู้นำชุมชนให้ คำแนะนำสั่งสอนการดำเนินชีวิตด้วยดี และมีหลักการบริหารหรือเมตตาธรรมแก่ทุกคน

๓) คุณสมบัติจำเพาะ ๘ ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นแบบอย่างแก่พระธรรมทูต ได้แก่

^{๑๐๓} ทิฆัมพร สุภาพ, “การวิเคราะห์กิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

^{๑๐๔} ไพศาล โอปารวัฒน์, “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์กับผู้นำมุสลิมในการปลูกฝัง คุณธรรมในชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีในอำเภอไชยา จังหวัดอ่างทอง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒.

การรู้จักฟัง พูดให้ผู้อื่นฟังได้ ใฝ่ศึกษา มีความจำดี เป็นผู้รู้ชัดแจ้ง สามารถอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ ฉลาดในการเป็นผู้นำและไม่ก่อการทะเลาะวิวาท และ คุณสมบัติของพระธรรมทูตสมัยปัจจุบัน คือ ๑) มีความมุ่งมั่นในคุณค่าของความดีงาม ๒) ต้องเข้าใจปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ๓) มีเทคนิคและวิธีการสื่อสารเพื่อเข้าถึงปัญหาและความต้องการของบุคคล ๔) มีความมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์พระพุทธศาสนา^{๑๐๕}

แม่ชีคมคาย คุมพันธ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุมะโรภิกขุ)” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การเผยแผ่ของท่านสุเมโธภิกขุ ท่านได้อาศัยสื่อ คือ หนังสืออินทนิยสาร รัยละ ๕๕.๐ จากการที่มีสื่อครอบครอง รัยละ ๒๔.๑ โดยภาพรวมท่านสุเมโธภิกขุ มีพฤติกรรมในทางที่ดี เมื่อเข้าอบรมธรรมะ อย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๑ สรุปคือหลังการอบรมผู้เข้ารับการอบรมมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ผิดศีลน้อยลง^{๑๐๖}

ประสิทธิ์ รวณพิมาย ได้ทำการศึกษา วิจัย เรื่อง “บทบาทพระธรรมทูตภายในประเทศ : ศึกษากรอบความคิดโครงการพระธรรมทูต สำนักงานพระธรรมทูตสายที่ ๒ เฉพาะกรณีศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัดลพบุรี ” ผลการศึกษาวิจัย พบว่าพระธรรมทูตในเชิงทฤษฎีเป็นทั้งบุคคลและสังคมในอุดมคติ ที่มีวิถีชีวิตอันประเสริฐ สงบ เรียบง่ายมีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอก ส่วนการปฏิบัติจริงของพระธรรมทูตมีปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดบทบาทพระธรรมทูต คือ (๑) ความขัดแย้งทางลัทธิทางการเมืองระหว่างค่ายโลกเสรีนิยมและสังคมนิยมที่ขยายขอบเขตถึงประเทศไทย (๒) แนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความทันสมัยของประเทศ (๓) การกระจุกตัวของผลการพัฒนาและการผูกขาดทรัพยากร (๔) องค์กรสงฆ์อยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่ไม่สมดุล (๕) กระบวนทัศน์ (Paradigm) ภายใต้โครงสร้างของสังคมไทยที่มีการแปลกแยก

^{๑๐๕} พระครูขันตธรรมธารี (วิเชียร วงษ์ยาแดง), “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวรนายก (สำรวจ ปิยธมฺโม) ในฐานะเป็นพระธรรมทูตจังหวัดนครนายก, **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๗.

^{๑๐๖} แม่ชีคมคาย คุมพันธ์, “ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุมะโรภิกขุ)”, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔.

พระธรรมทูตไม่สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ^{๑๐๗}

วิโรจน์ ธาราพุฒ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรม พระธรรมวิทยากรได้มีการปฏิบัติหน้าที่ในด้านการอบรมสั่งสอน โดยการปลุกจิตสำนึกให้ทุกคนมีความรักต่อกัน และด้านการอบรมสั่งสอนโดยการปลุกจิตสำนึกให้ทุกคนมีความรู้ที่แท้จริงอยู่ในระดับสูง แต่ด้านการอบรมสั่งสอนโดยการปลุกจิตสำนึกให้ทุกคนอยู่ในความเป็นธรรมชาติได้อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น โดยการติดต่อสื่อสารและการประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานที่พระธรรมวิทยากรเข้าไปปฏิบัติหน้าที่และเกี่ยวข้องด้วยอยู่ในระดับปานกลาง วิธีการสร้างความร่วมมือเพื่อให้เกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนที่พระธรรมวิทยากรนำมาใช้ได้แก่การติดต่อสื่อสาร ประสานงาน พบว่าพระธรรมวิทยากรได้นำมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากร พบว่าประสบกับปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ในระดับปานกลาง ทั้งหมดทุกปัญหา อันได้แก่ ปัญหาด้านบุคลากร ด้านเงินทุน ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านวิชาการ ด้านการนิเทศงานและด้านความร่วมมือประสานงาน^{๑๐๘}

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า บทบาทพระธรรมทูต เป็นบทบาทที่เน้นด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยผ่านกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่การกำหนดขอบเขต เนื้อหาสาระ กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ ด้วยรูปแบบ วิธีการต่างๆ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทั้งนี้จากการยึดหลักปฏิบัติของการทำงานของพระธรรมทูต ที่กองการพระธรรมทูตกำหนด นำมาสู่การปฏิบัติในพื้นที่เพื่อให้พระพุทธศาสนาเจริญงอกงามและสามารถแพร่หลายไปได้ ขณะเดียวกันก็สามารถทำให้ประชาชนนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปใช้ได้จริง

^{๑๐๗} ประสิทธิ์ รวมพิมาย, “บทบาทพระธรรมทูตภายในประเทศ : ศึกษาจากกรอบแนวความคิดโครงการพระธรรมทูต สำนักงานพระธรรมทูตสายที่ ๒ เฉพาะกรณีศูนย์งานพระธรรมทูตจังหวัดลพบุรี ”, **ปริญญามหาบัณฑิต**, สังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘.

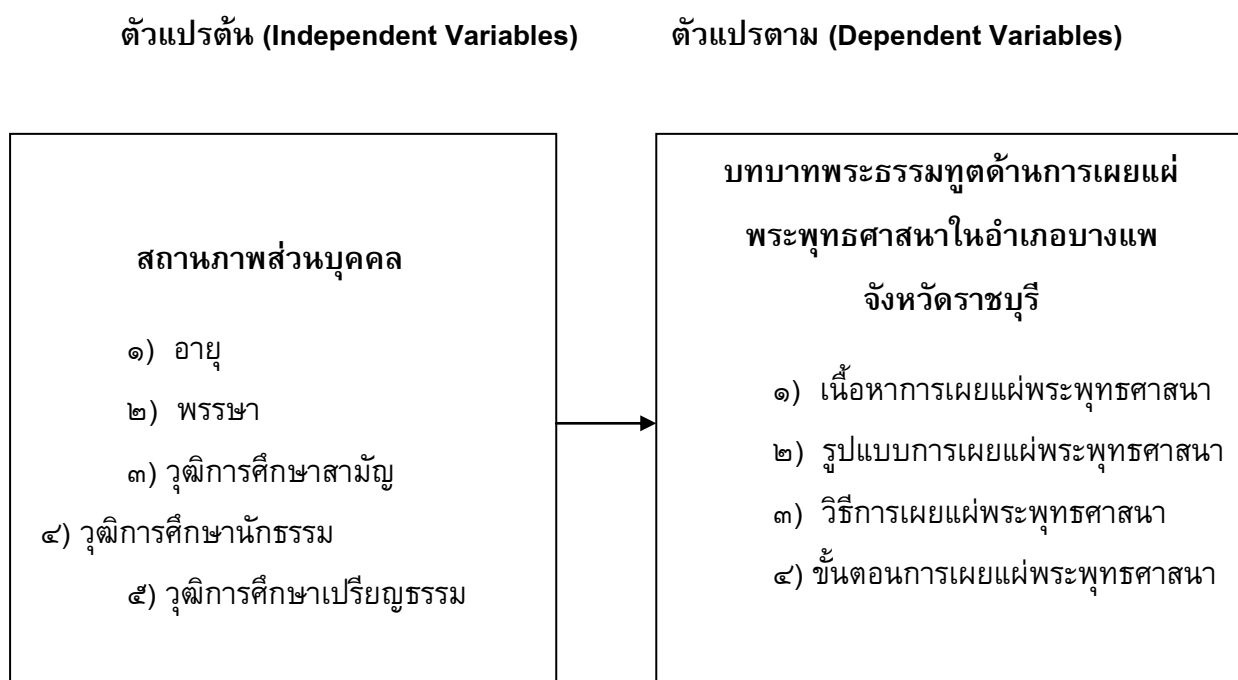
^{๑๐๘} วิโรจน์ ธาราพุฒ, “การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต** คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑ .

๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่องบทบาทพระธรรม ทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ๑) อายุ ๒) พรรษา ๓) วุฒิการศึกษา สามัญ ๔) วุฒิการศึกษานักธรรม ๕) วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี คือ ๑) เนื้อหาการเผยแผ่ ๒) รูปแบบการเผยแผ่ ๓) วิธีการเผยแผ่ ๔) ขั้นตอนการเผยแผ่ ดังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ
จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยจะนำเสนอวิธีดำเนินการวิจัย ซึ่งมีดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่องพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัด
ราชบุรี เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้
วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษาบทบาทของพระธรรมทูตด้านการเผย
แผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการ
วิจัยตามลำดับดังนี้

๑. ศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎี ระเบียบ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด หัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย
๓. กำหนดกลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัย
๕. นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
๖. ทดสอบเครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (Try out)
๗. ดำเนินการส่งข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูล
๘. วิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล
๙. สรุปและรายงานผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระสังฆาธิการ พระสงฆ์และพระธรรมทูต ที่สังกัดวัดในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี รวมทั้งหมด จำนวน ๓๒๐ รูป^๑

๓.๒.๓ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยที่ได้ทำการสุ่มมาจากประชากร โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๒ ที่ระดับความเชื่อมั่น ๐.๐๕ หรือ ร้อยละ ๕๕ ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{สูตร} \quad n &= \frac{N}{1+N(e)^2} \\ n &= \text{ขนาดตัวอย่าง} \\ N &= \text{ขนาดประชากร} \\ e &= \text{ระดับความคลาดเคลื่อน (0.05)} \\ \text{แทนค่า} \quad n &= \frac{320}{1+(320)(0.05)^2} \\ n &= 177 \end{aligned}$$

ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 177 คน

จากการใช้สูตรคำนวณของยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระสังฆาธิการเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากประชากรจำนวน ๓๒๐รูป ใช้เพียง ๑๗๗ รูป โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) โดยการแบ่งประชากรในอำเภอออกเป็นวัดได้ ๒๖ วัดดังนี้ ตามประชากรรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๓.๑

^๑กองงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี , บัญชีสำรวจพระภิกษุ สามเณรในจังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ ประจำปี ๒๕๕๔, เอกสารอัดสำเนา, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๒สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา , (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามจำนวนวัด

ลำดับที่	วัด	ประชากร(รูป)	กลุ่มตัวอย่าง(รูป)
๑	กลางวังเย็น	๑๐	๖
๒	ทำนบ	๑๐	๖
๓	ดอนสาลี	๗	๖
๔	ลำน้ำ	๑๐	๖
๕	หัวโพ	๑๙	๑๐
๖	บางแพใต้	๑๓	๖
๗	บ้านใหม่บุงพาราม	๑๙	๑๐
๘	ดอนมะขามเทศ	๗	๓
๙	สามัคคีธรรม	๔	๓
๑๐	แหลมทอง	๙	๖
๑๑	เตาอิฐ	๕	๖
๑๒	หนองม่วง	๗	๖
๑๓	ดอนพรหม	๑๒	๖
๑๔	ท่าราบ	๒๒	๑๗
๑๕	ตากแดด	๑๓	๖
๑๖	ใหม่อ๊อด	๕	๓
๑๗	หลวง	๑๐	๖
๑๘	บ้านใหม่เหนือ	๑๐	๖
๑๙	ตาลเดี่ยว	๙	๖
๒๐	บ้านกุ่ม	๒๕	๑๒
๒๑	ดอนแข่ง	๑๕	๙
๒๒	ดอนคา	๑๖	๘
๒๓	ใหญ่โพหัก	๔๙	๒๓
๒๔	หนองเอี่ยน	๗	๓
๒๕	แก้ว	๖	๓
๒๖	ดอนใหญ่	๘	๔
	รวม	๓๒๐	๑๗๗

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอน ลักษณะ และการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑) ศึกษาหลักการและทฤษฎี ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีจากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔) สร้างเครื่องมือ

๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗) ปรับปรุงแก้ไข

๘) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

๑) ลักษณะของเครื่องมือสำหรับการแจกแบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ อายุพรรษา วุฒิการศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑. ด้านเนื้อหาการเผยแพร่ มีคำถามทั้งหมด ๗ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๑-๗
๒. ด้านรูปแบบการเผยแพร่ มีคำถามทั้งหมด ๗ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๘-๑๔
๓. ด้านวิธีการเผยแพร่ มีข้อคำถามทั้งหมด ๗ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๑๕-๒๑
๔. ด้านขั้นตอนการเผยแพร่ มีคำถามทั้งหมด ๗ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๒๒-๒๘

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการมากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการ	มาก
๓ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการ	ปานกลาง
๒ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการ	น้อย
๑ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการ	น้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๓ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐	หมายความว่า ระดับการปฏิบัติการ	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙	หมายความว่า ระดับการปฏิบัติการ	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙	หมายความว่า ระดับการปฏิบัติการ	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙	หมายความว่า ระดับการปฏิบัติการ	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙	หมายความว่า ระดับการปฏิบัติการ	น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางการพัฒนาการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้
๒. หาคความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

^๓ ประกอบ กรรณสูตร , สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ , พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสหุทธการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

๑. อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ ศรีแก้ว ที่ปรึกษาอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. ผศ. ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ.ช วัชชัย ไชยสา อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. อาจารย์ ขวัญเกื้อ แสงแก้ว ศึกษาพิเศษชำนาญการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สมุทรสาคร เขต ๑
๕. อาจารย์ สำเนียง เพชรจอม ศึกษาพิเศษเชี่ยวชาญ สำนักงานการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item-Objective Congruency : IOC.)^๔ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕ ถึง ๑.๐

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-out) พระสังฆาธิการในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ รูปเพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๕ ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมดเท่ากับ ๐.๙๖๙๗

๔. นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการวิจัย

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

^๕Cronbach, Lee J. **Essentials of psychological testing**, 4th ed., (New York: Harper & Row, 1971), p 171.

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

- ๑) การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบทบาทพระ ธรรมทูตด้าน การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
- ๒) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือไปยัง เจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบ เจาะจง (Cluster Sampling) กับกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสังฆาธิการและ พระสงฆ์ในอำเภอบางแพ จำนวน ๑๗๗ รูป ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง พร้อมผู้ช่วยการวิจัย ระหว่างวันที่ ๑ – ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ รวมใช้ระยะเวลา ๔ สัปดาห์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง
๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์
๓. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
 - ๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)
 - ๒) ระดับความคิดเห็นจากการตอบแบบสอบถามของประชาชนที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่างใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
 - ๓) การเปรียบเทียบบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษา นักธรรม วุฒิการศึกษา เปรียญธรรม โดยการทดสอบค่าที่ (t-test) และ การวิเคราะห์ความ

แปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

๔) ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนา วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technigue)

๓.๕.๒ วิธีการนำเสนอและรายงานผลการวิจัย

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม นำเสนอโดยใช้ตารางประกอบด้วย ค่าความถี่ และร้อยละ

๒) ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลมาตราส่วนประเมินค่า นำเสนอในรูปแบบของตาราง ประกอบด้วยค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๓) ข้อเสนอแนะจากคำถามปลายเปิด ในเรื่องความคิดเห็น ถึงปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมทูต อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี วิเคราะห์เนื้อหาสาระประเด็นสำคัญ แล้วนำเสนอเป็นการเขียนแบบความเรียง

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาท ของพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้ จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๗๗ รูป มาวิเคราะห์ ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทาง สังคมศาสตร์ ผลการ วิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ บทบาท ของ พระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๔.๓ เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาท ของพระธรรมทูตด้านการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษา ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ศึกษาสถานภาพโดยทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามมี รายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวน และค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n=๑๗๗)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๕๘	๓๒.๗๖
สูงกว่า ๓๐ ปี	๑๑๙	๖๗.๒๔
อายุพรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๖๗	๓๗.๘๖
สูงกว่า ๕ พรรษา	๑๑๐	๖๒.๑๔
วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๒๐	๖๗.๗๙
สูงกว่าปริญญาตรี	๕๗	๓๒.๒๑
วุฒิการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมตรี	๖๐	๓๓.๘๙
นักธรรมโท	๗๕	๔๒.๓๗
นักธรรมเอก	๔๒	๒๓.๗๔
วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม		
ประโยค ๑ - ๒	๑	๐.๕๗
เปรียญธรรม ๓ - ๕	๒	๑.๑๓
เปรียญธรรม ๖ - ๙	๒	๑.๑๓
ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๑๗๒	๙๗.๑๗

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีอายุสูงกว่า ๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๒๔ และอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๗๖ ตามลำดับ

พรรษาของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่มีพรรษาสูงกว่า ๕ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๑๔ และมีพรรษาสูงกว่า ๕ พรรษา มีเพียงร้อยละ ๓๗.๘๖ เท่านั้น

วุฒิการศึกษาสามัญ ผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๗๙ และสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๑

วุฒิการศึกษานักธรรม ผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่มีวุฒินักธรรมโท คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๓๗ รองลงมาคือ นักธรรมตรี คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๘๙ และน้อยที่สุดคือนักธรรมเอก คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๗๔

วุฒิการศึกษาปริญญาธรรมผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม คิดเป็นร้อยละ ๙๗.๑๗ รองลงมาคือ มีวุฒิปริญญาธรรม ๓-๕ และปริญญาธรรม ๖-๙ คิดเป็นร้อยละ ๑.๑๓ น้อยที่สุดคือ ประโยค ๑-๒ คิดเป็นร้อยละ ๐.๕๗

๔.๒ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ บทบาท ของ พระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๔.๒.๑ ผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม

ผลการวิเคราะห์โดยภาพรวม บทบาท ของ พระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ๔ ด้านได้แก่ ๑) ด้านเนื้อหาสาระ ๒) ด้านรูปแบบ ๓) ด้านวิธีการ และ ๔) ด้านขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาท ของธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

(n = ๑๗๗)

บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ด้านเนื้อหาสาระ	๔.๑๕	๐.๘๗	มาก
๒. ด้านรูปแบบ	๔.๑๒	๐.๙๑	มาก
๓. ด้านวิธีการ	๓.๘๘	๐.๖๓	มาก
๔. ด้านขั้นตอน	๔.๑๓	๐.๖๖	มาก
ภาพรวม	๔.๐๗	๐.๗๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า บทบาทของพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ย (\bar{X} = ๔.๐๗) และเมื่อจำแนกเป็น รายด้านแล้วพบว่า ด้านเนื้อหาสาระ ด้านรูปแบบ ด้านวิธีการ และด้านขั้นตอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้านเช่นกัน

๔.๒.๒ ผลการวิเคราะห์แต่ละด้าน

ผลการวิเคราะห์แต่ละด้าน บทบาท พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านเนื้อหาสาระ ๒) ด้านรูปแบบ ๓) ด้านวิธีการ ๔) ด้านขั้นตอน

๑) ด้านเนื้อหาสาระ

ผลการวิเคราะห์ บทบาท พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๓

ตารางที่ ๔. ๓ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ

(n=๑๗๗)

ด้านเนื้อหาสาระ	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. เลือกเรื่องหรือสาระที่อบรม เข้าใจง่าย มีความเหมาะสมกับผู้ฟัง	๔.๔๒	๐.๗๖	มาก
๒. สาระที่อบรม/บรรยายสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน มีแนวคิดให้หลักธรรมสำหรับการดำรงชีวิต	๔.๒๒	๐.๘๒	มาก
๓. สาระของการบรรยายสามารถสร้างจิตสำนึกให้เป็นคนดี มีคุณธรรม/กระตุ้นให้เห็นคุณค่าในการทำความดี	๔.๒๗	๐.๘๔	มาก
๔. สาระของเรื่องที่อบรม/บรรยายมีความสอดคล้องกับแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา	๓.๙๙	๐.๙๐	มาก
๕. สาระที่บรรยายสามารถให้แนวทางผ่อนคลายความเครียด/แนะวิธีพ้นทุกข์และสร้างความสุข	๔.๑๐	๐.๙๒	มาก
๖. สาระมีคุณค่าแสดงจุดยืนให้สามารถยืนหยัดและปรับตัวอยู่ในสังคมที่เสื่อมได้อย่างเข้มแข็ง	๓.๙๘	๐.๘๙	มาก
๗. ให้แนวคิดที่ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ไปในทิศทางที่ดีขึ้น	๔.๐๒	๐.๙๑	มาก
ภาพรวม	๔.๑๕	๐.๘๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ นั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๑๕$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๒) ด้านรูปแบบ

ผลการวิเคราะห์บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบ ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๔

ตารางที่ ๔. ๔ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบ

(n = ๑๗๗)

ด้านรูปแบบ	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. จัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์	๓.๘๘	๑.๑๑	มาก
๒. แสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๔.๒๒	๐.๘๘	มาก
๓. ออกหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล	๔.๐๘	๐.๙๘	มาก
๔. จัดทำสื่อธรรมะ เช่น หนังสือ แผ่นพับ ซีดี	๓.๙๐	๐.๙๘	มาก
๕. จัดทำโครงการบรรยายธรรมเสียงตามสาย	๔.๒๐	๐.๘๓	มาก
๖. อบรมวิทยากรให้เป็นเครือข่าย/จัดตั้งกลุ่มเครือข่ายที่เป็นอาสาสมัคร	๔.๒๒	๐.๘๐	มาก
๗. ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น โรงเรียน ,วัด , องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	๔.๓๔	๐.๗๙	มาก
ภาพรวม	๔.๑๒	๐.๙๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่าบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบ นั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบ อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๓) ด้านวิธีการ

ผลการวิเคราะห์บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวิธีการ ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๕

ตารางที่ ๔. ๕ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวิธีการ

(n = ๑๗๗)

ด้านวิธีการ	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ใช้จิตวิทยาในการพูดโน้มน้าวและชักจูงให้อยู่ในอาการที่สงบ	๓.๘๘	๐.๖๐	มาก
๒. จัดทำสื่อเผยแผ่ธรรมะด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ประกอบการบรรยาย	๓.๗๕	๐.๖๒	มาก
๓. เลือกสื่อการนำเสนอมีความสอดคล้องกับประเภทของผู้ฟัง วิธีการนำเสนอเข้าใจง่าย ชัดเจน ไม่ซับซ้อน	๔.๑๐	๐.๕๘	มาก
๔. ใช้สื่อประกอบการเผยแผ่ เช่น รูปภาพ ซีดี เพลง ที่เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหา	๓.๙๒	๐.๖๔	มาก
๕. สร้างบรรยากาศในห้องบรรยายให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่บรรยาย เช่น ใช้เทคนิคและศิลปะในการพูดที่ดี น่าสนใจ และจูงใจให้ผู้ฟังสนใจ	๓.๘๕	๐.๖๓	มาก
๖. สมาชิกมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการอบรม เช่น การวางแผน การแสดงความคิดเห็น มีกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น	๓.๙๐	๐.๖๖	มาก
๗. มีการเสริมแรงด้วยการให้รางวัล เช่น การมอบทุนการศึกษาให้แก่ผู้ที่สนใจในการศึกษาระยะ	๓.๗๕	๐.๖๗	มาก
ภาพรวม	๓.๘๘	๐.๖๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่าบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้าน วิธีการ นั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก
($\bar{X} = ๓.๘๘$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบ อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๔) ด้านขั้นตอน

ผลการวิเคราะห์บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ
จังหวัดราชบุรี ด้านขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๖

ตารางที่ ๔. ๖ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านขั้นตอน

(n = ๑๗๗)

ด้านขั้นตอน	\bar{X}	S.D.	การแปล ผล
๑. การจัดทำแผนงาน / โครงการ	๓.๘๘	๐.๖๐	มาก
๒. ประชุมชี้แจง และมอบหมายงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง	๔.๑๒	๐.๑๓	มาก
๓. จัดเตรียมสถานที่หรือประสานงานกับหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินงาน / จัดหาวัสดุอุปกรณ์ / อื่น ๆ	๔.๕๐	๐.๙๕	มาก
๔. จัดทำแผนการสอน (การเผยแผร์) ฝึกฝนและเตรียม ความพร้อม เป็นรายครั้ง	๓.๙๓	๐.๖๖	มาก
๕. ดำเนินการตามแผนงาน / โครงการที่กำหนดไว้	๓.๙๐	๐.๖๕	มาก
๖. ติดตาม/ประเมินผลการดำเนินงาน จัดการประชุม สรุปผล*/วิเคราะห์ผลสำเร็จและปัญหาอุปสรรค	๔.๒๓	๐.๗๑	มาก
๗. มีการปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นอยู่เสมอ นำผลการประเมิน ไปใช้การดำเนินงานหรือจัดทำแผนปฏิบัติงานในครั้งต่อไป	๔.๓๐	๐.๘๖	มาก
ภาพรวม	๔.๑๓	๐.๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่าบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านชั้นตอนนั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
($\bar{X} = ๔.๑๓$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านชั้นตอน อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ
วุฒิกศีกษานักธรรม วุฒิกศีกษาเปรียญธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตาราง ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้าน
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามอายุ

(n = ๑๗๗)

บทบาทพระธรรมทูต ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ใน อำเภอบางแพ จังหวัด ราชบุรี	อายุ				t	Sig.
	ต่ำกว่า ๓๐ปี		สูงกว่า ๓๐ปี			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านเนื้อหาสาระ	๔.๐๘	๐.๓๙	๓.๙๙	๐.๓๕	๑.๖๕๑	๐.๐๙๒
๒. ด้านรูปแบบ	๔.๑๓	๐.๓๒	๔.๑๑	๐.๓๑	๐.๔๗๑	๐.๖๒๔
๓. ด้านวิธีการ	๔.๐๐	๐.๓๓	๓.๙๑	๐.๔๐	๑.๐๗๐	๐.๒๖๓
๔. ด้านชั้นตอน	๓.๙๕	๐.๓๐	๓.๘๐	๐.๓๙	๑.๓๗๑	๐.๑๗๒
โดยรวม	๔.๐๔	๐.๓๓	๓.๙๕	๐.๓๖	๑.๑๕๐	๐.๒๙๐

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาท
พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยรวม
ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ในทุกด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามพรรษา

(n = ๑๗๗)

บทบาทพระธรรมทูต ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ใน อำเภอบางแพ จังหวัด ราชบุรี	พรรษา				t	Sig.
	ต่ำกว่า ๕ พรรษา		สูงกว่า ๕ พรรษา			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านเนื้อหาสาระ	๔.๐๑	๐.๘๕	๓.๙๕	๐.๓๗	๐.๗๗๓	๐.๔๒๒
๒. ด้านรูปแบบ	๔.๐๖	๐.๒๗	๔.๑๕	๐.๓๔	๑.๗๙๐	๐.๐๖๔
๓. ด้านวิธีการ	๓.๓๖	๐.๔๓	๓.๙๔	๐.๓๔	๐.๓๕๑	๐.๙๘๗
๔. ด้านขั้นตอน	๓.๘๕	๐.๔๐	๓.๘๑	๐.๓๕	๐.๘๖๓	๐.๓๙๐
โดยรวม	๓.๘๒	๐.๔๘	๓.๙๖	๐.๓๕	๐.๙๕๐	๐.๔๗๐

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ในทุกด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมุติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

(n = ๑๗๗)

บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี	วุฒิการศึกษาสามัญ				t	Sig.
	ต่ำกว่า ปริญญาตรี		สูงกว่า ปริญญาตรี			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านเนื้อหาสาระ	๔.๐๐	๐.๘๔	๓.๙๖	๐.๓๗	๐.๗๘๒	๐.๔๓๑
๒. ด้านรูปแบบ	๔.๐๗	๐.๒๘	๔.๑๕	๐.๓๔	๑.๗๙๕	๐.๐๗๒
๓. ด้านวิธีการ	๓.๙๕	๐.๔๕	๓.๘๕	๐.๓๓	๐.๓๕๐	๐.๙๕๐
๔. ด้านขั้นตอน	๓.๘๐	๐.๓๙	๓.๘๐	๐.๓๖	๐.๘๓๓	๐.๓๙๓
โดยรวม	๓.๙๕	๐.๔๙	๓.๙๔	๐.๓๕	๐.๙๔๐	๐.๔๗๐

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ในทุกด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม

(n = ๑๗๗)

บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัด ราชบุรี	วุฒิการศึกษานักธรรม						F	Sig.
	นักธรรมตรี		นักธรรมโท		นักธรรมเอก			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านเนื้อหาสาระ	๓.๘๙	๐.๓๖	๓.๘๗	๐.๓๕	๔.๐๘	๐.๔๐	๑.๖๓๑	๐.๒๐๑
๒. ด้านรูปแบบ	๔.๐๖	๐.๓๓	๔.๑๐	๐.๓๓	๔.๑๐	๐.๓๓	๐.๒๐๓	๐.๘๑๓
๓. ด้านวิธีการ	๓.๘๘	๐.๓๕	๓.๙๓	๐.๔๐	๔.๐๐	๐.๓๓	๐.๖๘๑	๐.๕๕๒
๔. ด้านขั้นตอน	๓.๘๗	๐.๔๐	๓.๘๒	๐.๓๘	๓.๙๐	๐.๓๒	๑.๐๐๒	๐.๓๓๗
โดยรวม	๓.๙๔	๐.๓๖	๓.๙๓	๐.๓๖	๔.๐๒	๐.๓๔	๐.๘๗๐	๐.๔๘๐

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ในทุกด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

(n = ๑๗๗)

บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผย แผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบาง แพ จังหวัดราชบุรี	วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม								F	Sig.
	ประโยค๑-๒		เปรียญธรรม ๓-๕		เปรียญธรรม ๖-๙		ไม่มีวุฒิทาง เปรียญ			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านเนื้อหาสาระ	๓.๘๖	๐.๓๗	๔.๐๘	๐.๓๗	๔.๐๗	๐.๔๗	๔.๐๕	๐.๔๕	๑.๔๑๑	๐.๒๕๒
๒. ด้านรูปแบบ	๔.๐๐	๐.๓๒	๔.๑๐	๐.๓๔	๔.๐๙	๐.๓๒	๔.๐๘	๐.๓๐	๐.๒๙๕	๐.๗๔๓
๓. ด้านวิธีการ	๓.๙๕	๐.๔๐	๔.๐๐	๐.๓๔	๓.๙๘	๐.๓๓	๓.๙๕	๐.๓๓	๐.๗๔๒	๐.๔๕๙
๔. ด้านขั้นตอน	๓.๘๓	๐.๓๘	๓.๙๑	๐.๒๘	๔.๐๑	๐.๓๙	๔.๐๐	๐.๓๕	๑.๒๐๒	๐.๒๗๑
โดยรวม	๓.๙๑	๐.๓๖	๔.๐๒	๐.๓๓	๔.๐๓	๐.๓๙	๔.๐๒	๐.๓๕	๐.๙๒๐	๐.๔๔๐

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีในทุกด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

ผลการทดสอบสมมติฐานของพระสงฆ์ที่มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๒

ตารางที่ ๔.๑๒ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๑.๑๕	-	๐.๒๙	ไม่ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๐.๙๕	-	๐.๔๗	ไม่ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๐.๙๔	-	๐.๔๗	ไม่ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มี วุฒิ การศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๐.๘๗	๐.๔๘	ไม่ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มี วุฒิ การศึกษาปริญญาตรี ธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๐.๙๒	๐.๔๔	ไม่ยอมรับสมมติฐาน

๔.๔ ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนาบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มย่อยและจากการแจกแบบสอบถามพบข้อปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวทางการพัฒนาสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ด้านเนื้อหาสาระ

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ / แนวทางการพัฒนา
๑. พระธรรมทูตมีการบรรยายมากกว่าการปฏิบัติจริง ทำให้ไม่เข้าใจในเนื้อหาเท่าที่ควร	๑. พระธรรมทูตควรกำหนดเนื้อหาที่เข้าใจง่าย สำหรับการบรรยาย เพื่อสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง
๒. ประชาชนยังไม่เข้าใจหลักการทำงานของพระธรรมทูต	๒. ควรกำหนดแผนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตอย่างต่อเนื่องในชุมชน
๓. สภาพบรรยากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการบรรยาย และเนื้อหาไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	๓. ควรปรับสภาพบรรยากาศการบรรยายให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่สอน บรรยายและสอดคล้องกับความเป็นจริง

๒) ด้านรูปแบบ

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ / แนวทางการพัฒนา
๑. พระธรรมทูตมีจำนวนน้อย ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานในเชิงรุกได้	๑. ควรกำหนดแผนการปฏิบัติการร่วมกันกับพระธรรมทูตในอำเภอ เพื่อร่วมกันเป็นทีมและทำงานเชิงรุก
๒. พระธรรมทูตมีพื้นที่ในความรับผิดชอบมาก ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ครบและครอบคลุมทุกพื้นที่	๒. ควรกำหนดแผนปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน และให้ชุมชนเข้ามาจัดกิจกรรมร่วมกับพระธรรมทูตในพื้นที่นั้นๆ

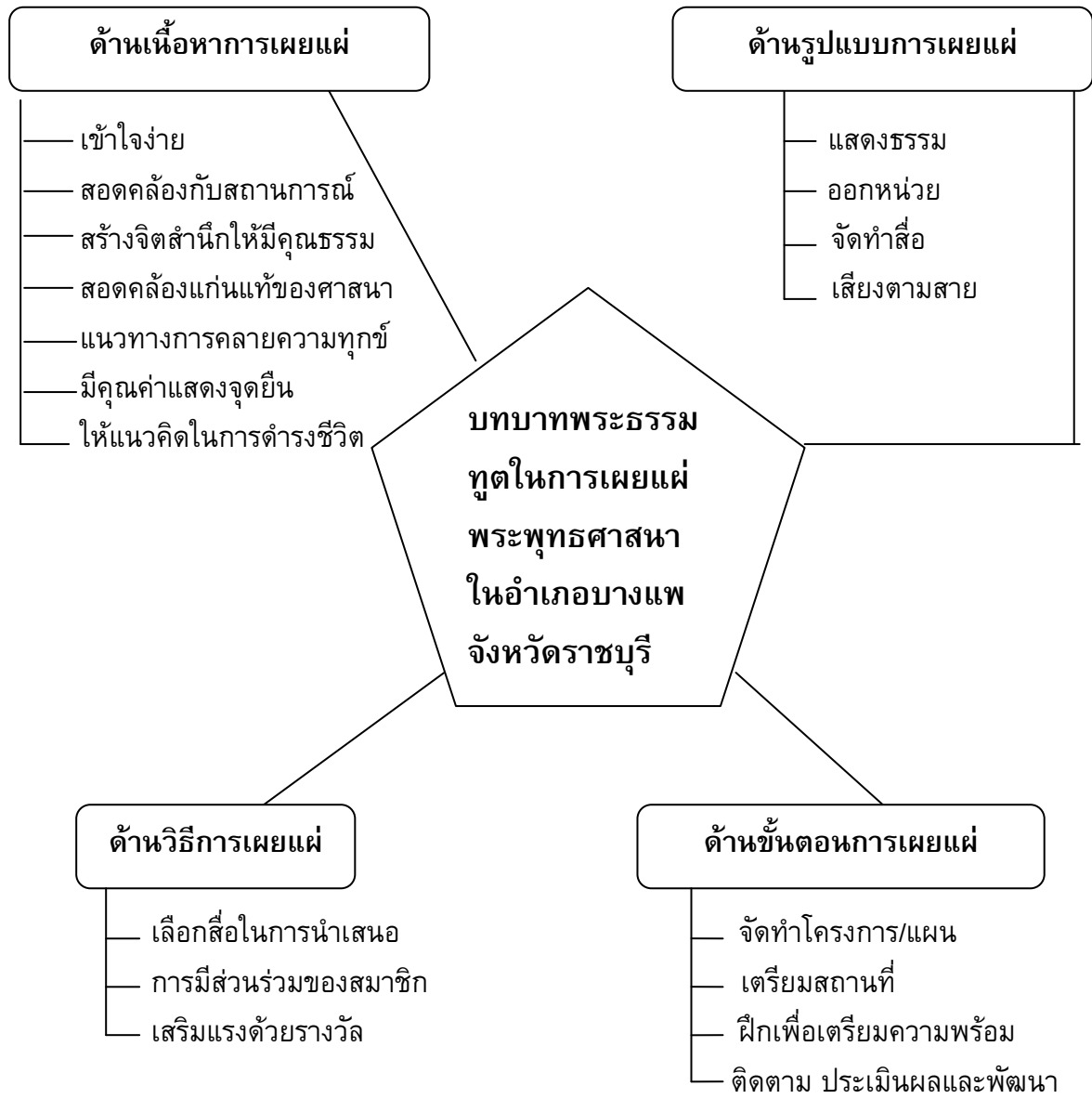
๓) ด้านวิธีการ

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ / แนวทางการพัฒนา
๑. พระธรรมทูตยังขาดการนำสื่อการสอนที่ทันสมัยมาใช้ประกอบการบรรยาย	๑. ควรสนับสนุนสื่อที่ทันสมัยให้กับพระธรรมทูตเพื่อใช้ในปฏิบัติงาน
๒. พระธรรมทูต ยังขาดทักษะในการจัดกิจกรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน	๒. ควรจัดอบรมให้พระธรรมทูตสามารถจัดกิจกรรมและดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนได้
๓. พระธรรมทูตขาดทักษะในการใช้สื่อเทคโนโลยีประกอบการบรรยาย หรือการปฏิบัติงาน	๓. ควรจัดหาเจ้าหน้าที่ให้การอบรมและควบคุมดูแล ช่วยเหลือการใช้สื่อเทคโนโลยีของพระธรรมทูต

๔) ด้านขั้นตอน

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ / แนวทางการพัฒนา
๑. ขั้นตอนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ยังไม่สามารถปฏิบัติได้ตามที่กำหนด เพราะพระธรรมทูต ส่วนใหญ่เป็นพระสังฆาธิการมีหน้าที่ปฏิบัติมากอยู่แล้ว จึงไม่สามารถปฏิบัติงานพระธรรมทูตได้อย่างเต็มที่	๑. จัดอบรมให้พระสงฆ์มีความรู้ เกี่ยวกับการเป็นพระธรรมทูตและรับสมัคร ให้มีจำนวนเพียงพอต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่
๒. พระธรรมทูตไม่ได้ประเมินผล ตามแผนงานที่กำหนดไว้ อย่างเป็นขั้นตอน	๒. ควรมีการอบรมให้พระธรรมทูตสามารถวัดและประเมินผลการทำงานตามแผนงานและขั้นตอนการปฏิบัติงานได้

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๕ รูปภาพสรุป บทบาท พระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

จากแผนภาพที่ ๔.๕ สรุปองค์ความรู้บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี พบว่า ด้านเนื้อหาสาระมีดังนี้ เข้าใจง่าย , สอดคล้อง
กับสถานการณ์ , สร้างจิตสำนึกให้มีคุณธรรม , สอดคล้องแก่นแท้ของศาสนา , แนว
ทางการคลายความทุกข์ , มีคุณค่าแสดงจุดยืน , ให้แนวคิดในการดำรงชีวิต
ด้านรูปแบบการเผยแผ่ มีดังนี้ แสดงธรรม , ออกหน่วย , จัดทำสื่อ , เสี่ยงตามสาย
ด้านวิธีการเผยแผ่ มีดังนี้ เลือกสื่อในการนำเสนอ , การมีส่วนร่วมของสมาชิก ,
เสริมแรงด้วยรางวัล ด้านขั้นตอนการเผยแผ่ มีดังนี้ จัดทำโครงการ/แผน , เตรียม
สถานที่, ฝึกเพื่อเตรียมความพร้อม, ติดตาม ประเมินผลและพัฒนา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาท พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของ พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เพื่อเปรียบเทียบบทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และศึกษา ปัญหา อุปสรรคและ ข้อเสนอแนะ แนวทางการพัฒนาบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสังฆาธิการ พระสงฆ์และพระธรรมทูตในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำนวน ๑๗๗ รูป นำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบสมมติฐาน โดยสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุสูงกว่า ๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๒๔ มีพรรษาสูงกว่า ๕ พรรษาขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๑๔ และวุฒิการศึกษาสามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๗๙ วุฒิการศึกษานักธรรม คิดเป็นร้อยละ๔๒.๓๗ และไม่มีวุฒิเปรียญธรรม คิดเป็นร้อยละ ๙๗.๑๗

๕.๑.๒ บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี นั้น ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๔.๐๗$) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้วพบว่า ด้านเนื้อหาสาระ ด้านรูปแบบ ด้านวิธีการ และด้านขั้นตอน มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๕.๑.๒.๑ ด้านเนื้อหาสาระ พบว่า บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ นั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๑๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๕.๑.๒.๒ ด้านรูปแบบ พบว่า บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบนั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบ อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๕.๑.๒.๓ ด้านวิธีการ พบว่า บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวิธีการนั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๓.๘๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวิธีการ อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๕.๑.๒.๔ ด้านขั้นตอน พบว่า บทบาทพระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านขั้นตอนนั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ใน ระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๑๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านขั้นตอน อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาท

พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลนำไปสู่การทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดได้ดังตารางที่ ๕.๑

ตารางที่ ๕.๑ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๑.๑๕	-	๐.๒๙	ไม่ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๐.๙๕	-	๐.๔๗	ไม่ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	๐.๙๔	-	๐.๔๗	ไม่ยอมรับสมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มี วุฒิศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๐.๙๗	๐.๔๘	ไม่ยอมรับสมมติฐาน

ตารางที่ ๕.๑ (ต่อ)

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบ สมมติฐาน
สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มี วุฒิ การศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๐.๗๒	๐.๔๔	ไม่ยอมรับ สมมติฐาน

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี สรุปได้ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาท พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๑. ด้านเนื้อหาสาระ

๑. พระธรรมทูตมีการบรรยายมากกว่าการปฏิบัติจริง ทำให้ไม่เข้าใจในเนื้อหาเท่าที่ควร พระธรรมทูตควรกำหนดเนื้อหาที่เข้าใจง่าย สำหรับการบรรยาย เพื่อสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

๒. ประชาชนยังไม่เข้าใจในหลักการทำงานของพระธรรมทูต ควรกำหนดแผนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตอย่างต่อเนื่องในชุมชน

๓. สภาพบรรยากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการบรรยาย และเนื้อหาไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ควรปรับสภาพบรรยากาศการบรรยายให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่สอนบรรยายและสอดคล้องกับความเป็นจริง

๒. ด้านรูปแบบ

๑. พระธรรมทูตมีจำนวนน้อย ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานในเชิงรุกได้ ควรกำหนดแผนการปฏิบัติการร่วมกันกับพระธรรมทูตในอำเภอ เพื่อร่วมกันเป็นทีมและทำงานเชิงรุก

๒. พระธรรมทูตมีพื้นที่ในความรับผิดชอบมาก ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ครบและครอบคลุมทุกพื้นที่ ควรกำหนดแผนปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนและให้ชุมชนเข้ามาจัดกิจกรรมร่วมกับพระธรรมทูตในพื้นที่นั้นๆ

๓. ด้านวิธีการ

๑. พระธรรมทูตยังขาดการนำสื่อการสอนที่ทันสมัยมาใช้ประกอบการบรรยาย ควรสนับสนุนสื่อที่ทันสมัยให้กับพระธรรมทูต เพื่อใช้ในปฏิบัติงาน

๒. พระธรรมทูต ยังขาดทักษะในการจัดกิจกรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรจัดอบรมให้พระธรรมทูตสามารถจัดกิจกรรมและดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนได้

๓. พระธรรมทูตขาดทักษะในการใช้สื่อเทคโนโลยีประกอบการบรรยาย หรือการปฏิบัติงาน ควรจัดหาเจ้าหน้าที่ให้การอบรมและควบคุมดูแล ช่วยเหลือการใช้สื่อเทคโนโลยีของพระธรรมทูต

๔. ด้านขั้นตอน

๑. ขั้นตอนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตยังไม่สามารถปฏิบัติได้ตามที่กำหนด เพราะพระธรรมทูต ส่วนใหญ่เป็นพระสังฆาธิการมีหน้าที่ปฏิบัติมากอยู่แล้ว จึงไม่สามารถปฏิบัติงานพระธรรมทูตได้อย่างเต็มที่ ควรจัดอบรมให้พระสงฆ์มีความรู้ เกี่ยวกับการเป็นพระธรรมทูตและรับสมัคร ให้มีจำนวนเพียงพอต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่

๒. พระธรรมทูตไม่ได้ประเมิณผล ตามแผนงานที่กำหนดไว้ อย่างเป็นขั้นตอน
ควรมีการอบรมให้พระธรรมทูตสามารถวัดและประเมิณผลการปฏิบัติงานตามแผนงานและ
ขั้นตอนการปฏิบัติงานได้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของ พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

๕.๒.๑ บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทของ พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ใน
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ
พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและ
ปลูกฝังจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้” ผลการ
ศึกษาวิจัย พบว่า ประชาชนแต่ละคนนั้นมีการติดต่อซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวัน และเป็น
สมาชิกของสถาบันสังคมต่างๆ คนแต่ละคนมีการใช้สื่อมวลชนไม่เท่ากัน และมีอิทธิพลและมี
อิทธิพลในการเป็นผู้นำไม่เท่ากัน ในสังคมแต่ละสังคมหรือชุมชนแต่ละแห่ง จะมีบุคคลซึ่งเป็น
ผู้นำความคิด(Opinion Leaders) ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารจากสื่อมวลชนไปยังประชาชน
คนอื่น และมีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจของประชาชนคนอื่นด้วย^๑ นอกจากนี้ยัง
สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูขันติธรรมธารี (วิเชียร วงษ์ยาแดง) ได้ทำการศึกษาวิจัย
เรื่อง “บทบาทและวิธีการทำงานของพระราชาชนนิกาย (สำรวม ปิยธมฺโม) ในฐานะเป็นพระธรรม
ทูตประจำจังหวัดนครนายก” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระราชาชนนิกาย (สำรวม ปิยธมฺโม)
คุณสมบัติของพระธรรมทูตมี ๒ ประการ คือ คุณสมบัติของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล คือ ๑)
คุณสมบัติตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์ ๒) คุณสมบัติพื้นฐานมีสัปปริสธรรม ได้แก่ เป็นผู้รู้จักเหตุ
รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล มีหลักกัลยาณมิตรในความเป็น
ผู้นำชุมชนให้คำแนะนำสั่งสอนการดำเนินชีวิตด้วยดี และมีหลักการบริหารหรือเมตตาธรรมแก่
ทุกคน ๓) คุณสมบัติจำเพาะ ๘ ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นแบบอย่างแก่
พระธรรมทูต ได้แก่ การรู้จักฟัง พูดให้ผู้อื่นฟังได้ ใฝ่ศึกษา มีความจำดี เป็นผู้รู้ชัดแจ้ง สามารถ
อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ ฉลาดในการเป็นผู้นำและไม่ก่อการทะเลาะวิวาท และคุณสมบัติของ

^๑พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม , “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกฝังจิตสำนึก
ประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆการีระดับเจ้าอาวาส
จังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๔.

พระธรรมทูตสมัยปัจจุบัน คือ ๑) มีความมุ่งมั่นในคุณค่าของความดีงาม ๒) ต้องเข้าใจปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ๓) มีเทคนิคและวิธีการสื่อสารเพื่อเข้าถึงปัญหาและความต้องการของบุคคล ๔) มีความมุ่งมั่นต่ออุดมการณ์พระพุทธศาสนา^๒ และงานวิจัยของ **เจียมพงศ์ วงศ์ธรรม** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างมีบทบาทในด้านให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งทางโลก (สามัญศึกษา) และทางธรรม (ปริยัติธรรมศึกษา) การเผยแผ่ธรรม การสงเคราะห์ประชาชน และพระสงฆ์ส่วนใหญ่ต้องมีบทบาทด้านการศึกษามากขึ้น เช่น สามารถเข้าไปสอนในโรงเรียนมากกว่าที่เป็นอยู่^๓ จากการศึกษาวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัย ซึ่งเกี่ยวกับการเผยแผ่โดยใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้า คืองานวิจัยของ **พระมหาปัญญา สุขสงค์** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษามหาวิทยาลัยของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระพิศาลธรรมพาที (พระอาจารย์พยอม กลฺยาโณ)” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระพิศาลธรรมพาที เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ทั้ง๖ด้าน คือ ด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาหามลภาวะ จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนี้

๑. โดยตรง ได้แก่ ด้านการปกครอง ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส ท่านได้จัดระบบการปกครองและวางระเบียบปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรให้อยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับพระภิกษุสามเณรในสังกัดทุกรูปด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ท่านให้ความร่วมมือกับหน่วยงานทางการศึกษาโดยจัดสร้างสถานศึกษา จัดให้มีการศึกษาทั้งในและนอกระบบแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนโดยทั่วไป ทั้งแผนกธรรมและบาลี แผนกสามัญและอาชีพ และจัดให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ขัดสนด้านการเผยแผ่ ท่านได้บรรยายธรรม แสดงธรรมปาฐกถาธรรมแทบไม่มีวันหยุดอีกทั้งยังได้จัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ เทปธรรมะเผยแผ่แก่ผู้สนใจและระหว่างที่อยู่วัดยังได้พูดคุยสนทนาเป็นการส่วนตัวที่ท่านเรียกชื่อว่าแบบธรรมาสันต์เดี่ยว และวิธีการอื่นๆตลอดเวลาด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้จัดให้มีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เช่น สถานีอนามัย ห้องประชุม อาคารเอนกประสงค์ โรงฝึกอาชีพ ซุปเปอร์มาร์เก็ตถนนและสาธารณประโยชน์อื่น ๆ อย่างสืบเนื่องด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จัดให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีของสังคมท้องถิ่นโดยสร้าง

^๒ พระครูขันตธรรมธารี (วิเชียร วงษ์ยาแดง), “ศึกษามหาวิทยาลัยของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม” ในฐานเป็นพระธรรมทูตจังหวัดนครนายก, **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๗.

^๓ เจียมพงศ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙), หน้า ๓๓.

พิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมโบราณวัตถุและด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาภาวะ โดยสกัดการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม จัดบริเวณวัดให้มีต้นไม้ร่มรื่น ปลูกสวนสมุนไพร จนเป็นศูนย์รวมสมุนไพรนานาพันธุ์ของประเทศ รณรงค์การเลิกสูบบุหรี่ ให้วัดและบ้าน ปราศจากขยะและมลพิษต่างๆ

๒. โดยอ้อม ได้แก่ ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ประชาชนในสังคม ได้มีโอกาสทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองและ สังคมด้านการเผยแผ่ ประชาชนได้รับการอบรมให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นคนดี อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขด้านสาธารณูปการและ สาธารณสงเคราะห์ ให้มีสถานที่ราชการ เช่น สถานีอนามัย ที่ทำการศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุดประชาชนและอื่นๆ ทำให้ประชาชนในสังคมได้รับการและใช้ประโยชน์ได้สะดวก รวดเร็วด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีกิจกรรมที่ส่งเสริมวัฒนธรรม ตลอดจนการ บูรณปฏิสังขรณ์ต่างๆ เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าของประชาชนทั่วไปในด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาภาวะ จัดบริเวณวัดและที่ใกล้เคียงให้สะอาด เป็นแบบอย่างที่ดีของวัดและประชาชนทั่วไป วัดและบ้านร่มรื่นปราศจากมลพิษ และเป็นศูนย์ รวมสมุนไพรนานาพันธุ์ของประเทศ^๔

๕.๒.๒ เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในแต่ละด้าน สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

๕.๒.๒.๑ ด้านเนื้อหาสาระ ผลการศึกษาด้านเนื้อหาสาระ บทบาทของ พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อศึกษาความคิดเห็น ด้านเนื้อหาสาระ เรียงลำดับได้ดังนี้ เลือกรื่องหรือสาระที่อบรม เข้าใจง่าย มีความเหมาะสมกับ ผู้ฟังสาระที่อบรม/บรรยายสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน มีแนวคิด ให้หลักธรรมสำหรับการ ดำรงชีวิต สาระของการบรรยายสามารถสร้างจิตสำนึกให้เป็นคนดีมีคุณธรรม/กระตุ้นให้เห็น คุณค่าในการทำมาหากิน สาระของเรื่องหรือบรรยายมีความสอดคล้องกับแก่นแท้ของ พระพุทธศาสนา สาระที่บรรยายสามารถให้แนวทางผ่อนคลายความเครียด/แนะวิธีพ้นทุกข์และ สร้างความสุข สาระมีคุณค่าแสดงจุดยืนให้สามารถยืนหยัดและปรับตัวอยู่ในสังคมที่เสื่อมได้ อย่างเข้มแข็ง ให้แนวคิดที่ใช้ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ไป ในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ ในด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม โดยเน้นที่เนื้อหาในการสอน การเผยแผ่นั้น ต้องมี กระบวนการเผยแผ่อย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาธีรวุฒิ ธีรธมฺโม**

^๔พระมหาปัญญา สุขสงค์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระพิศาล ธรรมพาทิ (พระอาจารย์พยอม กลฺยาณ)", *ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชานโยบายและการ วางแผนสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๑), หน้า ๓๔.

ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกฝังจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ประชาชนแต่ละคนนั้นมีการติดต่อซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวัน และเป็นสมาชิกของสถาบันสังคมต่าง ๆ คนแต่ละคนมีการใช้สื่อมวลชนไม่เท่ากัน และมีอิทธิพลและมีอิทธิพลในการเป็นผู้นำไม่เท่ากัน ในสังคมแต่ละสังคมหรือชุมชนแต่ละแห่ง จะมีบุคคลซึ่งเป็นผู้นำความคิด (Opinion Leaders) ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารจากสื่อมวลชนไปยังประชาชนคนอื่น และมีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจของประชาชนคนอื่นด้วย^๕ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิโรจน์ ธาราพุฒิ** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” ผลการศึกษาวิจัย พบว่าการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรม พระธรรมวิทยากรได้มีการปฏิบัติหน้าที่ในด้านการอบรมสั่งสอน โดยการปลุกจิตสำนึกให้ทุกคนมีความรักต่อกัน และด้านการอบรมสั่งสอนโดยการปลุกจิตสำนึกให้ทุกคนมีความรู้ที่แท้จริงอยู่ในระดับสูง แต่ด้านการอบรมสั่งสอนโดยการปลุกจิตสำนึกให้ทุกคนอยู่ในความเป็นธรรมชาติได้อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น โดยการติดต่อสื่อสารและการประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานที่พระธรรมวิทยากรเข้าไปปฏิบัติหน้าที่และเกี่ยวข้องด้วยอยู่ในระดับปานกลาง วิธีการสร้างความร่วมมือเพื่อให้เกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนที่พระธรรมวิทยากรนำมาใช้ได้แก่การติดต่อสื่อสารประสานงาน พบว่าพระธรรมวิทยากรได้นำมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากร พบว่าประสบกับปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ในระดับปานกลาง ทั้งหมดทุกปัญหา อันได้แก่ ปัญหาด้านบุคลากร ด้านเงินทุน ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านวิชาการ ด้านการนิเทศงาน และด้านความร่วมมือประสานงาน^๖

๕.๒.๒.๒ ด้านรูปแบบการเผยแผ่ ผลการศึกษาด้านรูปแบบ บทบาทของพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อศึกษาความคิดเห็นด้านรูปแบบ เรียงลำดับได้ดังนี้ จัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ออกหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จัดทำสื่อธรรมะ เช่น

^๕ พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม , “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกฝังจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆการีระดับเจ้าอาวาสจังหวัดอุดรธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๔.

^๖ วิโรจน์ ธาราพุฒิ, “การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต** , คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ,(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑ .

หนังสือ แผ่นพับ ซีดี จัดทำโครงการบรรยายธรรมเสียงตามสาย อบรมวิทยาการให้เป็น
 เครือข่าย/จัดตั้งกลุ่มเครือข่ายที่เป็นอาสาสมัคร ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น โรงเรียน ,
 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง และงานวิจัยของ **พระมหาธีรภูมิ
 ธีรรุโม** ได้ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกฝังจิตสำนึกประชาชนชนบท
 เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนแต่ละคนนั้นมีการ
 ติดต่อกันและกันในชีวิตประจำวัน และเป็นสมาชิกของสถาบันสังคมต่างๆ คนแต่ละคนมีการ
 ใช้สื่อมวลชนไม่เท่ากัน และมีอิทธิพลและมีอิทธิพลในการเป็นผู้นำไม่เท่ากัน ในสังคมแต่ละ
 สังคมหรือชุมชนแต่ละแห่ง จะมีบุคคลซึ่งเป็นผู้นำความคิด(Opinion Leaders) ทำหน้าที่เป็น
 ผู้ถ่ายทอดข่าวสารจากสื่อมวลชนไปยังประชาชนคนอื่น และมีอิทธิพลต่อความคิดและการ
 ตัดสินใจของประชาชนคนอื่นด้วย” และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาวิชาญ สุวิโน** ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณ
 เถระ(ชา สุภทโท)” ผลการศึกษาวิจัย พบว่าในการฝึกอบรมผู้นำนับว่ามีบทบาทมากที่สุดใน
 บรรดาสมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมการอบรม ผู้นำจะเกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมสองกรณี คือ เป็นผู้นำ
 ของผู้รับการฝึกอบรมและผู้นำที่ดำเนินการฝึกอบรม ดังนั้นการศึกษาถึงอิทธิพลและบทบาท
 ผู้นำนับว่าสำคัญยิ่งในการจะให้การอบรม” และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสมชาย
 เจริญกิจ** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบ
 ลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ กับสภาพความเป็นจริงของวัดใน
 สังคมไทยในปัจจุบัน” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์
 เป็นสถานที่สงบร่มรื่น มีลักษณะเป็นป่าหรือสวนที่จะให้ความร่มรื่นใจ มีการจัดสัดส่วนภายใน
 วัดได้เหมาะสมและลงตัว เอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ ส่วนกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนา
 ที่พึงประสงค์พบว่า กิจกรรมของวัดภายในสังคมสงฆ์ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติและ
 อุดมการณ์ของสงฆ์ พระสงฆ์ภายในวัดต้องทำสังฆกรรมต่างๆ ให้ถูกต้องตามพระวินัย และต้อง
 แสดงออกมาจากจิตใจและความรู้สึกตามพระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ที่จะวางไว้ ส่วนกิจกรรม
 ของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้านหรือชุมชน พระสงฆ์จะต้องดำรงมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย เป็น
 แบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านและชุมชน สงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอัน

^๓พระมหาธีรภูมิ ธีรรุโม , “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกฝังจิตสำนึก
 ประชาชนชนบท เพื่อจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆการีระดับเจ้าอาวาส
 จังหวัดอุดรธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๔.

^๔พระมหาวิชาญ สุวิโน , “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของ
 พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗.

งาม โดยเฉพาะการสงเคราะห์ด้วยการสอนธรรมะเผยแผ่ธรรมะ การเปรียบเทียบสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน กับลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์พบว่า มีทั้งส่วนที่ใกล้เคียงและห่างไกลลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ ส่วนที่ใกล้เคียงพบว่า วัดที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดที่เป็นชนบทยังมีลักษณะที่สงบร่มรื่น มีสถานที่เหมาะแก่การเจริญสมณธรรมและวัดที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและในตัวเมือง มีการคมนาคมสะดวก มีอาคารสถานที่สำหรับ ทำกิจกรรมต่างๆ เพียงพอในด้านกิจกรรมพบว่า วัดได้ทำกิจกรรมภายในสังคมสงฆ์ ตามบทบัญญัติของพระวินัยได้จัดกิจกรรมสงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนในพิธีกรรมต่างๆ และจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาส่วนที่ห่างไกลพบว่า วัดที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดที่เป็นชนบทขาดอาคารสถานที่ในการใช้ทำกิจกรรม ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและในตัวเมืองขาดความสงบร่มรื่น สภาพแวดล้อมมีความพลุกพล่านไม่เอื้อต่อการเจริญสมณธรรมในด้านกิจกรรมพบว่า สังฆกรรมต่างๆ เป็นเพียงแค่รูปแบบพิธีกรรม ไม่ได้เป็นไปตามมติหรืออุดมการณ์ของสงฆ์ และกิจกรรมที่สัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชนก็เปลี่ยนจากความสัมพันธ์แบบบุญกุศลมาสู่ผลประโยชน์ ลักษณะและกิจกรรมของวัดในสังคมไทยที่ห่างไกลจากที่พึงประสงค์นี้ ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้ใกล้เคียงกับลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ต่อไป^๕

๕.๒.๒.๓ ด้านวิธีการ ผลการศึกษาด้านวิธีการ บทบาทของพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวม อยู่ในระดับ มาก เมื่อศึกษาความคิดเห็นด้านวิธีการเรียงลำดับได้ดังนี้ ใช้จิตวิทยาในการพูดโน้มน้าวและชักจูงให้อยู่ในอาการที่สงบ จัดทำสื่อเผยแผ่ธรรมะด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ประกอบการบรรยาย เลือกล้อการนำเสนอมีความสอดคล้องกับประเภทของผู้ฟัง วิธีการนำเสนอเข้าใจง่าย ชัดเจน ไม่ซับซ้อน ใช้สื่อประกอบการเผยแผ่ เช่น รูปภาพ ซีดี เพลง ที่เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหา สร้างบรรยากาศในห้องบรรยายให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่บรรยาย เช่น ใช้เทคนิคและศิลปะในการพูดที่ดี น่าสนใจ และจูงใจให้ผู้ฟังสนใจ สมาชิกมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการอบรม เช่น การวางแผน การแสดงความคิดเห็น มีกิจกรรมร่วมกัน เป็นต้น มีการเสริมแรงด้วยการให้รางวัล เช่น การมอบทุนการศึกษาให้แก่ผู้สนใจในการศึกษาธรรมะ ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระวัช ธนิสฺสโร (อินทะไชย)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุภิกษุสามเณร (ทองใบ) ” ผลการศึกษา วิจัย พบว่าพระภิกษุภิกษุสามเณร (ทองใบ) มีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใส คือเป็นผู้มีเมตตาธรรม มีกิริยามารยาทเรียบร้อย สง่า งามอาจ

^๕พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน ”, *วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

ด้านปฏิบัติ คือการถือธุดงค์วัตรอยู่ในป่าการถือผ้าไตรจีวร การบิณฑบาต การฉันมื้อเดียว มีอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๐} และงานวิจัยของ พระมหาวิชาญ สุวิโน ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ผลการศึกษาพบว่าในการฝึกอบรมผู้นำนับว่ามีบทบาทมากที่สุดในบรรดาสมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมการอบรม ผู้นำจะเกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมสองกรณี คือ เป็นผู้นำของผู้รับการฝึกอบรมและผู้นำที่ดำเนินการฝึกอบรม ดังนั้นการศึกษาถึงอิทธิพลและบทบาทผู้นำว่าสำคัญยิ่งในการจะให้การอบรม^{๑๑} และรวมถึงงานวิจัยของ ไพศาล โอปารวัฒน์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์กับผู้นำมุสลิม ในการปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีในอำเภอไชยา จังหวัดอ่างทอง” ผลการศึกษาวิจัย พบว่าในการสอนจริยธรรม พระพุทธเจ้าทรงใช้การสอนหลายวิธี วิธีต่างๆเหล่านั้นไม่ได้ใช้สอนจริยธรรมอย่างเดียวเท่านั้น แต่ทรงใช้ในการสอนจริยธรรมเพื่อปลูกฝังให้แก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปด้วย ในการสอนแต่ละวิธีนั้น พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเรื่อง “จริต” หรือพื้นภูมิปัญญาและอารมณ์ความรู้สึกรู้สึกของแต่ละคนเป็นสำคัญและทรงอธิบายให้สอดคล้องไปตามบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในภายหลัง^{๑๒}

๕.๒.๒.๔ ด้านขั้นตอน ผลการศึกษาด้านขั้นตอน บทบาทของ พระธรรมทูต ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวม อยู่ในระดับ มาก เมื่อศึกษาความคิดเห็นด้านขั้นตอน เรียงลำดับได้ดังนี้ การจัดทำแผนงาน / โครงการ ประชุมชี้แจง และมอบหมายงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมสถานที่หรือประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินงาน / จัดหาวัสดุอุปกรณ์ / อื่น ๆ จัดทำแผนการสอน (การเผยแพร่) ฝึกฝนและเตรียมความพร้อม เป็นรายครั้ง ดำเนินการตามแผนงาน / โครงการที่กำหนดไว้ ติดตาม/ประเมินผลการดำเนินงาน จัดการประชุม สรุปผล/วิเคราะห์ผลสำเร็จและปัญหาอุปสรรค มีการปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นอยู่เสมอ นำผลการประเมินไปใช้ในการดำเนินงานหรือจัดทำแผนปฏิบัติงานในครั้งต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาเรณูศักดิ์ พิมพ์สกุล ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นในการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ๑.วัตถุประสงค์เพื่อการ

^{๑๐} พระธวัช ธนีสโร (อินทไชย) , “การศึกษาชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระภาวนา วิสุทธาจารย์ (ทองใบ) ”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

^{๑๑} พระมหาวิชาญ สุวิโน , “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของ พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗.

^{๑๒} ไพศาล โอปารวัฒน์, “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์กับผู้นำมุสลิมในการปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีในอำเภอไชยา จังหวัดอ่างทอง”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒.

บริหาร ให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่น ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ คุณธรรมจัดระเบียบการบริหาร การเงินและกิจการภายในวัดรวมทั้งพัฒนาให้เจ้าอาวาสและ พระอุปัชฌาย์มีวิสัยทัศน์ ๒. โครงสร้างการบริหาร เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบ ของคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ การตรวจสอบรวมถึงมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของ สงฆ์ ๓. การกิจ ๖ ด้าน คือการปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและ ทำงานเป็นทีม มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่กระทำผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่ง เพื่อความเหมาะสม ปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษา รวมทั้งจัดการศึกษาโดยภิกษุ สามเณรต้องศึกษาทุกรูป จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีการปรับปรุง หลักสูตรพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนโดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุนพระสงฆ์ควรเผยแผ่ ฆราวาส ศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศควรมีองค์การเผยแผ่ ฆราวาสทั้งพัฒนาภิกษุโดยรัฐให้การ สนับสนุนการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ควรอนุรักษ์ศิลปะแบบไทย เป็นสัดส่วนมีแบบแปลนโดยมี คณะกรรมการสงฆ์คอยดูแล ส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ให้รูปแบบต่าง ๆ และการมีส่วนร่วม ในการขอจัดบิณฑบาต^{๑๓} และงานวิจัยของ บุศรัตน์ แก้วไพบูลย์ ได้ทำการศึกษาวินัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาจริยธรรมแก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนพุทธศาสตร์” ผลการศึกษาวินัย พบว่าแต่ละมหาวิทยาลัยได้จัดกิจกรรมที่เป็นประจำเฉพาะ ได้แก่การสวดมนต์ทำวัตรเช้า – เย็น การสันทนาธรรมและการอบรมสมาธิ เป็นต้น ส่วนกิจกรรมที่จัดเป็นประจำทุกสัปดาห์ ได้แก่ การตักบาตรและการศึกษารรรมนอกสถานที่ ในส่วนของนักศึกษาพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ ของแต่ละมหาวิทยาลัย มีความพึงพอใจและได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนพุทธ ศาสตร์มากและพอสมควร นักศึกษาได้มีโอกาสทำบุญ ได้ฝึกฝนตนเองในเรื่องคุณธรรม เช่น การเสียสละได้ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่น สามารถนำธรรมะไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้^{๑๔}

^{๑๓} พระมหาเรีงศักดิ์ พิมพ์สกุล , “ความคิดเห็นในการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ”, **ปริญญา นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^{๑๔} บุศรัตน์ แก้วไพบูลย์, “การศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาจริยธรรมแก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนพุทธศาสตร์ ”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๗ .

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ด้านเนื้อหาสาระ ควรส่งเสริมและอบรมพระธรรมทูตให้สามารถกำหนดเนื้อหาสาระด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ๒) ด้านรูปแบบ ควรสนับสนุนให้พระธรรมทูตสามารถปฏิบัติงานในเชิงรุก
- ๓) ด้านวิธีการ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของพระธรรมทูต
- ๔) ด้านขั้นตอน ควรมีการปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ และมีการประเมินความเสี่ยงของการปฏิบัติงาน เพื่อผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- ๑) พระธรรมทูต ควรมีการกำหนด และเขียนแผนการเรียนการสอน เพื่อวัดและประเมินผลการเรียนการสอนและพัฒนา รูปแบบอย่างเป็นรูปธรรม
- ๒) เจ้าอาวาส พระสงฆ์ผู้สอน และชุมชน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรมีการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง และเป็นการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- ๓) เจ้าอาวาส และพระสงฆ์ผู้สอน ควรร่วมกัน จัดกิจกรรมเพื่อให้พุทธศาสนิกชน เข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด
- ๔) เจ้าอาวาสควรให้การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และทางโลก แก่พระภิกษุ-สามเณร อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้มีจำนวนเพียงพอต่อการสอนในโรงเรียน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีแนวทางในการสนับสนุนการทำวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑) ควรศึกษา ชุมชน เพื่อทำการศึกษา เปรียบเทียบ ผลการดำเนินงานของบทบาทของพระธรรมทูต ทั้งเรื่องคุณลักษณะหรือคุณสมบัติความเป็นผู้นำ และปัจจัยที่ส่งเสริมของพระธรรมทูต
- ๒) ควรมีการศึกษา บทบาทพระธรรมทูต ในลักษณะเดียวกัน เพื่อเปรียบเทียบผลการศึกษา อันจะนำไปสู่การสรุปผลการศึกษาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น
- ๓) ควรมีการศึกษาเชิงประเมินผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตที่ปฏิบัติงานในช่วงเวลา ๓-๕ ปี เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๔) ควรมีการศึกษาปัญหาในเชิงลึก ด้วยการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหอย่างถูกต้อง

๕) ควรมีการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อนำไปสู่การพัฒนางานของพระธรรมทูตอย่างยั่งยืน

บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

DHAMMADUTA'S ROLE FOR BUDDHISM PROPAGATION IN BANGPHAE DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE

พระธีรนิติ ธีรธมฺโม (เฮงประเสริฐ)

PHRATERANIT DHIRADHAMMO

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์

บทนำ

บทบาทหรืองานพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล เริ่มต้นขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้แล้ว นั้น ก็ทรงเริ่มประกาศพระพุทธศาสนา โดยทรงใช้เวลาตลอดฤดูฝนแรก รวบรวมพุทธสาวกได้ ๖๐รูปแล้วทรงอบรมคุณธรรมแก่พระสาวกเหล่านั้นอย่างเพียงพอที่จะแยกย้ายกันออกไปประกาศพระพุทธศาสนา ครั้นพอหมดฤดูฝนก็ทรงเรียกพระสาวกเหล่านั้นมาประชุม แล้วรับสั่งให้แยกย้ายไปประกาศพระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ การประชุมในครั้งนั้นนับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนา พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ พระนครปาฏลิบุตร หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว ได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ รวม ๙ สาย ในบรรดา ๙ สายนั้น พระโสณะเถระและพระอุตตระเถระ เป็นสายหนึ่ง (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก นับเป็นสายที่ ๘ แต่คัมภีร์ศาสนวงศ์นับย้อนเป็นสายที่ ๒) ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในอาณาจักรสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานกันว่า ได้แก่จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เช่นพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น เป็นประจักษ์พยานอยู่จนบัดนี้ (พม่าว่าสุวรรณภูมิ ได้แก่ เมืองสะเทิมในพม่าตอนใต้)

พระธรรมทูตจึงมีบทบาทในการแสดงธรรมเพื่อวัตถุประสงค์คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่และขยายผลในทวีปประเทศต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งในประเทศไทยการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตได้เริ่มครั้งแรกคือ กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยมีความมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ให้มีศีลธรรมประจำใจ มีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยความสะดวกส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระพุทธศาสนาในถิ่นต่างๆ มหาเถรสมาคมมีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของพระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้น

ดังนั้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาก็ต้องรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์เช่นกัน อันจะส่งผลให้การปฏิบัติงานของพระธรรมทูตเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นสิ่งเกื้อกูลให้บทบาทของพระธรรมทูตเด่นชัดเป็นรูปธรรมและเป็นต้นแบบที่ดีของสังคมสืบไป ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงกรอบแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสู่กรอบแนวคิดการปฏิบัติจริงโดยจะศึกษาบทบาทพระธรรมทูตในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีเป็นกรณีศึกษาเพื่อเป็นต้นแบบของบทบาทพระธรรมทูตในบริบทที่แตกต่างกันออกไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบทบาทพระธรรมทูต ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์
๒. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระธรรมทูต ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทพระธรรมทูต ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องพระธรรมทูตในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระสังฆาธิการและพระสงฆ์ ที่สังกัดวัดในอำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี รวมทั้งหมด จำนวน ๓๒๐ รูป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จากสูตรของยามาเน ใช้เพียง ๑๗๗ รูป โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) โดยการแบ่งประชากรในอำเภอออกเป็นวัดได้ ๒๖ วัด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทพระ ธรรมทูตในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ อายุพรรษา วุฒิกการศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ บทบาทพระ ธรรมทูต ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑. ด้านเนื้อหาการเผยแผ่ มีคำถามทั้งหมด ๗ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๑-๗
๒. ด้านรูปแบบการเผยแผ่ มีคำถามทั้งหมด ๗ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๘-๑๔
๓. ด้านวิธีการเผยแผ่ มีคำถามทั้งหมด ๗ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๑๕-๒๑
๔. ด้านขั้นตอนการเผยแผ่ มีคำถามทั้งหมด ๗ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๒๒-๒๘

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง	ระดับการปฏิบัติการมากที่สุด
๔ หมายถึง	ระดับการปฏิบัติการมาก
๓ หมายถึง	ระดับการปฏิบัติการปานกลาง
๒ หมายถึง	ระดับการปฏิบัติการน้อย
๑ หมายถึง	ระดับการปฏิบัติการน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติการมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติการมาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติการปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติการน้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙	หมายความว่า	ระดับการปฏิบัติการน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม/การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

- ๑) การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระ ธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๒) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือไปยัง เจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบสอบถาม แจงจงบ กับกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง ในอำเภอบางแพ จำนวน ๓๒๐รูป ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยการวิจัย ระหว่างวันที่ ๑ – ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ รวมใช้ระยะเวลา ๔ สัปดาห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง
๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์
๓. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ระดับความคิดเห็นจากการตอบแบบสอบถามของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓) การเปรียบเทียบบทบาทพระธรรมทูต ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษา นักรธรรม วุฒิการศึกษา เปรียญธรรม โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis Of Variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.)

๔) ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนา วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technigue)

ผลการวิจัย

๑. บทบาท พระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี นั้น ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๔.๐๗$) และเมื่อจำแนกเป็น รายด้านแล้ว พบว่า ด้านเนื้อหาสาระ ด้านรูปแบบ ด้านวิธีการ และด้านขั้นตอน มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน

๑. ด้านเนื้อหาสาระ พบว่า บทบาทพระ ธรรมทูตในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ นั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๑๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระ ธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านเนื้อหาสาระ อยู่ในระดับมากทุกข้อ คำถาม

๒. ด้านรูปแบบ พบว่า บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบนั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๑๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านรูปแบบ อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๓. ด้านวิธีการ พบว่า บทบาทพระ ธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวิธีการนั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๓.๘๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านวิธีการ อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๔. ด้านขั้นตอน พบว่า บทบาทพระ ธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านขั้นตอนนั้น โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = ๔.๑๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ด้านขั้นตอน อยู่ในระดับมากทุกข้อคำถาม

๒. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทพระ ธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำแนกตามปัจจัย ส่วนบุคคลนำไปสู่การทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ สรุปได้ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีแนวทางในการสนับสนุนการทำวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ควรศึกษา ชุมชน เพื่อทำการศึกษา เปรียบเทียบ ผลการดำเนินงานของบทบาทของพระธรรมทูต ทั้งเรื่องคุณลักษณะหรือคุณสมบัติความเป็นผู้นำ และปัจจัยที่ส่งเสริมของพระธรรมทูต

๒) ควรมีการศึกษาบทบาทพระธรรมทูต ในลักษณะเดียวกัน เพื่อเปรียบเทียบผลการศึกษา อันจะนำไปสู่การสรุปผลการศึกษาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓) ควรมีการศึกษาเชิงประเมินผลการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตที่ปฏิบัติงานในช่วงเวลา ๓-๕ ปี เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๔) ควรมีการศึกษาปัญหาในเชิงลึก ด้วยการศึกษาวินิจฉัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหอย่างถูกต้อง

๕) ควรมีการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อนำไปสู่การพัฒนางานของพระธรรมทูตอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources)

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources)

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา . รายงานการศาสนา ประจำปี ๒๕๓๖ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ . คู่มือการปฏิบัติงานด้านศาสนา ของกรมการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๗ .

กองงาน นิสิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น . ชิวประวัติและผลงาน ของ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) . ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา, ๒๕๔๖.

คณิง นิตย จันทบุตร . ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจวัด ศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่า นานาชาติบ้านม่วงหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี . กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด , ๒๕๔๕.

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. บทบาทในสังคม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

ณรงค์ เส็งประชา. บทบาททางสังคม. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

เดโช สวานนท์. บทบาทตามกฎหมาย. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๘.

ทวี วรคุณ. กองงานพระธรรมทูต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๕๓.

ทินพันธ์ นาคะตะ . บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในสังคม. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙.

นฤมิตร สอดสุข . อ่านสังคมไทย ๕ นาที . กรุงเทพมหานคร : โอเอส.พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗.

ปฏิทินศาสนา . มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

ปัญญา ดาบพลหาร. พระพุทธศาสนากับการศึกษา. พุทธจักร . ปีที่ ๕๔ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ย.) ๒๕๔๓.

พระเทพวิสุทธิโมลี (บุญเลิศ ทตฺตสุทฺธิ) . **อนุสรณ์วัดไทยพุทธคยา -อินเดีย ฉบับ วิสาขบูชา .**

๒๕๐๗. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๐๗.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. **บทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาส อินทฺพญฺ โณ). **บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย .** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๑๗.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต) . **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๕ .

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม,พิมพ์ครั้งที่ ๗.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาพระมหานัด อุดจากรี . พระปลัดอำพล สุธีโร . **พระธรรมทูตในต่างประเทศ Buddhist**

missionary. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตฺโต) . **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , ๒๕๒๗.

พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถรสมาคม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ). **“วันวิสาขบูชา วันสันติภาพแห่งโลก” . พุทธจักร, ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน) , ๒๕๔๗.**

พัทธา สายหู. **สถานภาพทางสังคม.** กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙.

ภัทรพร สิริกาญจน . **บทบาทพระสงฆ์ไทย .** กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕.

ราชบัณฑิตยสถาน . **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖.

สงวนศรี วิรัชย์. **บทบาททางสังคม.** กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๗.

สนธยา พลศรี . **บทบาทและสถานภาพทางสังคม .** กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕.

สนธิ ศรีสำแดง . **บทบาทพระสงฆ์ในอดีต.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ฐมฺมสาโร). **ทางสงบ :คุณค่าแห่งพระรัตนตรัย.** กรุงเทพมหานคร : โอเอส พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗.

สิริวัฒน์ คำวันสา . **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย .** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา .** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.

อุทัย หิรัญโต . **สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา .** กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. “โครงการศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาพหุเพียง”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๕.

เจียมพงศ์ วงศ์ธรรม. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม . วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙.

ชูป กาญจนประการ .แบบของผู้หน้า . วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ฉบับพิเศษ . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๗.

ทิฆัมพร สุภาพ . “การวิเคราะห์กิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๖.

ธวัชชัย เกื้อตุ . “ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธ บุตรของวัดปัญญาบันฑิตาราม อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

บุศรัตน์ ก้าวไพบูลย์ . “การศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาจริยธรรมแก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมนุมพุทธศาสตร์ ”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๗.

พระธวัช ธนีสโร (อินทะไชย) . “การศึกษาชีวิตและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุภิกษุณี (ทองใบ) ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๐.

พระโสภณ โสภโณ. “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครกับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด ”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

พระมหาปัญญา สุขสงค์. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระพิศาลธรรมพาที (พระอาจารย์พยอม กลฺยาโณ)”. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม . บัณฑิตวิทยาลัย . มหาวิทยาลัยเกริก ๒๕๔๑.

พระมหาบุญเกิด มะพำรัมย์ . “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย
กรณีศึกษา : บทบาทหลวงพ่อเม้า อีสุโร วัดป่าเลไลยก์และเครือข่ายจังหวัด
บุรีรัมย์. **ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** . สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา . บัณฑิต
วิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

พระมหาเรีงศักดิ์ พิมพ์สกุล . “ความคิดเห็นในการบริหารวัดในทศวรรษหน้า ”, **ปริญญาโท
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสนั่น อุตตมเสฏโ จ (ประเสริฐ) . “กระบวนการเผยแผ่พระธรรมทูต” . **ปริญาพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต** . สาขาวิชาพระพุทธศาสนา . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาสมชาย เจริญกิจ. “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะ และ
กิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดใน
สังคมไทยในปัจจุบัน ”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต** .
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม. “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชน
ชนบท เพื่อจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆการีระดับเจ้า
อาวาสจังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระอวยชัย อินทร์ศรีเมือง, “ปัจจัยที่ช่วยส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง
ชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี : วัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัด มหาสารคาม”. **วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์. “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมกรณีศึกษา : วัดศรีโสดา
ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” . **รายงานการวิจัย** . สำนักงานเลขาธิการ
สภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖.

ไพศาล โอพารวัฒน์. “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์กับผู้นำมุสลิมในการปลุกฝัง
คุณธรรมในชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีในอำเภอไชยา จังหวัดอ่างทอง” . **วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘.

แม่ชีคมคาย คุมพันธ์ . “การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสาย
ต่างประเทศ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธภิกขุ)” . **วิทยานิพนธ์
ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา . บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

- มณี ไชยธีรวัฒน์ศิริ. “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- วันชัย ปานจันทร์ . “บทบาทพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ในเขตธนบุรี ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- วิโรจน์ ธารพุด. “การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรม วิทยากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- โสภาค ภู่ดอก . “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖ ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาศิลปศาสตร. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๑.

ข. ภาษาอังกฤษ (Secondary sources)

- Barbara Kelleman. (ed). **Laeadership as a Political Act** , in **Laeadership : Multidisciplinary Perspectives**. New Jersey : Prentice – Hall, 1984.
- Rederick Bell. David V. Edwards & R. Harrison Wagner. **Political Power : A Rederin Theory and Research**. New York : The free Press, 1969
- Hodge Billey J. & Herbert J. Johnson. **Management and Oganization Behavior**.New York : John Willey & Sons, 1970
- Ralph M. Stogdill. **Personal Factor Associated with Leadership Survey of Literature in leadership**. Marryland Penguin Books. Stogdill, 1967 .
- Murry G. Ross & Chaless E. Hendry. **Reading in Social Psychology**. 3d ed.New York : Hendry Hall, 1958
- Ralph M. Stogdill. **Personal Factor Associated with Leadership Survey of Literature in leadership**. Marryland Penguin Books, 1967.

ค. ข้อมูลออนไลน์

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ , ราชบัณฑิต) . การเผยแผ่พระพุทธศาสนา,

ข้อมูลออนไลน์ . เข้าเมื่อ ๑๐ ส.ค.๒๕๕๓ .

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน ป.ธ.๙) . เทคนิคการสอนธรรมะ . ข้อมูลออนไลน์ . เข้า

เมื่อ ๒๓ ก.ค. ๒๕๕๐ .

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. ผศ. ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. อาจารย์ ดร. ทรงวิทย์ แก้วศรี ที่ปรึกษาอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ. ชัชชัย ไชยสา อาจารย์ประจำ ภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. อาจารย์ ชวัลเกียรติ์ แสงแก้ว ศึกษาพิเศษชำนาญการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การ
ศึกษาประถมศึกษา สมุทรสาคร เขต ๑
๕. อาจารย์ สำเนียง เพชรจอม ศึกษาพิเศษเชี่ยวชาญ สำนักงานการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ

ภาคผนวก ข.

ค่าแอลฟา(Alpha)

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	101.1667	287.6609	.6660	.9691
A2	101.1667	287.6609	.6660	.9691
A3	101.2000	287.2690	.6967	.9689
A4	101.2000	287.2690	.6967	.9689
A5	101.2000	287.2690	.6967	.9689
A6	101.2667	287.7195	.6955	.9689
A7	101.2667	289.1678	.7476	.9685
B2	101.2667	289.1678	.7476	.9685
B3	101.2333	289.4954	.7456	.9685
B4	101.2333	289.4954	.7456	.9685
B5	101.2333	289.4954	.7456	.9685
B6	101.2000	288.2345	.7631	.9684
B7	101.2667	288.0644	.8338	.9679
B8	101.2667	288.0644	.8338	.9679
C3	101.2000	288.7862	.7843	.9682
C4	101.2000	288.7862	.7843	.9682
C5	101.2667	288.8230	.8562	.9679
C6	101.2667	288.8230	.8562	.9679
C7	101.3000	292.2862	.6261	.9693
C8	101.3000	292.2862	.6261	.9693
C9	101.3000	292.2862	.6261	.9693
D4	101.3333	293.0575	.5635	.9697
D5	101.3667	293.5506	.5429	.9699
D6	101.3667	293.5506	.5429	.9699
D7	101.2000	288.7862	.7843	.9682
D8	101.2667	288.8230	.8562	.9679
D9	101.2667	288.8230	.8562	.9679
D10	101.2000	288.7862	.7843	.9682

Reliability Coefficients

N of Case = 30.0 N of Items = 28

Alpha = .9697

ภาคผนวก ค.

ผลการหาความสอดคล้องของแบบสอบถามหรือIOC

**ตารางค่า IOC บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาในอำเภอบางแพ
จังหวัดราชบุรี**

ข้อ	บทบาทพระธรรมทูตในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					รวม	IOC
		๑	๒	๓	๔	๕		
	๑. ด้านเนื้อหาของ การเผยแผ่							
๑	เลือกเรื่องหรือสาระที่อบรม เข้าใจง่าย มีความเหมาะสมกับผู้ฟัง	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๕.๐	๑.๐
๒	สาระที่อบรม/บรรยายสอดคล้องกับ สถานการณ์ในปัจจุบัน มีแนวคิด ให้ หลักธรรมสำหรับการดำรงชีวิต	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๕.๐	๑.๐
๓	สาระของการบรรยายสามารถสร้าง จิตสำนึกให้เป็นคนดีมีคุณธรรม/กระตุ้น ให้เห็นคุณค่าในการทำมาหากิน	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๕.๐	๑.๐
๔	สาระของเรื่องที่อบรม/บรรยายมีความ สอดคล้องกับแก่นแท้ของ พระพุทธศาสนา	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๕.๐	๑.๐
๕	สาระที่บรรยายสามารถให้แนวทางผ่อน คลายความเครียด/แนะวิธีพ้นทุกข์และ สร้างความสุข	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๕.๐	๑.๐
๖	สาระมีคุณค่าแสดงจุดยืนให้สามารถยืน หยัดและปรับตัวอยู่ในสังคมที่เสื่อมได้ อย่างเข้มแข็ง	๑.๐	๑.๐	๐	๑.๐	๑.๐	๔	๐.๘๐
๗	ให้แนวคิดที่ไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีการ ดำเนินชีวิต ไปในทิศทางที่ดีขึ้น	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๕.๐	๑.๐

ภาคผนวก ง.
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่องบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ
จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาท พระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านเนื้อหาสาระ ด้านรูปแบบการเผยแผ่ ด้านวิธีการ และด้านขั้นตอนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระธรรมทูต ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตอบคำถามตรงตามความเป็นจริงทุกข้อ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ให้ความร่วมมือ

ตอนที่ ๑ สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดกรอกข้อความลงในช่องว่าง ที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับท่าน และกรุณาเติมข้อความให้สมบูรณ์

๑. อายุ	() ต่ำกว่า ๓๐ ปี	() สูงกว่า ๓๐ ปี
๒. พรรษา	() ต่ำกว่า ๕ พรรษา	() สูงกว่า ๕ พรรษา
๓. วุฒิการศึกษาสามัญ	() ต่ำกว่าปริญญาตรี	() สูงกว่าปริญญาตรี
๔. วุฒิการศึกษานักธรรม	() นักธรรมตรี	() นักธรรมโท
	() นักธรรมเอก	
๕. วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	() ประโยค ๑ - ๒	() เปรียญธรรม ๓ - ๕
	() เปรียญธรรม ๖ - ๙	() ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง ระดับบทบาทของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ที่ท่านปฏิบัติอยู่ในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง บทบาทของพระธรรมทูตอยู่ในระดับมากที่สุด
 ๔ หมายถึง บทบาทของพระธรรมทูตอยู่ในระดับมาก
 ๓ หมายถึง บทบาทของพระธรรมทูตอยู่ในระดับปานกลาง
 ๒ หมายถึง บทบาทของพระธรรมทูตอยู่ในระดับน้อย
 ๑ หมายถึง บทบาทของพระธรรมทูตอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อ	บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	๑. ด้านเนื้อหาของ การเผยแผ่					
๑	เลือกเรื่องหรือสาระที่อบรม เข้าใจง่าย มีความเหมาะสมกับผู้ฟัง					
๒	สาระที่อบรม/บรรยายสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน มีแนวคิด ให้หลักธรรมสำหรับการดำรงชีวิต					
๓	สาระของการบรรยายสามารถสร้างจิตสำนึกให้ เป็นคนดีมีคุณธรรม/กระตุ้นให้เห็นคุณค่าในการทำ ความดี					
๔	สาระของเรื่องที่อบรม/บรรยายมีความ สอดคล้องกับแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา					
๕	สาระที่บรรยายสามารถให้แนวทางผ่อนคลาย ความเครียด/แนะวิธีพ้นทุกข์และสร้างความสุข					
๖	สาระมีคุณค่าแสดงจุดยืนให้สามารถยืนหยัดและ ปรับตัวอยู่ในสังคมที่เสื่อมได้อย่างเข้มแข็ง					
๗	ให้แนวคิดที่ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อ ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ไปในทิศทางที่ดี ขึ้น					

ข้อ	บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	๒. ด้านรูปแบบการเผยแผ่					
๘	จัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์					
๙	แสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
๑๐	ออกหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล					
๑๑	จัดทำสื่อธรรมะ เช่น หนังสือ แผ่นพับ ซีดี					
๑๒	จัดทำโครงการบรรยายธรรมเสียงตามสาย					
๑๓	อบรมวิทยากรให้เป็นเครือข่าย/จัดตั้งกลุ่ม เครือข่ายที่เป็นอาสาสมัคร					
๑๔	ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น โรงเรียน , วัด , องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น					
	๓. ด้านวิธีการเผยแผ่					
๑๕	ใช้จิตวิทยาในการพูดโน้มน้าวและชักจูงให้อยู่ใน อาการที่สงบ					
๑๖	จัดทำสื่อเผยแผ่ธรรมะด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ประกอบการบรรยาย					
๑๗	เลือกสื่อการนำเสนอมีความสอดคล้องกับ ประเภทของผู้ฟัง วิธีการนำเสนอเข้าใจง่าย ชัดเจน ไม่ซับซ้อน					
๑๘	ใช้สื่อประกอบการเผยแผ่ เช่น รูปภาพ ซีดี เพลง ที่เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหา					
๑๙	สร้างบรรยากาศในห้องบรรยายให้เหมาะสมกับ เนื้อหาที่บรรยาย เช่น ใช้เทคนิคและศิลปะใน การพูดที่ดี น่าสนใจ และจูงใจให้ผู้ฟังสนใจ					
๒๐	สมาชิกมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการอบรม เช่น การวางแผน การแสดงความคิดเห็น มีกิจกรรม ร่วมกัน เป็นต้น					
๒๑	มีการเสริมแรงด้วยการให้รางวัล เช่น การมอบ ทุนการศึกษาให้แก่ผู้ที่สนใจในการศึกษาธรรมะ					

ข้อ	บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	๔. ด้านขั้นตอนการเผยแผ่					
๒๒	การจัดทำแผนงาน / โครงการ					
๒๓	ประชุมชี้แจง และมอบหมายงานกับผู้ที่ เกี่ยวข้อง					
๒๔	จัดเตรียมสถานที่หรือประสานงานกับหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินงาน / จัดหาวัสดุอุปกรณ์ / อื่น ๆ					
๒๕	จัดทำแผนการสอน (การเผยแผ่) ฝึกฝนและ เตรียมความพร้อม เป็นรายครั้ง					
๒๖	ดำเนินการตามแผนงาน / โครงการที่กำหนดไว้					
๒๗	ติดตาม/ประเมินผลการดำเนินงาน จัดการ ประชุม สรุปผล*/วิเคราะห์ผลสำเร็จและปัญหา อุปสรรค					
๒๘	มีการปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นอยู่เสมอ นำผลการ ประเมินไปใช้การดำเนินงานหรือจัดทำ แผนปฏิบัติงานในครั้งต่อไป					

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ แนวทางการพัฒนา
บทบาทพระธรรมทูตด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

๑. ปัญหาด้านเนื้อหาสาระการเผยแผ่

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๒. ปัญหา ด้านรูปแบบการเผยแผ่

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๓. ปัญหาด้านวิธีการเผยแผ่

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๔. ปัญหาด้านขั้นตอนการเผยแพร่

.....
.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

พระธีรนิติ์ ธีรธมโม

ผู้จัดทำแบบสอบถาม

คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระธีรนิติ์ ธีรธมโม
เกิด	: วันเสาร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๗
สถานที่เกิด	: ๑๑๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลลาดใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
การศึกษา	: ประถมศึกษา - โรงเรียนวันทามารีอา อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี มัธยมศึกษา - โรงเรียนศรีทธาสมุทร อำเภอเมือง จังหวัด สมุทรสงคราม ปริญญาตรีคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏ จังหวัดนครปฐม พุทธศักราช ๒๕๔๙ : นักธรรมชั้นตรี
อุปสมบท	: ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒
สังกัด	: วัดบ้านกุ่ม เลขที่ ๑๐/๓ หมู่ที่ ๒ ตำบลบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
หน้าที่	-
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดบ้านกุ่ม เลขที่ ๑๐/๓ หมู่ที่ ๒ ตำบลบางแพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
โทร.	: ๐๘๗-๑๖๒๗๑๔๘